

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ՎԱԳԻՄԻՐ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ**

ԱՐՑԱԽԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 8

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

СЕРЖИК АВЕТИСЯН

ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ
ПРОВОКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ
КАК ОСНОВАНИЯ, ИСКЛЮЧАЮЩЕГО
УГОЛОВНУЮ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ 20

ԱՐԵՐՏ ԱՐԲԱՍՅԱՆ

ՏՈՒԺՈՂԻ ՀԵՏ ՀԱՇՏՎԵԼՈՒ ԻՆՍՏԻՏՈՒՄԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ 30

ԱՆԳԻՆ ԻՍԱԽԱՆՅԱՆ

ՀՀ ԶՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐԸԻ 215-ՐԳ ՀՈԳՎԱԾԻ 2-ՐԳ ՄԱՍԸ
ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹՅԱՆ ՕՔՅԵԿՏԻ
ՎԵՐԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈՒ 40

ԻՐԱՎԱՊԱՀ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹԱԳԵՎՈՍՅԱՆ

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ 46

ԴԱՎԻԹ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՓԱՍՏԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ՝
ՈՐՊԵՍ ՓԱՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ 50

ԽՈՍՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԿԱՐԼԵՆ ԱՍԼԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՀԵՌՈՒՄՏԱՌԱԴԻՈՂՈՒՄԸ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ԵՎ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ 56

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԼՅՈՒԴՎԻԿ ԴԱՎԹՅԱՆ

ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԻ
ՁԵՌՔ ԲԵՐՈՒՄԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ 61

NADIA RALUCA ILIE

DRAGOS CALIN

L'EXPERIENCE ROUMAINE DE L'EXCEPTION
DE L'INCONSTITUTIONNALITE 68

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 76

RESUME 114

ԱՐՃԱԽԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ*

Լեռնա- Վիյն Գարաբաղի Սահմանադրությունը «Բակինսկի ռաբոչի» թերթը տպագրեց իր 1924թ. նոյեմբերի 26-ի համարում, որտեղ այդ փաստաթուղթը կոչվում

նադրությունը կոչվում է շնորհված Սահմանադրություն: Սակայն Խորհրդային Միության արշալույսին Ադրբեջանը մի քայլ առաջ գնաց գաղութատեր երկրներից: Նա 1929թ. վերացրեց իր իսկ կողմից Արցախին նվիրաբերած Սահմանադրությունը՝ Մարզի մասին նոր Կանոնադրության նախագիծ մշակելու պատրվակով և բացահայտ ու անաքող գաղութականացման քաղաքականություն սկսեց հայ Ժողովրդի Գարաբաղյան հատվածի դեմ:

Եր ոչ թե «Սահմանադրություն», այլ «Կանոնադրություն», իսկ «Ինքնավար շրջան» հասկացությունը փոխարինվել էր «Ինքնավար մարզ» հասկացությամբ¹: Չնայած՝ մարզի ղեկավարներն իրենց որոշումներում և գրագրություններում օգտագործում էին «Սահմանադրություն» եզրույթը:

Իսկ երբ Ադրբեջանը 1991թ. օգոստոսի 30-ին հայտարարեց ԽՍՀՄ կազմից դուրս գալու մասին, Արցախի հայությունը զգաց պահի լրջությունը և դիմեց միակ ճիշտ քայլին: Ժողովրդական պատգամավորների Լեռնային Գարաբաղի մարզային և Շահումյանի շրջանային խորհուրդների համատեղ նստաշրջանը՝ բոլոր մակարդակների պատգամավորների մասնակցությամբ, 1991թ. սեպտեմբերի 2-ին ընդունեց Հռչակագիր՝ ինքնավար մարզի և հարակից Շահումյանի շրջանի սահմաններում Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետություն հռչակելու մասին³:

Այսպես, Մարզի Կենտգործկոմի և Ժողկոմխորհի նախագահ Ա.Կարակոզովը 1925թ. Ադրկոմկոմի ԿԿ քարտուղար Ս.Կիրովին հասցեագրված նամակում Նախիջևանում Գլխավոր դատարան ստեղծելու կապակցությամբ նպատակահարմար էր համարում Գարաբաղում ևս ստեղծել նման դատարան՝ հիմնավորելով, որ ինքնավար մարզի Սահմանադրությունն իր բովանդակությամբ ոչնչով չի զիջում Նախիջևանի երկրամասի Սահմանադրությանը²:

Հռչակագրի համաձայն. «Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետության տարածքում մինչև ԼՂՀ Սահմանադրության և օրենքների ընդունումը գործում են ԽՍՀՄ Սահմանադրությունը և օրենսդրությունը, ինչպես նաև ներկայումս գործող այն մյուս օրենքները, որոնք չեն հակասում սույն Հռչակագրի նպատակներին ու սկզբունքներին և հանրապետության առանձնահատկություններին»:

Պատմության մեջ քիչ չեն դեպքերը, երբ գաղութատեր երկրները, չկարողանալով պահպանել տիրապետությունը գաղութների նկատմամբ և իրենց գայլային դիմակը ծածկելու նպատակով գաղութների ժողովուրդների համար սահմանադրություններ են մշակել և նվիրել նրանց: Նման Սահմա-

Անկախության հռչակումից հետո երկրի ղեկավարությունը ձեռնամուխ եղավ ստեղծելու երկրի հիմնական օրենքը: Լեռնային

* Սկիզբը՝ նախորդ համարում:

Սահմանադրական իրավունք

Ղարաբաղի Հանրապետության (այսուհետ՝ նաև ԼՂՀ կամ Արցախ) Սահմանադրությունը մշակելու նպատակով հանրապետության ժողովրդական պատգամավորների խորհրդի գործկոմի 1991թ. նոյեմբերի 28-ի թիվ 4/146 որոշմամբ ստեղծվեց 15 հոգուց բաղկացած հանձնաժողով, որին և հանձնարարվեց մեկամսյա ժամկետում ժողովրդական պատգամավորների խորհրդի գործկոմի քննարկմանը ներկայացնել ԼՂՀ հիմնական օրենքի նախագիծը⁴:

Սակայն Ադրբեջանի կողմից սանձազերծված լայնածավալ պատերազմի պատճառով նորաստեղծ Արցախի Հանրապետությունը չափազանց ծանր պայմանների մեջ էր շարունակում իր պետական շինարարության հիմնաքարերը, ուստի սահմանադրական հանձնաժողովի ստեղծման մասին որոշումը մնաց միայն օրում: Մինևս ժամանակ ազատության համար մարտի ելած Արցախը ձգողական մի հզոր ուժ էր դարձել աշխարհասփյուռ հայության համար և յուրաքանչյուրն իր ուժերի ներածին չափով ցանկանում էր սատար լինել նրա պետականության կերտմանը: Այսպես, արմատներով մեր հայրենակից, հեռավոր Ռիգայում բնակվող ՌԻԵ ՍԼԻՍՈՑԻ իրավաբանական ֆիրմայի նախագահ Նորայր Բաբաջանյանի կողմից անհատական նախաձեռնության կարգով 1992 թվականի հունվար ամսին մշակվեց Արցախի Սահմանադրության նախագիծ, որի ուշադրության արժանի մի շարք հիմնական բնութագրիչներ ցայսօր էլ չեն կորցրել իրենց այժմեականությունը⁵:

Հանրապետության տարածքում 1991թ. դեկտեմբերի 10-ին անցկացված հանրաքվեի արդյունքներով մեկ անգամ ևս հռչակվեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախությունը⁶, իսկ 1992թ. հունվարի 6-ին հրավիրվեց Արցախի նորընտիր խորհրդարանի առաջին նստաշրջանը, որն էլ ընդունեց սահմանադրական օրենք՝ «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական անկախության հիմունքների մասին»⁷: Օրենքի համաձայն.

«Մինչև Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության նոր Սահմանադրության ընդունումը հանրապետության տարածքում գործում են այլ պետությունների օրենքները այն չափով, որ չափով դրանք չեն հակասում սույն օրենքին և «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական անկախության մասին» հռչակագրի հիման վրա ընդունված օրենսդիր ակտերին:

Հետպատերազմյան տարիներին խորհրդարանի 1996թ. ապրիլի 9-ի որոշմամբ ստեղծվեց սահմանադրական հանձնաժողով՝ հանրապետության նախագահ Ռ.Քոչարյանի⁸, իսկ երկու տարի անց՝ նոր սահմանադրական հանձնաժողով՝ հանրապետության նախագահ Ա.Ղուկասյանի գլխավորությամբ⁹: Հանձնաժողովների կազմը պարբերաբար նորացվեց, սակայն ինչպես առաջին, այնպես էլ երկրորդ հանձնաժողովը որևէ նիստ չհրավիրեց: Առաջին նիստը տեղի ունեցավ միայն 2004թ. հունիսի 3-ին, որը վարում էր հանձնաժողովի նախագահ, ԼՂՀ նախագահ Արկաղի Ղուկասյանը: Իր ելույթում Ա.Ղուկասյանը հիմնավորեց Սահմանադրություն ունենալու անհրաժեշտությունը, որի ընդունումը կդառնար ևս մի կարևոր քայլ Լեռնային Ղարաբաղի պետականության կայացման ճանապարհին: Սահմանադրության մշակման ուշացումը բացատրվեց ներքին և արտաքին քաղաքական, այդ թվում նաև դարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացին վերաբերող մի շարք առարկայական պատճառներով: Նախագահի առաջարկությամբ ստեղծեց ԼՂՀ Սահմանադրության նախագծի մշակման աշխատանքային խումբ: Խմբի ղեկավար նշանակվեց ԼՂՀ նախագահի պետաիրավական հարցերով խորհրդական Ա. Չալինյանը¹⁰:

ԼՂՀ Սահմանադրության հայեցակարգը հրապարակվեց «Ազատ Արցախ» թերթի 2005թ. դեկտեմբերի 20-ի համարում¹¹, իսկ Սահմանադրության նախագիծը՝ նույն թերթի 2006թ. հոկտեմբերի 12-ի համարում¹²: Նախագիծը հատուկ թողարկվեց

Սահմանադրական իրավունք

նաև ԼՂՀ պաշտոնական տեղեկագրում¹³:

ԼՂՀ նախագահի հրամանագրով ԼՂՀ Սահմանադրության ընդունման հանրաքվեի օր նշանակվեց 2006թ. դեկտեմբերի 10-ը՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային օրը և ԼՂՀ 1991թ. Անկախության հանրաքվեի օրը: 2006թ. դեկտեմբերի 10-ի համաժողովրդական հանրաքվեով ընդունվեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությունը¹⁴:

Արցախի Սահմանադրությունն ամրագրեց երկրի 15-ամյա ձեռքբերումները և ուղենշեց նրա զարգացման հետագա ընթացքը: Երկրի անկետային տվյալների համար ամենաբնութագրիչը հանդիսացավ այն, որ Սահմանադրությունն Արցախը հռչակեց որպես ինքնիշխան, ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետություն: Իհարկե, Արցախի Սահմանադրությունը մերձեցման շատ եզրեր ունի Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության հետ, որի պարագայում կիրառվել են ՀՀ և ժողովրդավարական երկրների սահմանադրական շինարարության ու մշակույթի փորձը: Բոլոր դեպքերում դա հայկական երկրորդ պետության մայր օրենքն է:

Առաջին գրված Սահմանադրությունը, որն ընդունվեց 1787 թվականին, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Սահմանադրությունն էր: Հենց այս փաստաթղթի մեջ առաջին անգամ սահմանադրական մակարդակով օգտագործվեց «դատական իշխանություն» եզրույթը և տրվեց դրա հասկացությունը (հոդված 3):

Հանրահայտ փաստ է, որ խորհրդային իրավունքի համակարգը տասնամյակներ շարունակ դատական իշխանությունը չի ճանաչել որպես իշխանության ինքնուրույն ճյուղ: Ընդհակառակը, Խորհրդային Միության տարիներին «արդարադատություն» իրականացրել են ոչ միայն դատարանները, այլև կոմունիստական կուսակցության ԿԿ-ի ցուցումով գործող այլ պատժիչ մարմիններ: Գրպանում կարմիր կուսակցա-

կան տոմս կրող դատավորը գտնվել է կուսակցության «վերահսկողության ներքո»: Որպես օրինակ կարող է ծառայել 1937թ. օգոստոսի 8-ին Սարատովի մարզկոմ ուղարկված հետևյալ բովանդակությամբ հեռագիրը. «ԿԿ-ն առաջարկում է հրկիզման գործով մեղավորների նկատմամբ 7-օրյա ժամկետում դատաքննության արագացված կարգ կիրառել, բոլորին դատապարտել զնդակահարության, որի մասին տեղական թերթում հայտարարություն անել»¹⁵:

Արցախի պետական շինարարությանն առնչվող փաստաթղթերում «դատական իշխանություն» եզրույթն իր արտացոլումը գտավ ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի 1992թ. հունվարի 6-ին ընդունած «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պետական անկախության հիմունքների մասին» սահմանադրական օրենքում, որի առաջին հոդվածն արձանագրեց. «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ինքնիշխանությունն արտահայտվում է իր ամբողջ տարածքում օրենսդիր, գործադիր և դատական բարձրագույն իշխանության ինքնուրույն իրականացման ձևով՝ ի շահ հանրապետությունում ապրող բոլոր ազգերի»:

Ժամանակակից իրավագիտության մեջ «դատական իշխանություն» հասկացությունն օգտագործվում է մի քանի նշանակությամբ: Առաջին՝ դատական իշխանությունը համարվում է դատական մարմինների գործունեություն՝ իրենց վրա դրված լիազորությունների իրականացման համար: Երկրորդ՝ դատական իշխանությունը պետական իշխանության տեսակ է՝ օժտված բացառիկ լիազորություններով և դրանց իրականացման հնարավորություններով: Երրորդ՝ դատական իշխանության ներքո նկատի ունեն դատական մարմինների համակարգը: Եվ չորրորդ՝ որպես սահմանադրաիրավական ինստիտուտ, դատական իշխանությունը հանդիսանում է իրավունքի ինքնուրույն ճյուղ՝ դատական իրավունք¹⁶:

Ակնհայտ է, որ «դատական իշխանություն» հասկացությանը վերաբերող վե-

րունշյալ չորս բնորոշումները միմյանց փոխլրացնում են:

Գատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության ուղենշող ելակետային սկզբունքները և դրույթներն ամրագրված են Արցախի Սահմանադրության տարբեր գլուխներում:

Սահմանադրության 6-րդ հոդվածն ամրագրում է այն դրույթը, որի համաձայն՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանն ու օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա: Իշխանությունների բաժանման գաղափարը նոր չէ: Որպես սկզբունք այն ձևավորվել է դեռևս 18-րդ դարում՝ ֆրանսիացի փիլիսոփա Մոնտեսքյուի կողմից:

Գործող դատական իշխանության մարմինների համակարգի ձևավորման համար սկզբունքային նշանակություն ունեւր ԼՂՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածի 1-ին մասով հռչակված նորմը. «Յուրաքանչյուր ոք օրենքով սահմանված կարգով ունի իր նկատմամբ կայացված դատավճռի վերանայման իրավունք՝ վերադաս դատարանի կողմից»: Այս դրույթն ինքնին կանխորոշում է վերաքննիչ դատարանի գոյություն, որն էլ ամրագրված է Սահմանադրության 109-րդ հոդվածով: Սահմանադրական այս դրույթը ամբողջությամբ բխում է մի շարք միջազգային իրավական նորմերից, մասնավորապես, ՄԱԿ-ի կողմից 1948թ. ընդունված «Մարդու իրավունքների համընդհանուր չոչակագրից», «Բաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» 1966թ. միջազգային դաշնագրից և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին» ԱՊՀ երկրների 1995թ. կոնվենցիայից: Նշված առաջին երկու փաստաթղթերին Արցախը վաղուց է միացել¹⁷:

Սահմանադրության 6-րդ գլուխը, որը կրում է «Գատարանները» անվանումը, ամբողջությամբ վերաբերում է Արցախի դատական իշխանությանը: Սահմանադրությունն արձանագրեց, որ Արցախում դատական իշխանությունն իրականաց-

նում են դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, և որ դատական իշխանությունն իրականացվում է սահմանադրական, քաղաքացիական, քրեական և օրենքով նախատեսված այլ դատավարության միջոցով: Այստեղից բխում է, որ պետական իշխանության մարմինների համակարգում դատական իշխանությունն իրականացնող միակ մարմինը դատարաններն են, որոնք, օժտված լինելով հատուկ լիազորություններով, հանդես են գալիս պետության անունից: Այստեղից բխում է նաև, որ դատական իշխանությունը պետական իշխանության ձև է, այն պատկանում է միայն դատարաններին, որի կողմերը և իրականացնողները դատավորներն են: Իհարկե, արդարադատության իրականացումը դատական իշխանության գլխավոր և հիմնական, բայց ոչ միակ գործառույթն է: Այդ շրջանակներում դատարանն օժտված է սահմանադրական վերահսկողության գործառույթով, դատարանի կողմից վերահսկողություն է իրականացվում մինչդրատական վարույթի նկատմամբ, տրվում են իրավական նորմերի մեկնաբանումներ, հաստատվում իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստեր, սահմանվում դատական նախադեպեր և այլն:

Սահմանադրության համաձայն՝ Արցախի դատական համակարգը բաղկացած է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարաններից և Գերագույն դատարանից, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված մասնագիտական այլ դատարաններից: Արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է:

Սահմանադրության 12-րդ գլուխը, որը վերնագրված է «Եզրափակիչ և անցումային դրույթներ», կանխորոշեց նաև ԼՂՀ դատական մարմինների գործունեությունն անցումային շրջանում և նոր մարմինների կազմավորման ժամկետները: Ուստի Սահմանադրությունից բխող դատաիրավական բարեփոխումների ոլորտում կարևոր եղավ հանրապետության նախագահի 2008թ. փետրվարի 1-ի կարգադրությունը՝ դատաիրավական համակարգի բարեփոխումներ-

Սահմանադրական իրավունք

րի հայեցակարգը մշակելու և անհրաժեշտ օրենսդրական փաթեթը նախապատրաստելու նպատակով աշխատանքային խումբ ստեղծելու մասին, որին պահանջ դրվեց մինչև 2008թ. օգոստոսի 1-ն ավարտել դատաիրավական համակարգի բարեփոխումների հայեցակարգի մշակման աշխատանքները և ներկայացնել համապատասխան օրենսդրական փաթեթ¹⁸:

Աշխատանքներն սկսվեցին և շարունակական բնույթ կրեցին: Այդ համատեքստում 2008թ. ընդունվեց «Դատական ծառայության մասին» ԼՂՀ օրենքը, որի ուժով դատական ծառայությունը համարվեց օրենքով դատարաններին, ինչպես նաև դատական իշխանության մարմիններին վերապահված լիազորությունների ու գործառնությունների իրականացումն ապահովելու նպատակով իրականացվող մասնագիտական գործունեություն և պետական ծառայության մաս¹⁹: Դատական ծառայությունն իրականացվում է դատական դեպարտամենտի միջոցով, որը գործում է գերագույն դատարանի նախագահի հաստատած Կանոնադրության հիման վրա:

Նոր դատական համակարգի կայացման արմատական նորություններից մեկն էլ այն էր, որ հանրապետության օրենսդիր մարմինը 2008թ. ապրիլի 16-ին ընդունեց «Դատարանակազմության մասին» մի միջանկյալ օրենք, որի ուժով Սահմանադրությունից բխող եռաստիճան նոր դատական համակարգի ձևավորումն սկսվեց վերաբնիչ դատարանի ստեղծմամբ, Քաշաթաղի շրջանի առաջին ատյանի դատարանի գործունեության դադարեցմամբ և ԼՂՀ առաջին ատյանի դատարանը «ԼՂՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան» վերանվանվամբ: Օրենքն արձանագրեց, որ վերաբնիչ դատարանն սկսում է գործել ոչ ուշ, քան 2008թ. հուլիսի 1-ից²⁰:

Մինչև նոր դատական համակարգի կազմավորումը, այսինքն՝ 2008թ. հունիսի 19-ը, ԼՂՀ-ում գործող դատական համակարգը կազմված էր առաջին ատյանի դա-

տարանից և գերագույն դատարանից: Այսինքն՝ Արցախում գործում էր երկաստիճան դատական համակարգ, որտեղ վերաբնիչ և վճռաբեկ դատարանների լիազորությունները զուգակցված էին մեկ «տանիքի»՝ Գերագույն դատարանի անվան ներքո, որի դեպքում իրականացվում էր լրիվ վերաբնություն, այն էլ մեկ դատավորի կազմով, որի պայմաններում կիրառվում էին ՀՀ քրեական և քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերը՝ դրանք վերանվանվելով ԼՂՀ դատավարության օրենսգրքեր:

2008թ. հունիսի 19-ին հանրապետության նախագահի հրամանագրերով նշանակվեցին վերաբնիչ դատարանի նախագահը, վերաբնիչ դատարանի վեց դատավորները և ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի երեք դատավորները²¹: Հետագայում առաջին ատյանի դատարանը համարվեց ևս երեք նորանշանակ դատավորներով:

2008թ. հունիսի 26-ին հանրապետության նախագահի և այլ պաշտոնատար անձանց ներկայությամբ կայացավ վերաբնիչ դատարանի նախագահի, դատավորների և առաջին ատյանի դատարանի նորանշանակ դատավորների երդման արարողությունը²²:

Այսպիսով, 2008թ. հուլիսի 1-ից Արցախում սկսեց գործել եռաստիճան դատական համակարգը:

Ելնելով բնակչության թվաքանակից և մայրաքաղաքի նկատմամբ շրջանների աշխարհագրական դիրքից՝ ԼՂՀ-ում գործում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի մեկ դատարան՝ դատարանի նախագահի և ինը դատավորի կազմով, որի կենտրոնական նստավայրը գտնվում է Մտեփանակերտ քաղաքում: Դատարանը նստավայրեր ունի նաև շրջկենտրոններում:

Առաջին ատյանի դատարանն օժտված է նույն իրավասությամբ և գործառնություններով, ինչպես և ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարանները: Միակ տար-

բերությունն այն է, որ ԼՂՀ-ում վարչական դատարանն չստեղծվելու պատճառով առաջին ատյանի դատարանին ընդդատյա են մաս վարչական գործերը, որոնցով կայացված դատական ակտերի համար մինչև 2012թ. հունվարի 1-ը նախատեսված էր «թռիչքային» բողոքարկում, այսինքն՝ դրանք վերաքննիչ դատարանին չէին բողոքարկվում, այլ միանգամից ԼՂՀ Գերագույն դատարանին: Դատավարության օրենսգրքերում կատարված փոփոխությունների ուժով առաջին ատյանի դատարանի վարչական գործերով դատական ակտերը ներկայումս կարող են բողոքարկվել միայն վերաքննության կարգով²³:

Ի տարբերություն ՀՀ-ի, ԼՂՀ-ում գործում է մեկ վերաքննիչ դատարան՝ նախագահի և վեց դատավորի կազմով, որտեղ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտերի դեմ ներկայացված բողոքները քննվում են կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով: Հարկ է նշել, որ վերաքննիչ վարույթը ՀՀ-ում ստեղծվեց 1998թ. հունվարի 12-ից, որտեղ ստեղծվեց քաղաքացիական, տնտեսական, քրեական և զինվորական գործերով երեք վերաքննիչ դատարան, իսկ 2010թ. տնտեսական դատարանի փոխարեն՝ վարչական գործերով վերաքննիչ դատարան: Հայաստանը վերաքննության տեսակը վերցրեց Ֆրանսիայից, իսկ վերաքննության սահմանները՝ Գերմանիայից և Ավստրիայից, այսինքն՝ ընտրեց վերաքննության խառը ձևը, որն իր արտացոլումը գտավ Հայաստանի Հանրապետության 1998թ. քրեական և քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերում և «Դատարանակազմության մասին» օրենքում:

ԼՂՀ քաղաքացիական և քրեական դատավարության օրենսգրքերն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ 2009թ. փետրվարի 10-ից, վերաքննիչ դատարանն իր գործունեությունն իրականացնում է ոչ լրիվ վերաքննության ձևով, այսինքն՝ վերաքննիչ բողոքների և հիմնավորումների սահմաններում վերանայվում է առաջին ատյանի դատական ակտերի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը:

Դատական պրակտիկան ցույց է տալիս, որ վերաքննության արդյունքում վերաքննիչ բողոքների ավելի քան 50%-ը բավարարվում է: Եվ չնայած վերաքննության կարգով բողոքարկվող առաջին ատյանի դատարանի որոշումների ոչ մեծ քանակին՝ (7-10%), դատական սխալների վերացման արդյունավետությունն ակնհայտ է, իսկ միայն այն փաստը, որ 2011թ. ընթացքում վերաքննությամբ ավարտված և վճռաբեկության կարգով բողոքարկված քաղաքացիական գործերով դատական ակտերի կայունությունը կազմել է 71.4%, իսկ քրեական գործերով՝ 100%, խոսում է այն մասին, որ ԼՂՀ վերաքննիչ դատարանը կայացել և արդյունավետ արդարադատություն է իրականացնում: Այստեղից կարելի է նաև ենթադրել, որ ԼՂՀ Գերագույն դատարանը վարույթ է ընդունում և ընթացքավորում միայն այն վճռաբեկ բողոքները, որոնք կազմված են օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման հետ:

Այն հանգամանքը, որ Արցախում վերաքննիչ դատարանի ստեղծումն արդարացված է, կարելի է բացատրել մի շարք գործոններով: Եթե մինչև վերաքննիչ դատարանի ստեղծումը վերաքննությունն ու վճռաբեկությունն իրականացվում էին մեկ՝ Գերագույն դատարանի «տանիքի» ներքո և այն էլ՝ մեկ դատավորի կազմով, որի պարագայում, որպես կանոն, վերաքննիչ ատյանի վճիռը վճռաբեկ ատյանի կողմից թողնվում էր անփոփոխ, ապա վերաքննիչ դատարանի ստեղծման պահից վերաքննությունն իրականացվում է կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով: Գործերի կոլեգիալ քննության դեպքում արդարադատության որակն ավելի բարձր է լինում, սխալի հավանականությունը՝ շատ փոքր: Նման պայմաններում ավելի մանրակրկիտ և բազմակողմանի են հետազոտվում նյութերը, իսկ կոլեգիալ որոշումը՝ միևնույն հարցի տարբեր տեսակետների և տարբեր կարծիքների բախումների արդյունք է: Հենց այն փաստը, որ վերաքննության ինստիտուտի գործելու պահից՝ 2002թ-ից մինչև 2008թ. 2-րդ կիսամյակը, վճռաբեկության

Սահմանադրական իրավունք

կարգով վերաքննիչ ատյանի ավելի քիչ գործեր են բեկանվել, քան 2008թ. 2-րդ կիսամյակում կամ հաջորդ տարիների կիսամյակներում առանձին-առանձին վերցրած, խոսում է այն մասին, որ վերաքննիչ դատարանի ստեղծումն արդարացված է: Իսկ այն, որ ԼՂՀ Գերագույն դատարանը որոշ գործերով վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերը բեկանում և օրինական ուժ է տալիս առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտերին, վկայում է, որ այս պարագայում գործում է երկու դատարանների դատական ակտերի մրցակցության սկզբունքը:

ԼՂՀ վերաքննիչ դատարանի գոյությունն արդարացված է նաև իրավունքի զարգացմանը նպաստելու՝ ԼՂՀ Գերագույն դատարանի սահմանադրական առաքելությունն իրականացնելու տեսանկյունից:

Եռաստիճան դատական համակարգի առկայությունը բարձրացնում է հասարակության մեջ դատական իշխանության հեղինակությունը, աջակցում առավելագույնս պաշտպանելու քաղաքացիների իրավունքները և շահերը, վերադաս դատական ատյանին հնարավորություն տալիս ապահովելու ստորադաս դատարանի դատական ակտերի ստուգումը, ձևավորելու միասնական դատական պրակտիկա, էլ չեն ատում վերաքննիչ դատարանի հոգեբանական նշանակության մասին: Այն միտքը, որ առաջին ատյանի դատարանի որոշումը վերջնական չէ և կարող է վերանայվել ավելի փորձառու և բանիմաց դատավորների կողմից, բարենպաստ և հանգստացնող գործոն է ինչպես կողմերի, այնպես էլ ամբողջ հասարակության համար՝ բարձրացնելով վերջինիս կայունությունը:

ԼՂՀ բարձրագույն դատական մարմինը Գերագույն դատարանն է, որը, երկրի չհիմնական օրենքի համաձայն, ապահովում է Սահմանադրության գերակայությունը և օրենքի միատեսակ կիրառումը: Այդ սահմանադրական առաքելության ներքո ԼՂՀ դատական օրենսգրքով Գերագույն

դատարանի վրա նաև խնդիր է դրված՝ նպաստելու իրավունքի զարգացմանը: Բացի այդ, ԼՂՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ուժով որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով Գերագույն դատարանի դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները) պարտադիր են դատարանի համար նույնամանակ փաստական հանգամանքներով գործի քննության ժամանակ, բացառությամբ այն դեպքի, երբ վերջինս ծանրակշիռ փաստարկների մատնանշմամբ հիմնավորում է, որ դրանք կիրառելի չեն տվյալ փաստական հանգամանքների նկատմամբ:

Փաստորեն, Արցախի օրենսդիրների կողմից անգլո-սաքսոնական իրավական ընտանիքի երկրներում կիրառվող դատական նախադեպի ինստիտուտը և սահմանադրական վերահսկողության ամերիկյան մոդելը ներմուծվեցին երկրի իրավունքի համակարգ և ներդրվեցին հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանի գործառնությունների մեջ:

ԼՂՀ Սահմանադրության 113-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Գերագույն դատարանը բաղկացած է սահմանադրական և վճռաբեկ պալատներից:

Ուշագրավ է, որ Սահմանադրության մեջ հիմնականում (31 անգամ) օգտագործվում է «Գերագույն դատարան», «Գերագույն դատարանի նախագահը», «Գերագույն դատարանի նախագահը և մյուս դատավորները» և «Գերագույն դատարանի դատավոր» եզրույթները, միայն 2-ական անգամ «սահմանադրական պալատ» ու «վճռաբեկ պալատ» (հոդված 113, մաս 2, հոդված 140, մաս 3) և մեկ անգամ «սահմանադրական պալատի դատավորներ» (հոդված 114, մաս 3) եզրույթները:

Մեզ թվում է, որ «սահմանադրական պալատ» և «վճռաբեկ պալատ» նորամուծությունները, որոնք հանրաբավելի դրված Սահմանադրության նախագծի մեջ չեն եղել, սասանում, տեղաշարժում են հանրաբավելի ընդունված Սահմանադրության մի շարք հոդվածներ:

Այսպես, Սահմանադրության 113-րդ և 114-րդ հոդվածների համաձայն՝ Գերագույն դատարանն է ապահովում Սահմանադրության գերակայությունը, այլ ոչ թե Գերագույն դատարանի սահմանադրական պալատը, սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է Գերագույն դատարանը, այլ ոչ թե Գերագույն դատարանի սահմանադրական պալատը, և վերջապես, Գերագույն դատարանն է եզրակացություն տալիս Սահմանադրության 114-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1.6-1.8-րդ կետերով նախատեսված հարցերի կապակցությամբ: Չնայած Սահմանադրության 114-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ակնարկում է, որ եզրակացությունները՝ հանրապետության նախագահին պաշտոնակ անելու (Սահմանադրության 71-րդ, 73-րդ հոդվածներ, 114-րդ հոդված, մաս 1, կետ 1.6), Գերագույն դատարանի դատավորի լիազորությունները դադարեցնելու, կալանավորելու կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու համար համաձայնություն տալու (116-րդ հոդված, մաս 1, կետ 5) ու կուսակցության գործունեությունը կասեցնելու կամ արգելելու մասին (114-րդ հոդված, մաս 1, կետ 1.9) որոշումներն ընդունվում են սահմանադրական պալատի դատավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով, մնացած որոշումները՝ ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ, այնինչ Սահմանադրության 30-րդ, 71-րդ, 73-րդ և 116-րդ հոդվածներից նկատելի է, որ վերոնշյալ հարցերով որոշումներ և եզրակացություններ ընդունում է Գերագույն դատարանը, այլ ոչ թե նրա սահմանադրական պալատը:

Հարկ է նշել, որ սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտը ԼՂՀ-ում մտցվեց 1999թ. ընդունված «Դատարանակազմության մասին» ԼՂՀ օրենքով (օրենքն ուժը կորցրած ճանաչվեց «Դատարանակազմության մասին» ԼՂՀ 2008թ. ապրիլի 16-ի ՀՕ-21 օրենքով), որի համաձայն. «Գերագույն դատարանը ԼՂՀ

սահմանադրական դատարանի լիազորություններ իրականացնող ատյան է: Գերագույն դատարանը սահմանադրական դատարանի լիազորություններն իրականացնում է ԼՂՀ օրենսդրությանը չհակասող «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված նորմերով՝ մինչև «Սահմանադրական դատարանի մասին» ԼՂՀ օրենքի ընդունումը: Գերագույն դատարանը սահմանադրական վերահսկողության լիազորություններն իրականացնելիս գործերը քննում է կոլեգիալ, բայց ոչ պակաս, քան հինգ դատավորի կազմով»:

Պրակտիկայում հակասություններից խուսափելու նպատակով Արցախի օրենսդիրները «Սահմանադրական դատավարության մասին» ԼՂՀ օրենքում ամրագրել են, որ «սահմանադրական պալատը կազմավորվում է յուրաքանչյուր գործով՝ Գերագույն դատարանի նախագահի կողմից»: Օրենքը խորհրդարանի կողմից ընդունվեց 2009թ. մայիսի 27-ին: Այն հրապարակվեց հունիսի 15-ին և ուժի մեջ մտավ պաշտոնական հրապարակման օրվան հաջորդող տասներորդ օրվանից, իսկ սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելու մասին Կանոնակարգն ընդունվեց Գերագույն դատարանի 2009թ. հունիսի 28-ի թիվ 3 աշխատակարգային որոշմամբ: Այսինքն՝ այդ օրվանից սկսեց գործել Գերագույն դատարանի սահմանադրական ատյանը:

Այսպիսով, ի տարբերություն ՀՀ-ի, ԼՂՀ-ում առանձին սահմանադրական դատարան չստեղծվեց, և սահմանադրական արդարադատության իրականացումը վերապահվեց ԼՂՀ Գերագույն դատարանի սահմանադրական պալատին, որի յուրաքանչյուր գործով կազմավորումը վերապահվեց Գերագույն դատարանի նախագահին:

Եթե Հայաստանի Հանրապետությունում Սահմանադրական դատարանի ինը անդամից հինգին նշանակում է ՀՀ Ազգային ժողովը, իսկ չորսին՝ հանրապետության նախագահը, ապա ԼՂՀ Գերագույն դատարանի նախագահին և վեց դատավոր

Սահմանադրական իրավունք

րին հանրապետության նախագահի ներկայացմամբ նշանակում է ԼՂՀ Ազգային ժողովը: Եթե ՀՀ Սահմանադրական դատարանի անդամը պաշտոնը ստանձնում է Ազգային ժողովի, իսկ վճռաբեկ դատարանի դատավորը՝ արդարադատության խորհրդի նիստում՝ հանրապետության նախագահի ներկայությամբ տրված երդմամբ, ապա Արցախի Գերագույն դատարանի դատավորի պաշտոնում նշանակված անձի երդման արարողությունը տեղի է ունենում Ազգային ժողովի նիստում: ՀՀ և ԼՂՀ դատական օրենսգրքերով դատավորների համար սահմանված երդման տեքստերը միմյանց համահունչ են:

Տարբեր են նաև դատավորներին ներկայացվող պահանջները: Այսպես, սահմանադրական դատարանի անդամ կարող է լինել 35 տարին լրացած, Հայաստանի Հանրապետության ընտրական իրավունք ունեցող այն քաղաքացին, որը չունի այլ պետության քաղաքացիություն, ունի բարձրագույն իրավաբանական կրթություն կամ սահմանադրական իրավունքի ոլորտում գիտական աստիճան, ինչպես նաև իրավունքի ասպարեզում առնվազն տասը տարվա աշխատանքային ստաժ և տիրապետում է հայերենին, իսկ Գերագույն դատարանի դատավոր կարող է լինել 35 տարին լրացած, ԼՂՀ ընտրական իրավունք ունեցող, այլ պետության քաղաքացիություն չունեցող, բարձրագույն իրավաբանական կրթություն ունեցող, հայերենին տիրապետող, դատական օրենսգրքի 89-րդ հոդվածի առաջին մասի պահանջներին համապատասխանող այն քաղաքացին, որն իրավունքի ասպարեզում ունի առնվազն տասը տարվա աշխատանքային ստաժ կամ առնվազն հինգ տարի աշխատում է վերաբնիչ դատարանի դատավորի պաշտոնում և չունի կարգապահական տույժ՝ նկատողության կամ խիստ նկատողության ձևով, կամ վերջին 12 տարվա ընթացքում առնվազն ութ տարի աշխատել է որպես դատավոր, դատախազ, փաստաբան կամ քննիչ:

Կան նաև տարբերություններ երկու դա-

տարանների լիազորությունների բնագավառում: Այսպես, ի տարբերություն ՀՀ Սահմանադրության, ԼՂՀ Սահմանադրությունը սահմանում է, որ ԼՂՀ Գերագույն դատարանը սահմանված կարգով որոշում է նաև հանրապետության նախագահի կարգադրությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը:

Եթե ՀՀ Սահմանադրական դատարան կարող է դիմել յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները և վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված **օրենքի** դրույթի սահմանադրականությունը, ապա ԼՂՀ պարագայում յուրաքանչյուր ոք կարող է վիճարկել դատարանի վերջնական ակտով իր նկատմամբ կիրառված **նորմատիվ ակտի** դրույթների սահմանադրականությունը: Սահմանադրական այս պահանջի դեպքում, կարծում ենք, խոցելի վիճակում է հայտնվում ԼՂՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը, որի համաձայն՝ վարչական դատարանին ընդդատյա են գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությունը համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը:

Ի տարբերություն ՀՀ-ի, Արցախի Սահմանադրությունում դատախազության մարմինների և նրանց լիազորությունների վերաբերյալ սահմանադրական նորմերը նշված են առանձին գլխում: Ներկայումս առավել ընդունված տեսակետ է համարվում, որ դատախազության մարմիններն արդարադատության մարմինների հետ անմիջական հարաբերություն չունեն և դատական իշխանության շրջանակներում հանդիսանալով դատարանների կողմից արդարադատության իրականացմանն աջակցող իրավապահ մարմիններ՝ մտնում են գործադիր իշխանության համակարգի մեջ:

Ժողովրդին պատկանող միասնական իշխանության իրականացման գործում

Սահմանադրական իրավունք

դատական իշխանության տեղն ու դերը բացահայտվում է Սահմանադրությամբ և ճյուղային օրենսդրությամբ ամրագրված արդարադատության իրականացման սկզբունքներով: Սահմանադրությամբ ամրագրված են հետևյալ սկզբունքները՝ անձի իրավունքները, ազատությունները և արժանապատվությունը հարգելը (հոդված 2, 6), օրինականությունը (հոդված 6 մաս 2, հոդված 55), օրենքի գերակայությունը (հոդված 7), դատավարության լեզուն (հոդված 15), բոլոր մարդկանց և իրավաբանական անձանց հավասարությունն օրենքի առջև (հոդված 21, 59), անձի անձեռնմխելիությունը (հոդված 22), բնակարանի անձեռնմխելիությունը (հոդված 24), նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիությունը (հոդված 23), անձի դատական պաշտպանությունը (հոդված 44), գործի արդարացի և հրապարակային քննությունը (հոդված 45), իրավական օգնության իրավունքի ապահովումը (հոդված 46), կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը (հոդված 46), ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելը (հոդված 47), անմեղության կանխավարկածը և տուժողին պատճառված վնասի հատուցումն օրենքով սահմանված կարգով (հոդված 48), կրկնակի դատվելու կամ պատժվելու անթույլատրելիությունը (հոդված 49), վերադաս դատարանի կողմից անձի նկատմամբ կայացված դատավճռի վերանայումը (հոդված 50), պատասխանատվություն սահմանող կամ պատասխանատվությունը խստացնող օրենքը, անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքների և այլ իրավական ակտերի հետադարձ ուժ չունենալը (հոդված 51), դատական իշխանության իրականացումը միայն դատարանների կողմից՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան (հոդված 108, մաս 1), դատարանների անկախությունը (հոդված 108, մաս 3), եռաստիճան դատական համակարգի առկայությունը (հոդված 109), դա-

տավորի անփոփոխելիությունը (հոդված 110), արդարադատություն իրականացնելիս դատավորի անկախությունը և անձեռնմխելիությունը (հոդված 112):

Արդարադատության իրականացման մի շարք սկզբունքներ, ինչպիսիք են տնօրինչականությունը, մրցակցությունը, անմիջականությունը, կողմերի դատավարական իրավահավասարությունը, ապացույցների ազատ գնահատումը և այլն, ամրագրված են ճյուղային օրենսդրությամբ: Որևէ սկզբունք մյուսի նկատմամբ առավելություն չունի և կոնկրետ դատավարության ձևում մեկի գործողությունը պայմանավորված է մյուսով:

Ներկայումս «դատական իշխանություն» և «արդարադատություն» հասկացություններն օգտագործվում են գրեթե նույն իմաստով՝ չնայած առաջինն իր մեջ կլանում է երկրորդին, քանի որ արդարադատությունը դատական իշխանության իրականացման եղանակներից մեկն է:

Սահմանադրությունից բխող դատաիրավական բարեփոխումների շրջանակներում դատական իշխանության կայացման համար կարևոր փաստաթուղթ հանդիսացավ 2009թ. հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած ԼԳՀ Դատական օրենսգիրքը, որի մեջ սահմանվեցին դատարանակազմությունը, դատական իշխանության գործունեության սկզբունքները, դատարանի բնականոն գործունեության ապահովման երաշխիքները, դատական իշխանության ինքնակառավարումը և այլ կարևոր ինստիտուտներ: Օրենսգիրքն ամրագրեց, որ Արցախում դատական իշխանությունը գործում է ինքնակառավարման սկզբունքի հիման վրա, որի մարմիններն են հանրապետության դատավորների ընդհանուր ժողովը և Դատարանների նախագահների խորհուրդը:

Դատավորների ընդհանուր ժողովը դատական իշխանության ինքնակառավարման բարձրագույն մարմինն է: Նրա որոշումները գերակա են Դատարանների նախագահների խորհրդի որոշումների նկատմամբ: Ժողովը, կազմված լինելով հանրապետության բոլոր դատավորներից,

Սահմանադրական իրավունք

հրավիրվում է տարին առնվազն մեկ անգամ՝ Գերագույն դատարանի նախագահի կողմից: Արտահերթ ընդհանուր ժողով կարող է հրավիրվել դատավորների առնվազն 1/4-ի, Գատարանների նախագահների խորհրդի կամ Գերագույն դատարանի նախագահի կողմից:

Գատավորների ընդհանուր ժողովը, գործելով իր հաստատած կանոնակարգին համապատասխան, իրավասու է քննարկել դատական իշխանության բնականոն գործունեության ապահովմանն առնչվող ցանկացած հարց, այդ թվում՝ Գատարանների նախագահների խորհրդի իրավասությանը վերապահված: Ժողովն ընտրում է Արդարադատության խորհրդի դատավոր անդամներին: Այդ առումով 2009թ. մարտի 13-ին հրավիրվեց Արցախի դատավորների անդամների ընդհանուր ժողովը, որը, հաստատելով իր Կանոնակարգը, գաղտնի քվեարկությամբ հինգ տարի ժամկետով ընտրեց Արդարադատության խորհրդի հինգ դատավոր անդամների, որից 2-ական դատավորներ՝ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարաններից և մեկը՝ Գերագույն դատարանից: Քիչ ավելի ուշ Արդարադատության խորհրդի կազմի մեջ մտան հանրապետության նախագահի և Ազգային ժողովի նշանակած երկուսական իրավաբաններ:

Հարկ է նշել, որ Արցախի Սահմանադրությամբ Արդարադատության խորհուրդն ավելի քիչ լիազորություններով է օժտված, քան ՀՀ նույնանուն մարմինը: Այսպես, եթե ՀՀ Արդարադատության խորհուրդը կազմում և հանրապետության նախագահի հաստատմանն է ներկայացնում բոլոր ատյանների դատարանների դատավորների թեկնածուների ցուցակը և դատավորների ծառայողական առաջխաղացման ցուցակները, ապա Արցախի Սահմանադրությունը Գերագույն դատարանի դատավորների մասով Արդարադատության խորհրդին մասն լիազորությամբ չի օժտել: Սահմանադրության համաձայն՝ Գերագույն դատարանի նախագահին և դատավորներին նշանակում է Ազգային ժողովը՝ հանրապե-

տության նախագահի առաջարկությամբ: Բացի այդ, Արցախի Արդարադատության խորհուրդը ներման հարցերի վերաբերյալ կարծիք հայտնելու իրավասությամբ օժտված չէ:

ԼՂՀ դատական իշխանության ինքնակառավարման հաջորդ մարմինը՝ Գատարանների նախագահների խորհուրդը, սկսեց գործել 2009թ. մարտի 20-ից՝ իր կողմից հաստատված Կանոնակարգի համաձայն: Մշտապես գործող այս մարմինը ստեղծման պահից մինչ այսօր քննարկել և ընդունել է դատական իշխանության բնականոն գործունեության ապահովմանն առնչվող բազմաթիվ հարցեր:

Գատական իշխանության անկախության հենարաններից մեկն էլ հանդիսացավ 2010թ. հունիսի 22-ին ԼՂՀ դատավորների ընդհանուր ժողովում «Լեռնային Դարաբաղի Հանրապետության դատավորներ» հասարակական կազմակերպության հիմնադրումը և նրա Կանոնադրության հաստատումը: Փակ գաղտնի քվեարկության արդյունքներով կազմակերպության նախագահ ընտրվեց ԼՂՀ վերաքննիչ դատարանի դատավոր Հ.Խաչատրյանը:

Երկրի համար աննախադեպ երևույթ հանդիսացավ «ԼՂՀ դատական իշխանություն» իրավական տեղեկատվական-վերլուծական հանդեսի ծնունդը, որի առաջին համարը լույս տեսավ 2011թ. մայիսին:

2012թ. հունվարի 1-ից սկսեց գործել դատական կարգադրիչների ծառայությունը, որը կոչված է ապահովելու դատարանում դատավորի, դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց կյանքի, առողջության և արժանապատվության, իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը և դատարանի տարածքի պահպանումը հանցավոր և հակաիրավական այլ ոտնձգություններից: Ծառայության խնդիրն է մասնադատարանի տարածքում, դատական նիստերի դահլիճում հասարակական կարգի պահպանությունը և անվտանգության ապահովումը: Օրենքը դատական կարգադրիչին զենք կրելու իրավունք չի վերապահել՝ այն փոխարինելով ռետինե մահա-

կով, ձեռնաշղթայով, էլեկտրաշոկով և այլն:

Այսպիսով, ԼԳՀ Սահմանադրությունից բխող դատաիրավական բարեփոխումների օրենսդրական փաթեթը և դատական իշխանությանը վերաբերող բոլոր հոդվածները, բացի ԼԳՀ դատական օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի 1-ին մասի առաջին պարբերությունից, որն ուժի մեջ է մտնում 2013թ. հուլիսի 1-ից (Արդարադատության խորհրդի դատավոր անդամ կարող է ընտրվել դատավորի պաշտոնում առնվազն հինգ տարի աշխատած այն դատավորը, որը վերջին հինգ տարիների ընթացքում չի ենթարկվել կարգապահական պատասխանատվության), լրիվ ծավալով գործում են:

Անվիճելի է, որ Արցախի Սահմանադրությունից բխող դատաիրավական բարեփոխումները որակական առումով տարբերվում են նախորդ բոլոր բարեփոխումներից: Այլ կերպ լինել չի կարող, քանի որ անկախ, բայց պատասխանատու դատական իշխանությունը միշտ էլ վճռորոշ դեր է կատարել՝ ժամանակի մարտահրավերներին դիմակայելու համար: Հենց դրանով է բացատրվում, որ անկախ և անաչառ, բայց պատասխանատու դատական իշխանությունը դասվում է տվյալ երկրի ազգային անվտանգության ռազմավարության իրագործման հիմնական երաշխիքների շարքին, որովհետև դատաիրավական համակարգի նկատմամբ վստահության պակասը

և մարդու իրավունքների պաշտպանության ոչ լիարժեք վիճակը երկրի համար ներքին անմիջական սպառնալիքներ են: Եվ պատահական չէ, որ ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության հիմնական տարրերից մեկն էլ դատաիրավական բարեփոխումների 2012-2016թթ. միջոցառումների քառամյա ծրագիրն է, որի իրագործման ուղղությամբ համապատասխան աշխատանքներ են իրականացվում:

Ժողովրդավարության ուղին բռնած և անցումային զարգացման փուլում գտնվող պետություններից որևէ մեկին դեռևս չի հաջողվել կարճ ժամկետում ստեղծել անկախ և կենսունակ դատական համակարգ՝ արդյունավետ և կանխատեսելի արդարադատության իրականացման, դատարանների մատչելիության, դատարաններում կոռուպցիոն երևույթների վերացման, դատարանների նկատմամբ հասարակության վստահության մակարդակը բարձրացնելու և քաղաքացիական հասարակության յուրաքանչյուր անդամի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության առումով: Գրա համար կամք և որոշակի ժամանակահատված է պետք: Ուստի ժամանակը ցույց կտա Արցախի Սահմանադրության և դատական իշխանության թերի ու անկատար կողմերը և կկանխատեսի դրանց վերացման ու կատարելագործման հայեցակարգը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐ

1. Նույնի 26 նոյեմբերի, 1924թ.:
2. ПААФ ИМЛ Ф 1, ОП 74, Д.142, л. 100.
3. «Ճորիորդային Վարարաղ» թերթ, 3 սեպտեմբերի, 1991թ.:
4. ԼԳՀ պետական արխիվ, ֆոնդ 1, ցանկ 2, կապ 28, պահպանման միավոր 330, թերթ 10-11:
5. Տոբերիս հեղինակի մտա գտնվող, Ն.Բաբաջանյանի կողմից ռուսերեն լեզվով հեղինակված Արցախի Սահմանադրության նախագիծը պատճենահանվել է վաղաժողի գրականագետ և հրապարակախոս Էդուարդ Բեգլարյանի անձնական արխիվից:
6. Газета “Советский Карабах”, 18 декабря 1991г.
7. ԼԳՀ Գերագույն խորհրդի 1992թ. հունվարի 6-ի որոշումը (Հ.ն. 0005ա-1):
8. ԼԳՀ Ազգային ժողովի 1996թ. ապրիլի 9-ի որոշումը (Թ.ն. 0096-1):
9. ԼԳՀ Ազգային ժողովի 1998թ. սեպտեմբերի 4-ի որոշումը (Թ.ն.խ. 0070-1):
10. «Ազատ Արցախ» թերթ, 4 հունիսի, 2004թ.:
11. Նույնի 20 դեկտեմբերի, 2005թ.:
12. Նույնի 12 հոկտեմբերի, 2006թ.:
13. ԼԳՀ Պաշտոնական տեղեկագիր (հատուկ բողոքարկում), N 28(37), 10 նոյեմբերի, 2006թ.:
14. ԼԳՀ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի 2006թ. դեկտեմբերի 12-ի թիվ 26/90 որոշումը:

15. Газета “Известия”, 10 июня 1992 года.
16. Այդ մասին մանրամասն տես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախկին նախագահ, ներկայումս՝ Վրաստանում ՀՀ արտակարգ և լիազոր դեսպան Հովհաննես Մանուկյանի թեկնածուական ատենախոսությունը /www.hmanoukian.com/:
17. ԼԳՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1992թ. նոյեմբերի 26-ի որոշումը (Հ.ն.խ.0131-1), նույնի 1993թ. հունվարի 26-ի հրամանագիրը (Հ.ն.խ.0161-1):
18. ԼԳՀ նախագահի 2008թ. փետրվարի 1-ի կարգադրությունը (ՆԿ-2):
19. «Կատական ծառայության մասին» ԼԳՀ 2008թ. ապրիլի 16-ի ՀՕ-22 օրենքը:
20. «Կատարանակազմության մասին» ԼԳՀ 2008թ. ապրիլի 16-ի ՀՕ-21 օրենքը (Նշված օրենքն ուժը կորցրած է ճանաչվել ԼԳՀ դատական օրենսգրքին ուժի մեջ մտնելու պահից՝ 01.01.2009թ.):
21. ԼԳՀ նախագահի 2008թ. հունիսի 19-ի հրամանագրերը (ՆՀ-76, ՆՀ-77 և ՆՀ-78):
22. «Ազատ Արցախ» թերթ, 28 հունիսի, 2008թ.:
23. ԼԳՀ Կատական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին ԼԳՀ 2011 թվականի նոյեմբերի 30-ի ՀՕ-65Ն օրենքը և ԼԳՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին ԼԳՀ 2011 թվականի նոյեմբերի 30-ի ՀՕ-71Ն օրենքը:

Сержик АВЕТИСЯН

*Судья Апелляционного уголовного суда РА,
доктор юридических наук, профессор,
профессор Российско-Армянского
(Славянского) университета*

ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ПРОВОКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ КАК ОСНОВАНИЯ, ИСКЛЮЧАЮЩЕГО УГОЛОВНУЮ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ

Провокация преступления со стороны правоохранительных органов и ее правовые последствия является одной из наиболее сложных проблем в современном уголовном и уголовно-процессуальном праве. В настоящее время полицейские органы во всем мире широко используют различные агентурные методы для выявления латентных преступлений, таких, как наркоторговля; сутенерство, коррупция. При этом в некоторых случаях, осуществляя такие оперативные мероприятия, как контрольная закупка или оперативный эксперимент, полицейские и их агенты выступают в роли инициаторов совершения преступных действий «разрабатываемыми» лицами, воздействуя на их волю путем подстрекательства. Такие методы вызывают возражение у значительной части юридического сообщества, полагающей, что задачей полиции является предотвращать преступления, а не подталкивать морально неустойчивых лиц к их совершению.

Обозначенная проблема особо ак-

туальна в свете действующего законодательства РА, допускающая правоохранительным органам проведение оперативного эксперимента для изобличения виновных по делам о взяточничестве, незаконного оборота наркотических средств и др.

В Общей части УК данный вопрос не урегулирован, а в Особенной части содержится одна статья, устанавливающая ответственность за провокацию взятки или коммерческого подкупа (ст. 350).

При законодательной регламентации данного вопроса следует учесть опыт Европейского суда по правам человека (судебные решения по конкурентным делам), а также богатый опыт уголовного законодательства зарубежных стран, который излагается ниже (цитируется по работе В.Н. Додонова. Сравнительное уголовное право. Общая часть: Монография / Под общ. и науч. ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного юриста РФ С.П. Шербы. М.: Изд-во «Юрлитформ», 2010. С. 252—256).

Первой страной, в которой прово-

кация преступления была признана обстоятельством, устраняющим виновность лица, стали США. В XX в этой стране была выработана доктрина, согласно которой полицейская провокация подразделялась на «правомерную» и «неправомерную». К последней относятся только ситуации, когда сотрудник правоохранительных органов (или его помощник) с целью возбуждения уголовного преследования активно побуждает субъекта к совершению преступления, которое тот не намеревался совершить. В этом случае действия агента рассматриваются как «вовлечение в ловушку» (entrapment) и объявляются противоправными.

Федеральные суды США стали признавать вовлечение в ловушку как основание защиты начиная с дела *Woo Wai v. United States* (223 F 412 (9th Circuit 1915)). Верховный Суд США в деле *Sorrells v. United States* (287 U.S. 435 (1932)) единодушно высказался за отмену обвинительного приговора лицу, продавшему в нарушение «сухого закона» спиртное агенту полиции после серии настоячивых предложений последнего.

Выработанная прецедентным правом доктрина была перенесена в уголовное законодательство штатов. В большинстве из них в качестве образца была использована юридическая конструкция, предложенная Примерным УК США (ст. 2.13):

«1. Публичное должностное лицо, осуществляющее исполнение закона, или лицо, действующее в сотрудничестве с таким должностным лицом, совершает провокацию, если с целью получения доказательств совершения посягательства оно побуждает или поощряет другое лицо к поведению, составляющему это посягательство, путем либо:

а) создания заведомо ложного представления о фактах, рассчитанного на то, чтобы вызвать предположение, что такое поведение не является запрещенным; либо

б) применения методов убеждения или побуждения, создающих существенный риск того, что такое посягательство будет совершено иными лицами, помимо тех, которые готовы его совершить.

2. За исключениями, предусмотренными пунктом 3 настоящей статьи, лицо, подвергшееся уголовному преследованию за посягательство, подлежит оправданию, если оно докажет путем представления более веских доказательств, что его поведение явилось результатом провокации. Вопрос о провокации рассматривается судом без присяжных».

В качестве примера интерпретации вышеуказанных норм можно привести законодательство двух штатов.

УК Техаса (ст. 8.06) отнес вовлечение в ловушку к общим основаниям защиты от уголовной ответственности:

«(а) Является защитой против преследования то, что деятель осуществил поведение, вменяемое ему, поскольку его склонил поступить так сотрудник правоохранительного органа, используя убеждение или другие способы, которые могли бы заставить человека совершить данное посягательство. Поведение, просто дающее возможность лицу совершить посягательство, не является вовлечением в ловушку».

Почти аналогичную по содержанию норму можно найти в УК штата Нью-Йорк (§ 40.05): «В любом преследовании за посягательство утверждающей защитой является то, что обвиняемый совершил запрещенное

поведение в силу того, что его побудил или подстрекал к этому публичный служащий или лицо, действующее совместно с публичным служащим, стремящимся добыть доказательства, направленные против него, с целью уголовного преследования, если способы получения доказательств были такими, что создали значительный риск того, что это посягательство было бы совершено лицом, в противном случае не склонным его совершить. Побуждение или подстрекательство к совершению посягательства означает активное побуждение или подстрекательство. Поведение, которым просто предоставляется лицу возможность совершить посягательство, не составляет вовлечения в ловушку».

Помимо США и ассоциированного с ними государства Пуэрто-Рико, прямое указание на провокацию как защиту встречается только в новейшем УК Бутана (ст. 86).

В другом новейшем Уголовном кодексе англо-американской системы права — Законе о кодификации уголовного права Зимбабве — в ст. 260 содержится указание, что вовлечение в ловушку не является защитой от обвинения, однако суд может смягчить приговор, если найдет, что полиция либо иной орган или лицо для такого вовлечения использовали нечестные или нежелательные методы.

В Канаде Верховный Суд развил собственную доктрину вовлечения в ловушку в трех своих решениях по этому вопросу: *R. v. Amato*, [1982] 2 S.C.R. 418, *R. v. Mack*, [1988] 2 S.C.R. 903, и *R. v. Barnes*, [1991] 1 S.C.R. 449. Однако в Канаде установление факта вовлечения в ловушку имеет не материально-правовое, а процессуальное значение, поскольку не

признается защитой, но влечет оставку судопроизводства по делу. На практике это равносильно оправданию лица.

В уголовном праве Англии провокация к совершению преступления не является действительным способом защиты по обвинению в совершении преступления, однако обязывает судью прекратить рассмотрение дела ввиду злоупотребления процессом или исключить доказательства, полученные в результате провокации (Бюллетень Европейского Суда по правам человека. 2006. № 7).

Что касается стран континентальной системы права, то здесь вопрос о провокации преступления рассматривается почти всегда с процессуальной точки зрения. Исключение составляет Уругвай, в УК которого (ст. 8) содержится следующая норма: «не наказывается ... преступное деяние, спровоцированное властями с целью его пресечения».

В Германии, как и в США, провокация преступления полицейскими агентами делится на допустимую и недопустимую. Допустимыми, не расходящимися с нормами правового государства провокациями преступления, считаются те, которые имеют своей целью уличить уже подозреваемых в совершении преступления лиц, т.е. когда имеются обоснованные предположения, что преступник и без провокации совершит противоправное действие; целью провокации в таком случае является лишь направить протекание преступления в выгодное для обнаружения доказательств русло. При этом современная судебная практика Федерального верховного суда расценивает даже допустимую провокацию как смягчающее обстоятельство, должное отражаться на реальном смягчении нака-

зания (на том основании, что такое спровоцированное преступление представляет лишь незначительную опасность, поскольку совершается под контролем полиции). Недопустимой, т.е. «преступающей принципы правового государства», признается провокация, когда лицо принимает решение совершить преступление под влиянием такой провокации. В то время как Федеральный конституционный суд при такой провокации считает возможным, хотя и в исключительных случаях, прекращение судебного разбирательства, «принимая во внимание достоинство человека и принципы правового государства», Федеральный верховный суд, непосредственно влияющий на судебную практику по уголовным делам, в последнее время придерживается мнения, что такая провокация должна в каждом конкретном случае расцениваться лишь как «веськое независящее от вины основание для определения размера наказания», что при определенных предпосылках (например, при особенно сильном воздействии агента-провокатора на исполнителя преступления и незначительной тяжести преступления) может даже привести к прекращению судебного разбирательства в связи с малозначительностью преступления (§ 153 УПК).

В Литве вопрос об уголовно-правовом значении провокации также стал предметом рассмотрения с точки зрения соответствия Конституции. В Постановлении от 8 мая 2000 г. Конституционный Суд констатировал, что не может быть установлено такое правовое регулирование применения (субъектами ОРД) модели, имитирующей преступную деятельность, которое сохраняло бы за специальными службами государства

возможность подстрекать, провоцировать лицо на совершение преступления и, таким образом, создавать основу для его наказания. Провоцирование преступления и другие злоупотребления указанной моделью, по мнению Конституционного Суда, делают ее антиконституционной, а собранная в результате ее применения информация не является доказательством уголовно-процессуального значения.

Суды в каждом уголовном деле, в котором применяется указанная модель, должны устанавливать, не было ли провокации, подстрекательства к совершению преступления. При установлении такого злоупотребления таким образом собранная информация не может считаться доказательством по делу.

Вообще, в европейских странах и в России суды всех уровней долгое время терпимо относились к полицейской провокации как методу получения доказательств.

Положение стало меняться в связи с появлением прецедентов Европейского Суда по правам человека (ЕСПЧ), признавшего использование методов провокации нарушением права на справедливое судебное разбирательство.

15 декабря 2005г. постановлением ЕСПЧ, вынесенным по жалобе Г.А. Ваньяна к Российской Федерации, установлено нарушение части первой ст. 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод в части привлечения Ваньяна к уголовной ответственности и последующего его осуждения в результате провокации преступления, совершенной сотрудниками органов внутренних дел. В данном случае имела место контрольная закупка наркотических средств с использованием

Уголовное право

третьего лица. При этом ранее ЕСПЧ уже указывал на недопустимость использования провокаций со стороны полиции в качестве доказательств в суде по делам против Португалии, Швейцарии и Великобритании.

В деле Ваньяна ЕСПЧ указал, что «использование тайных агентов должно быть запрещено, и меры ограждения от них приняты даже в делах, касающихся борьбы против наркоторговли. Из требований справедливого суда по статье 6 вытекает, что общественные интересы в борьбе против наркоторговли не могут оправдать использование доказательств, полученных в результате провокации полиции... Когда случается, что действия тайных агентов направлены на подстрекательство преступления, и нет оснований полагать, что оно было бы совершено без их вмешательства, то это выходит за рамки понимания «тайный агент» и может быть названо провокацией. Такое вмешательство и его использование в разбирательстве уголовного дела может непоправимо подорвать справедливость суда» (Бюллетень Европейского Суда по правам человека. 2006. № 7).

После принятия вышеуказанного решения ЕСПЧ американская доктрина «вовлечения в ловушку» стала усваиваться российской судебной практикой. Однако проблема рассматривается (как и в других странах Европы) с чисто процессуальной точки зрения допустимости доказательств.

В пункте 14 Постановления Пленума Верховного Суда РФ от 15 июня 2006г. № 14 было дано следующее разъяснение: «Результаты оперативно-розыскного мероприятия могут быть положены в основу приговора, если они получены в соответствии с

требованиями закона и свидетельствуют о наличии у виновного умысла на незаконный оборот наркотических средств или психотропных веществ, сформировавшегося независимо от деятельности сотрудников оперативных подразделений, а также о проведении лицом всех подготовительных действий, необходимых для совершения противоправного деяния» (Бюллетень Верховного Суда по РФ. 2006. № 8).

На решение ЕСПЧ по делу Ваньяна в силу международных обязательств России вынужден был отреагировать и законодатель. Федеральным законом от 24.07.2007 № 211-ФЗ в Федеральный закон от 12 августа 1995г. № 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности» были внесены изменения, в соответствии с которыми органам (должностным лицам), осуществляющим оперативно-розыскную деятельность, запрещается «подстрекать, склонять, побуждать в прямой или косвенной форме к совершению противоправных действий (провокация)» (Собрание законодательства РФ. 30.07.2007. № 31. Ст. 4008).

Нетрудно заметить, что в российской интерпретации понятие «провокация» соответствует по смыслу понятиям «недопустимая провокация» в праве США или Германии.

Очевидно также, что в правовой системе Армении, России, как и других европейских стран, провокация преступления не является обстоятельством, исключаящим преступность деяния. В данном случае мы имеем дело с исключением уголовной ответственности по процессуальным мотивам, что подчеркивает неразрывную связь материального и процессуального уголовного права.

В других странах СНГ провокация

преступления пока не получила должной правовой оценки. Исключение составляет Грузия, где в УК 1999 года в главе о преступлениях против прав и свобод человека имеется ст. 145 «Провокация преступления». Под таковой понимается «склонение другого лица к совершению преступления с целью его привлечения к уголовной ответственности». Представляется очевидным, что указанная норма исключает возможность уголовного преследования лиц, ставших жертвой провокационных действий. Здесь также необходимо отметить, что криминализованное (по традиции, идущей от УК РСФСР 1922 года) в большинстве стран СНГ деяние, именуемое «провокация взятки или коммерческого подкупа», не имеет никакого отношения к провокации преступлений в рассматриваемом нами значении этого термина, а представляет собой частный случай фальсификации (искусственного создания) доказательств.

Действительно, проблема провокации преступления имеет различную интерпретацию, провокация может выражаться в различных способах. Задача законодателя состоит в том, чтобы в процессе разработки и принятия нового УК Армении, данный вопрос получил бы надлежащую регламентацию, причем, как отмечалось, в разделе «Основания, исключаяющие уголовную ответственность».

В ст. 10 Закона РА «Об оперативно-розыскной деятельности» от 22.10.2007г. отмечается, что оперативно-розыскные органы при выполнении своих задач вправе, в частности, открытыми или скрытыми методами осуществлять мероприятия, предусмотренные ст. 14 Закона. К числу таких мероприятий относится правоправедение оперативного экспери-

мента (п. 14 ч. 1 ст. 14). В п. 16 ч. 1 той же статьи закреплено право получения или дачи взятки (в смысле эксперимента).

В судебной и следственной практике по делам в сфере незаконного оборота наркотиков, взяточничества, очень часто можно услышать о провокации преступлений, особенно о провокации сбыта наркотиков. Однако однозначного понятия провокации в теории уголовного права до сих пор не существует, ученые и практики продолжают дискутировать на данную тему. Все это осложняется и тем, что неясен вопрос о правовой сущности действий лица, совершающего провокацию преступления.

В действующем уголовном законе уже криминализована лишь провокация двух преступлений — взятки и коммерческого подкупа (ст. 350), однако можно спровоцировать к совершению любого умышленного преступления. К тому же понятие провокации, указанное в этой статье не соответствует общеупотребительному понятию в языке, согласно которому под провокацией понимается «...предательское поведение, подстрекательство кого-нибудь к таким действиям, которые могут повлечь за собой тяжелые для него последствия».

По мнению С.Н. Радчинского, провокация — «умышленная односторонняя деятельность виновного, направленная на моделирование такого поведения другого лица, которое имело бы все внешние признаки преступления с целью дискредитации, шантажа либо создания искусственных доказательств обвинения».

Действующая ст. 350 УК РА нуждается в уточнении.

Возможны три варианта поведения лиц, предпринимающих попыт-

Уголовное право

ку правдами или неправдами «уличить» должностное лицо в получении взятки. В первом случае виновный совершает посягательство, предусмотренное ст. 350 УК. Во втором лицо может подстрекать чиновника к получению взятки. Третья ситуация — это правомерный оперативный эксперимент. На практике может вызвать затруднение отграничение провокации от подстрекательства и подстрекательства к совершению преступления, предусмотренного ст. 311 УК, от оперативного эксперимента.

В качестве объекта посягательства, запрещенного ст. 350 УК, выступает правосудие. Провокатор в отличие от подстрекателя не побуждает должностное лицо к получению взятки, он создает искусственные доказательства виновности последнего. И в этом смысле такая цель провокации взятки, как привлечение заведомо невиновного к уголовной ответственности, вполне согласуется с местом, которое занимает норма, предусматривающая ответственность за данное посягательство, в структуре Особенной части УК. Причем в случае провокации взятки, организованной лицами, указанными в ч. 2 ст. 303 УК, поведение виновных охватывается составом фальсификации доказательств, и в этой части ст. 304 УК выступает в качестве специальной нормы.

Вопрос об отграничении подстрекательства к получению взятки от допустимого оперативного эксперимента представляется нам более сложным. Условия проведения эксперимента не должны провоцировать, подталкивать лицо к совершению противоправных действий.

При проведении оперативного эксперимента важно, чтобы именно

чиновник выступил инициатором взяточничества. Известно, что обстановка складывается до совершения преступления, поэтому выражение участниками оперативного эксперимента одной лишь заинтересованности в употреблении проверяемым предоставленных ему полномочий не может образовывать подстрекательства к получению взятки.

Заметим, если должностное лицо заявило, что готово содействовать реализации законных интересов «обратившегося», но не бескорыстно, то это обстоятельство характеризует его как постоянный источник общественной опасности. Безусловно, не может быть и речи об установлении уголовной ответственности за преступные намерения. Вместе с тем повышенная опасность посягательства на авторитет государственной власти и фактическая объективизация намерения чиновника, выраженная в получении вознаграждения, позволяют нам констатировать законность и допустимость оперативного эксперимента даже при отсутствии признаков вымогательства взятки со стороны изобличаемого лица.

На практике возникают случаи провокации не только со стороны оперативных подразделений, но и частных лиц. К тому же какой-либо ответственности по действующему законодательству лица, провоцирующие преступления, не несут, поскольку, как уже говорилось выше, однозначного определения действий таких лиц в теории уголовного права не существует, в том числе непонятно их правовое положение.

Точки зрения специалистов по поводу правового статуса провокатора разделяются. Большинство считают, что нужно рассматривать его деятельность в рамках имеющегося в

уголовном законе института соучастия. Например, В.Д. Иванов считает, что «действия провокатора должны оцениваться в зависимости от характера его деятельности по ч. 3 ст. 33 УК РФ и соответствующей статье Особенной части УК РФ при организации им преступления и по ч. 4 ст. 33 УК РФ — при подстрекательстве».

С данной точкой зрения невозможно согласиться, так как согласно ст. 32 УК РФ соучастием в преступлении признается умышленное совместное участие двух или более лиц в совершении умышленного преступления. В соучастии должен присутствовать единый умысел на совершение преступления, однако при провокации преступления единство умысла провокатора и лица, в отношении которого осуществляется провокация, отсутствует.

«Суть провокации, — по мнению Б.В. Волженкина, — состоит в том, что провокатор сам возбуждает у другого лица намерение совершить преступление с целью последующего изобличения этого лица либо его шантажа, создания зависимого положения и т.п.».

Таким образом, умысел провокатора направлен не совершение преступления, а для достижения каких-то своих определенных целей. Нельзя не согласиться с С.В. Кугушевой, которая указывает, что «умысел лица на совершение преступления, в том числе и в соучастии с другими лицами, должен включать в себя не только интеллектуальный, но и волевой момент, который выражается в желании или сознательном допущении лицом определенного преступного результата. Представляется, что в случае провокации преступления у лица, ее осуществляющего, волевой момент умысла отсутствует, так как

его желание направлено прежде всего на последующее изобличения лица, в отношении которого осуществляется провокация, либо его шантажа, создания зависимого положения».

Таким образом, при провокации преступления фактически отсутствует единство умысла лица, ее осуществляющего, и лица, в отношении которого осуществляется провокация, что, на взгляд автора, исключает возможность квалификации действий провокатора в рамках института соучастия».

В качестве цели провокации можно назвать также желание обезопасить себя от уголовного преследования путем искусственного создания обстановки необходимой обороны. Подобная ситуация была описана в п. 6 Постановления Пленума Верховного Суда СССР от 16 августа 1984г. №14 «О применении судами законодательства, обеспечивающего право на необходимую оборону от общественно опасных посягательств» и получила в теории уголовного права название «провокация необходимой обороны».

Верховный Суд разъяснил, «что не может быть признано находившимся в состоянии необходимой обороны лицо, которое намеренно вызвало нападение, чтобы использовать его как повод для совершения противоправных действий (развязывание драки, учинение расправы, совершение акта мести и т.п.)». Что касается преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков, то очень часто среди лиц, сбывающих или употребляющих наркотики, присутствует цель избежания уголовной ответственности за свои деяния, цель сокрытия своей криминальной деятельности.

Уголовное право

Таким образом, мы видим, что общественная опасность деятельности провокатора очевидна, поскольку он не просто вносит свой вклад в совершение преступления, а побуждает исполнителя совершить преступление, однако его действия согласно действующему законодательству, несмотря на всю общественную опасность, не подлежат уголовной ответственности. В связи с чем мы сталкиваемся с пробелом в уголовном законе.

Специалистами были предложены несколько вариантов устранения данного пробела. Например, А.А. Арутюнов предлагает ввести в УК РФ статью «Провокация преступления», где провокатор в зависимости от своих действий будет нести ответственность на общих основаниях как подстрекатель или организатор преступления.

Другими авторами было предложено установить уголовную ответственность за провокацию преступления путем дополнения Уголовного кодекса РФ специальной статьей, предусматривающей ответственность за данное деяние. Также С.В. Кугушевой было высказано предложение наряду с включением в Особенную часть УК РФ нормы об уголовной ответственности за провокацию преступления и о дополнении ч. 1 ст. 61 УК РФ обстоятельством, смягчающим наказание лицу, совершившему преступление в результате провокации со стороны другого лица.

Ни с одним из данных предложений невозможно согласиться, так как в первом случае деятельность провокатора, как уже упоминалось выше, не может рассматриваться в рамках имеющегося в уголовном законе института соучастия. Что же касается второго предложения, то в данном

случае получается, что провокатор будет нести уголовную ответственность только за провокацию преступления, а за преступление, совершенное в результате провокации, будет отвечать спровоцированное лицо. Однако без предпринятых провокатором действий лицо, совершившее преступление в результате провокации, не совершило бы его самостоятельно.

Кроме того, доказательства, полученные в результате провокации, не могут быть признаны допустимыми и положены в основу приговора, в связи с чем лицо, спровоцированное к совершению преступления, подлежит освобождению от уголовной ответственности.

На основании вышеизложенного наиболее приемлемым полагаем в УК включить общую норму «Провокация преступления», следующего содержания:

«Статья 3. Провокация преступления.

Провокацией преступления признается умышленное склонение, побуждение в прямой или косвенной форме другого лица к совершению преступления в целях последующего избличения лица, шантажа либо искусственного создания доказательств совершения преступления.

Лицо, осуществляющее провокацию в отношении другого лица, является провокатором».

«Статья Ответственность провокатора преступления.

Уголовная ответственность провокатора наступает по статье, предусматривающей наказание за преступление, совершенное лицом, в результате провокации со стороны провокатора, со ссылкой на статью настоящего Кодекса.

Лицо, в отношении которого со-

вершена провокация, освобождается от уголовной ответственности».

Таким образом, проблема законодательного закрепления провокации преступления должна получить свое решение в новом УК. При этом важно учесть зарубежный опыт, а также прецедентные решения Европейского суда по правам человека, в частности, решения по делу Раманаускаса против Литвы, Тейхеа де Кастрог, против Португалии, Ваньян против России, Хидобин против России и др.

В судебной практике Армении в приговорах по делам соответствующей категории нередко приходится оценивать наличие или отсутствие факта провокации конкретного преступления (См., например: Постановление Апелляционного уголовного

суда РА от 30.07.2010г. №ՀԶԲԴ/0053/01/08 по делу в отношении С. Хачатряна по ст. 311 УК РА, Постановление того же суда по делу Л. Хачатряна и А. Петросяна по ст. 311 УК РА, вынесенные под нашим председательством, судебные решения оставлены в законной силе).

Предложенные законодательные изменения, по нашему мнению, носят универсальный характер. Их закрепление в законе позволит, во-первых, гарантировать деятельность должностных лиц и других специальных субъектов от незаконных действий правоохранительных органов и частных лиц, пытающихся опорочить их авторитет, а во-вторых, привлекать провокаторов к уголовной ответственности.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Уголовный кодекс Республики Армения от 18.04.2003г.
2. Примерный УК США. М., Прогресс, 1969.
3. Уголовный кодекс штата Техас. СПб.: «Юридический центр Пресс», 2006.
4. Уголовный кодекс Грузии. СПб.: «Юридический центр Пресс», 2001.
5. Бюллетень Европейского Суда по правам человека. 2005, N2.
6. Бюллетень Европейского Суда по правам человека. 2006, N7.
7. «Օստրապիվ-հետախուզական գործունեության մասին» 22.10.2007թ. ՀՀ օրենք:
8. «Թմրամիջոցների և հոգեմեկուսիչների նյութերի մասին» 26.12.2002թ. ՀՀ օրենք:
9. Федеральный закон РФ «О наркотических средствах и психотропных веществах» от 10.12.1997г.
10. **Борков В.** Провокация взятки или допустимый оперативный эксперимент // Уголовное право, с. 14-15.
11. **Волженкин Б.В.** Служебные преступления. М., «Юристъ», 2000, с. 268-274.
12. **Додонов В.Н.** Сравнительное уголовное право. Общая часть: Монография / Под общ. ред. и науч. ред. докт. юрид. наук., проф., заслуженного деятеля науки РФ П.С. Щербы. М., Изд-во «Юрлитинформ», 2010, с. 252-256.
13. Постановление Апелляционного уголовного суда РА ՀՀԶԲԴ/0053/01/08 по делу С. Хачатряна и В. Папяна по ст. 311 УК РА.
14. Постановление Кассационного Суда РА от 06.10.2010 ՀՀԶԲԴ/0053/01/08 по тому же делу.
15. Постановление Апелляционного уголовного суда РА ՄԴԴ/0055/01/10 по делу Л.Хачатряна и А.Петросяна по ст. 311 УК РА.
16. Постановление Кассационного Суда РА от 17.10.2011 ՄԴԴ/0055/01/10 по тому же делу.

ՏՈՒԺՈՂԻ ՇԵՏ ՀԱՇՎԵԼՈՒ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքով մեր օրենսդրության մեջ առաջին անգամ ամրագրում ստացավ տուժողի հետ հաշտվելու դեպքում քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ինստիտուտը: Հիշյալ ինստիտուտը, սակայն, վաղուց լայնորեն կիրառվում է ինչպես ԱՄՆ-ում, այնպես էլ Եվրոպայի բազմաթիվ երկրներում:

Ավանդաբար, ընդունված է տարբերել իրավական երկու հիմնական համակարգ՝ «մայրցամաքային» (ռոմանագերմանական) և «անգլո-սաքսոնական»: Մայրցամաքային իրավական համակարգի տարբեր երկրներում տուժողի հետ հաշտությունը դիտվում է որպես կամ քրեական պատասխանատվությունից, կամ պատժից ազատելու հիմք, կամ պատասխանատվությունը կամ պատիժը մեղմացնող հանգամանք:

Անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգի երկրների օրենքները հիշյալ ինստիտուտն անմիջականորեն կարգավորող նորմեր չեն պարունակում: Գործնականում բավականին հաճախ իրականացվում է, այսպես կոչված, «մեղքի ընդունման գործարքի» շրջանակներում:

Ինչ վերաբերում է նախկին ԽՍՀՄ-ի հանրապետություններին, ապա, որպես կանոն, հիշյալ երկրներում տուժողի հետ հաշտությունը դիտվում է որպես քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ինքնուրույն հիմք, իսկ Լատվիայում՝ նաև որպես պատժից ազատելու տարատեսակ: Սակայն նշված երկրների

համար ընդհանրականն այն է, որ նախ՝ այս ինստիտուտի կիրառումը հնարավոր է հանրային մեծ վտանգավորություն չներկայացնող հանցանքների կատարման դեպքում, երկրորդ՝ հանցավորին քրեական պատասխանատվությունից ազատելը համարվում է իրավապահ մարմինների ոչ թե պարտականությունը, այլ իրավունքը:

Արտասահմանյան տարբեր երկրներում քննարկվող ինստիտուտի կիրառման էությունն ավելի լավ պատկերացնելու նպատակով անհրաժեշտ է հատուկ անդրադառնալ նաև այդ երկրների օրենսդրությամբ սահմանված «տուժող» հասկացության բացահայտմանը և պարզաբանմանը:

Նախ՝ պետք է նշել, որ երկրների մեծ մասում «տուժող» և «զոհ» հասկացությունները, ըստ էության, նույնանում են: Օրինակ՝ ԱՄՆ-ում հանցագործության զոհ դարձած անձի դատավարական կարգավիճակի հատուկ ճանաչման պահանջ չի ներկայացվում: Այսինքն, տվյալ երկրի օրենսդրությամբ հստակ չի սահմանվում, թե ով կարող է հանդես գալ հանցագործությունից տուժողի կարգավիճակում: ԱՄՆ-ում որպես հանցագործության «զոհ» կարող են հանդես գալ ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ իրավաբանական անձինք: Իրավիճակը նույնն է նաև անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգի մյուս երկրներում:¹

Ի տարբերություն նշվածների, մայրցամաքային իրավունքի երկրներից շատերի օրենսդրություններում հստակ

սահմանվում է տուժողի հասկացությունը և կարգավիճակը: Ընդ որում, այդ երկրներից որոշների օրենսդրությամբ մի շարք դեպքերում քրեական օրենքով ոչ էական համարվող խախտումներ համարվող արարքներում հանցանքի առկայության փաստի որոշումը թողնված է տուժողի «հայեցողությանը»: Այսպես, օրինակ, նման դրույթ է պարունակում Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 111-2 հոդվածի 2-րդ մասը:²

Այն երկրներում, որտեղ օրենսդրական մակարդակով սահմանվում է տուժողի կարգավիճակը, որպես տուժողի բնութագրիչ հատկանիշ նշվում է այն, որ հիշյալ կարգավիճակը կապվում է միայն հանցագործության հետևանքով անձին վնաս պատճառելու հետ, և անկախ այն հանգամանքից, նա ֆիզիկական, թե իրավաբանական անձ է, հատուկ դատավարական կարգով տուժողի կարգավիճակի ճանաչման պահանջ չի ներկայացվում: Բացի այդ, հանցագործությունից տուժած անձի վրա հատուկ պարտականություններ չեն դրվում, ինչն էլ վկայում է հանցագործության զոհ դարձած անձի նկատմամբ պետության կողմից հոգ տանելու մասին:

Ինչպես տեսնում ենք, անկախ նրանից, թե որ իրավական համակարգի մասին է խոսքը, բոլոր պետություններում քրեական արդարադատության հիմքում դրվում է անձի, մասնավորապես՝ տուժողի սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության հիմնախնդիրը: Վերջինից էլ բխում է հանցագործության արդյունքում տուժողին պատճառված վնասի փոխհատուցման միջոցների առավել մանրակրկիտ մշակման և կիրառման անհրաժեշտությունը: Հիշատակված միջոցների շարքում առավել կարևորվում է հանցավորի կողմից տուժողին պատճառված վնասի հատուցումը նրանց միջև հաշտության կայացման պարագայում:

Անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգի երկրների օրենսդրությամբ

այս ինստիտուտի կիրառման նյութաիրավական հիմքը կատարված արարքի «ոչ էական» բնույթն է:

Մայրցամաքային իրավական համակարգում տուժողի հետ հաշտության պարագայում քրեական պատասխանատվությունից ազատումը պարտադիր է համարվում այնպիսի հանցագործությունների դեպքում, ինչպիսիք են տարաբնույթ վիրավորական և զրպարտչական արարքները, ինչպես նաև անձի ֆիզիկական անձեռնմխելիության նկատմամբ կատարվող որոշ ոտնձգություններ: Բազմաթիվ երկրների քրեական օրենսդրություններով, օրինակ՝ Շվեդիայի և քրեական օրենսգրքով, սահմանված է, որ հիշյալ արարքների կապակցությամբ քրեական հետապնդումն իրականացվում է միայն տուժողի բողոքի առկայության դեպքում, այսինքն՝ խոսքն, ըստ էության, մասնավոր հետապնդման գործերի մասին է:³

Միաժամանակ, առանձնահատուկ պատճառներով, օրինակ՝ ելնելով հասարակական շահերից, նշված արարքների քրեական հետապնդումը կարող է իրականացվել նաև հանրային հետապնդման կարգով: Նման դեպքերում արդեն հաշտությունը դատարանի համար իմպերատիվ բնույթ չի կրում և հանցավորը մեխանիկորեն չի ազատվում քրեական պատասխանատվությունից: Սակայն, եթե նկարագրված դեպքերում դատարանը որոշում է անձին չազատել քրեական պատասխանատվությունից, ապա տուժողի հետ հաշտության հանգամանքն անպայման հաշվի է առնվում պատիժ նշանակելիս՝ որպես պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանք: Ընդ որում, նման պարագայում էական նշանակություն է տրվում ոչ թե սոսկ հաշտության փաստին, այլ տուժողին պատճառած վնասի հատուցմանը:

Ի տարբերություն Շվեդիայի քրեական օրենսդրության՝ Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքը հաշտության ակտը

Քրեական իրավունք

չի կապում պատճառված վնասի հատուցման հետ: Մասնավորապես՝ հիշյալ օրենսդրական ակտի համաձայն՝ եթե արարքը պատժվում է միայն «տուժողի բողոքի հիման վրա», ապա յուրաքանչյուր ոք, ում շահերը խախտվել են, կարող է միջնորդություն ներկայացնել անձին պատժելու մասին: Փաստորեն, ներկայացված ձևակերպումից հետևում է, որ տուժողն ինքն է որոշում հանցավոր արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը:⁴

Տվյալ երկրների քրեական օրենսդրությամբ սահմանվում է նաև, որ փաստացի տուժողի փոխարեն բողոք կարող է ներկայացնել անչափահասի կամ անգործունակի խնամակալը, ինչպես նաև մահացած տուժողի ցանկացած ազգական:

Միևնույն ժամանակ պետք է նշել, որ Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքում չկա որևէ առանձին նորմ, որը սպառնչ կերպով սահմանում է տուժողի բողոքի հիման վրա ընթացք տրվող արարքների ցանկը: Մակայն նշված օրենսգրքի Հատուկ մասում յուրաքանչյուր անգամ սահմանվում է, թե կոնկրետ որ արարքն է համարվում այդպիսին (օրինակ՝ նման նշում են պարունակում օրենսգրքի հոդվածներ 173-177-ը, որոնք պարունակում են վիրավորանքի և զրպարտության հետ կապված հանցակազմերը):

Բացի այդ, Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 29-րդ հոդվածով սահմանվում է հատուկ ժամանակահատված, որի ընթացքում կարող է ներկայացվել բողոքը՝ կատարված արարքի մասին տուժողի տեղեկանալուց երեքամսյա ժամկետը:

Հատուկ ուշադրության է արժանի այն մոտեցումը, որ հանցակցությամբ հանցանք կատարելու դեպքում հանցակիցներից թեկուզ մեկի հանդեպ բողոք ներկայացվելու պարագայում քրեական հետապնդման հավասարապես ենթարկվում են բոլոր հանցակիցները:

Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքով հաշտության գործարքն անվանվում է ոչ

թե «հաշտություն», այլ «բողոքի հետ կանչում»: Նման քայլը լիովին կախված է տուժողի կամահայտնությունից և կարող է իրականացվել մինչև առաջին ատյանի դատարանի կողմից դատավճռի կայացումը: Բողոքի հետ կանչման պարագայում նույն արարքի կապակցությամբ կրկնակի բողոքարկում չի թույլատրվում:

Տուժողի և հանցավորի հաշտության պարագայում քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հարցերը մանրամասն կարգավորում են ստացել նաև Գերմանիայի քրեական օրենքով: Մասնավորապես՝ վերջինիս 77-րդ հոդվածի համաձայն, եթե արարքի քրեական հետապնդումն իրականացվում է միայն բողոքի հիման վրա, ապա նման բողոք տալու իրավունք ունի միայն տուժողը, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով: Վերջինիս մահվան դեպքում բողոք բերելու իրավունքն անցնում է նրա ամուսնուն և երեխաներին: Հիշյալ անձանց բացակայության կամ մինչ բողոքարկման ժամկետը լրանալը նրանց մահվան դեպքերում, բողոք բերելու իրավունքն անցնում է տուժողի ծնողներին, իսկ նրանց բացակայության դեպքում՝ տուժողի եղբայրներին, քույրերին, թոռներին: Եթե տուժողի հարազատը մասնակցել է հանցավոր արարքին, ապա նա դուրս է մնում այն անձանց շրջանակից, ում կարող է անցնել բողոքի իրավունքը: Բողոք բերելու իրավունքը ոչ ոքի չի անցնում, եթե քրեական հետապնդման իրականացումը «հակասում է տուժողի հստակ արտահայտած կամահայտնությանը»:

Եթե տուժողը կամ բողոք բերելու իրավունք ունեցող անձը անգործունակ է կամ սահմանափակ գործունակ, ապա նրա փոխարեն բողոք կարող է ներկայացնել նրա օրինական ներկայացուցիչը և նա, ում հանձնարարված է հոգ տանել նշված անձի մասին: Եթե բողոք տալու իրավունք ունեն մի քանի անձինք, ապա նրանցից յուրաքանչյուրը կարող է ինքնուրույն բողոք ներկայացնել:⁵

Քրեական իրավունք

Ինչպես և Շվեյցարիայում, Գերմանիայի քրեական օրենսդրության մեջ նույնպես սահմանվում է, որ բողոքը հետ կանչելը հիմք է քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար:

Թե՛ Շվեյցարիայի և թե՛ Գերմանիայի քրեական օրենսգրքերում վերոհիշյալ հարցերի հստակ կարգավորումը, ըստ մեզ, հնարավորություն է ընձեռում խուսափել իրավակիրառական պրակտիկայում առկա բազմաթիվ վիճահարույց հարցերից:⁶

Տուժողի հետ հաշտության պարագայում հանցավորին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու նորմեր է պարունակում նաև Հոլանդիայի քրեական օրենսդրությունը:⁷ Ուշագրավ է, որ այս երկրի քրեական օրենսգրքի հոդված 74-ի 2-րդ մասով դատախազին տրված իրավասության համաձայն՝ վերջինս կարող է հանցավորին, որպես կատարված հանցագործության քրեական դատաքննության բացառման պայման, առաջարկել հատուցել տուժողին պատճառած վնասը: Ընդ որում, այս ընթացակարգը կարող է կիրառվել ոչ միայն մասնավոր հետապնդման գործերի, այլև բոլոր այն դեպքերում, երբ որպես պատիժ կարող է նշանակվել առավելագույնը 6 տարի ժամկետով բանտարկություն:

Այս առումով յուրահատուկ նորմ է պարունակվում Իսպանիայի քրեական օրենսգրքի հոդված 130-ի 4-րդ մասը: Խոսքը, մասնավորապես, տուժողի կողմից հանցավորին ներելու մասին է: Հիշյալ նորմի կիրառման պարտադիր պայմանն այն է, որ ներումը պետք է արտահայտվի հստակ և մինչև պատժի իրականացումը սկսելը: Ընդ որում, վիրավորանքի կամ գրպարտության դեպքում «ներման» իրավունքը պատկանում է տուժողին, իսկ վերջինիս անչափահաս կամ անգործունակ լինելու պարագայում՝ նրա օրինական ներկայացուցչին:⁸

Տուժողի և հանցավորի հաշտության հիմքով քրեական պատասխանատվու-

թյունից ազատելու ինստիտուտն իր արտացոլումն է ստացել նաև Արևելյան Եվրոպայի մի շարք երկրներում:

Մասնավորապես՝ Բելառուսի քրեական օրենսգրքի 89-րդ հոդվածը սահմանում է, որ ոչ մեծ ժանրության հանցանք կատարած անձը կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, եթե նա հաշտվել է տուժողի հետ: Ինչպես տեսնում ենք, ներկայացված ձևակերպումը շատ մեծ է ՀՀ քրեական օրենսգրքում տեղ գտած դրույթին, այն տարբերությամբ, որ Բելառուսի քրեական օրենսգրքով պատճառված վնասի հատուցման մասին որևէ նշում չկա: Ինչպես ՀՀ-ում, այնպես էլ Բելառուսում տուժողի հետ հաշտությունը ոչ թե քրեական պատասխանատվությունից ազատելու իմպերատիվ պահանջ է, այլ միայն դրա հնարավորություն:⁹

ՌԳ քրեական օրենսգրքում հիշյալ ինստիտուտը ևս նախատեսված է, սակայն այն տարբերությամբ, որ ռուս օրենսդիրը տվյալ հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելը հնարավոր է համարում միայն այն դեպքերում, երբ հանցավորն առաջին անգամ է հանցանք կատարել:

Լատվիայի քրեական օրենսգրքում քննարկվող ինստիտուտի ձևակերպումը պարունակում է որոշակի վերապահում: Մասնավորապես՝ այստեղ նշվում է, որ քրեական պատասխանատվությունից ազատելու այս հիմքը չի կիրառվում այն դեպքերում, երբ հանցանքը կատարվել է անչափահասի նկատմամբ:¹⁰

Պարզաբանման կարիք ունի նաև այն հարցը, թե ի՞նչ ընթացակարգով է իրականացվում տուժողի հետ հաշտությունը արտասահմանյան երկրներում:

Մայրցամաքային իրավական համակարգի երկրներում հանցավորի և տուժողի հաշտությունը, որպես կանոն, ձևակերպվում է հանրային պայմանագրի ձևով: Օրինակ՝ Հոլանդիայում, Բելգիայում, Ֆրանսիայում մեծան հաշտու-

Քրեական իրավունք

թյունն անվանվում է «տրանսակցիա», որն իրենից ներկայացնում է երկկողմանի զիջումների հիման վրա տուժողի և հանցավորի միջև կայացած համաձայնագիր: Ընդ որում, այն կիրառվում է, երբ հանցանք կատարած անձը կամովին պետական բյուջե մուծում է որոշակի գումար կամ դատախազի պահանջով կատարում է օրենքով նախատեսված այլ ֆինանսական ծախսեր, ինչն էլ հնարավորություն է ընձեռում նրան խուսափել հետագա քրեական հետապնդումից կամ դատական քննությունից:

Բելգիական քրեական օրենսդրության համաձայն՝ որոշ հանցագործությունների պարագայում հանցավորի կողմից սուկ իր մեղքի գրավոր ընդունումը բավարար է, որպեսզի դրա հիման վրա տուժողը քաղաքացիական կարգով ստանա իրեն պատճառված վնասի լրիվ փոխհատուցում, իսկ քրեական գործով իրականացվող գործընթացը դադարեցվի:

Ընդհանուր կամ անգլո-սաքսոնական իրավունքի երկրներում տուժողի և հանցավորի հաշտությունը հնարավոր է քրեական օրենքի միայն ոչ էական խախտումների դեպքում և պայմանով, որ հանցավորի նկատմամբ պետության կողմից կիրառվեն տուգանքներ: Եթե հանցավորը կամովին հրաժարվում է վճարել սահմանված տուգանքները, ապա գործի ընթացքը շարունակվում է:

Հարկ ենք համարում նշել նաև, որ հատկապես վերջին տարիներին թե՛ անգլո-սաքսոնական և թե՛ մայրցամաքային իրավունքի երկրներում լայնորեն կիրառվում է տուժողի և հանցավորի համաձայնության մեկ այլ դրսևորում՝ «մեդիացիան» (լատիներեն «mediation»՝ միջնորդություն բառից): Ներկայումս տուժողի հետ հաշտվելու այս ինստիտուտի զարգացումը արտասահմանյան երկրների քրեական քաղաքականության մեջ մեծ դեր է կատարում՝ նպաստելով թե՛ տուժողների իրավունքների պաշտպանությանը, թե՛ հանցավորի սոցիալա-

կանացման արդյունավետության բարձրացմանը:

Տվյալ ինստիտուտի կիրառումը խրախուսական նշանակություն ունի, քանի որ խթանում է մարդու դրական վարքագիծը: Հայտնի է, որ անձի դրական վարքագծի խթանումը հնարավոր է ինչպես պատժի, այնպես էլ խրախուսման միջոցով: Իհարկե, առանց քրեական պատասխանատվության և պատժի նախատեսման քրեական իրավունքը կդառնա անիմաստ: Սակայն միևնույն ժամանակ, առանց խրախուսական միջոցների քրեական արդարադատությունը կվերածվի «անհոգի» պատժիչ մեխանիզմի, որտեղ հանցավորի յուրաքանչյուր փորձ քավել իր մեղքը հասարակության և տուժողի առջև կկորցնի իր իմաստը: Ելնելով հենց այդ նկատառումներից՝ նշված մի շարք երկրներում նախատեսված է մեդիացիան:

Հիշյալ ինստիտուտի կիրառումն ապահովելու նպատակով Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեն 1999թ. սեպտեմբերի 15-ին ընդունել է թիվ R(99)19 հանձնարարականը, որի համաձայն՝ մեդիացիան վեճի լուծման այլընտրանքային միջոց է, որն իրենից ներկայացնում է վիճող կողմերի հաշտեցման գործընթաց, երբ նրանք փոխըմբռնման և համաձայնության կայացման նպատակով անկողմնակալ միջնորդի ներկայությամբ վարում են բանակցություններ՝ ուղղված վեճի լուծմանը:

Մեդիացիան վեճի արդյունավետ լուծման միջոց է, որը ներկայումս մի շարք երկրներում իրականացվում է մինչդատական փուլում: Որոշ երկրներում (օրինակ՝ ԱՄՆ-ում, Ավստրալիայում, Արգենտինայում) մեդիացիայի դերն այնքան մեծ է, որ որոշ կատեգորիայի գործեր չեն էլ քննվում առանց այդ գործընթացի իրականացման:

Հյուսիսային Ամերիկայում 1974թ-ից իրականացվող մեդիացիոն հաշտության ծրագրերի վերաբերյալ առկա վիճակագրական տվյալները վկայում են, որ տե-

ղական օրենսդրությամբ հաշտության տարբերակով հարցի լուծում թույլատրող հանցագործությունների ողջ ծավալի 2/3-ը լուծվում են տուժողի և իրավախախտի հանդիպումների ժամանակ. հանդիպումների մոտ 95%-ի դեպքում կնքվում է հաշտության պայմանագիր, որից 90%-ի պարագայում վնասի հատուցման պայմանն ի կատար է ածվում 1 տարվա ընթացքում:

Փաստորեն մեղիացիայի էությունն այն է, որ վիճող կողմերը՝ հանցավորն ու տուժողը, իրավասու պետական մարմինների թույլտվությամբ փորձում են իրենց միջև առկա վեճը լուծել քրեական արդարադատության շրջանակներից դուրս՝ դիմելով կա՛ն երրորդ անձանց, կա՛ն հասարակական կազմակերպությունների, կա՛ն պետական մարմինների օգնությամբ: Ընդ որում, պատճառված վնասի հատուցումն իրականացվում է այն ձևով, որն առավել ընդունելի է տուժողի համար: Օրինակ՝ հանցավորը կարող է ներողություն խնդրել, հանրորեն օգտակար աշխատանքներ կատարել, վնասված գույքը նորոգել և այլն: Շատ դեպքերում մեղիացիան հնարավոր է լինում կիրառել նույնիսկ առանց տուժողին պատճառված վնասի փաստացի հատուցման, քանզի տուժողը կարող է իրեն բավարարված զգալ այն հանգամանքով, որ հանցավորն ընդունել է մեղքը, զղջացել կատարվածի համար, փորձել քավել իր մեղքը:

Նշենք, որ ընդհանուր առմամբ ընդունված է տարբերել մեղիացիայի «հասարակ» և «կոմբինացված» տեսակները: Հասարակ մեղիացիայի դեպքում դատախազը, մինչև հանրային հետապնդման գործով որոշման կայացումը, իրավասու է կողմերի համաձայնությամբ որոշում կայացնել մեղիացիայի կիրառման մասին, եթե նա կարծում է, որ նման միջոցն ի գործ է ապահովել տուժողին պատճառված վնասի հատուցումը: Հանցավորի և տուժողի միջև առկա կոնֆլիկտի կարգավորման նպատակով դատախազը կարող է դիմել նաև որևէ հասարակա-

կան կազմակերպության օգնության: Մեղիացիայի այս տեսակը լայնորեն կիրառվում է, օրինակ, Ֆրանսիայում:

Կոմբինացված մեղիացիան միավորում է տրանսակցիայի և հասարակ մեղիացիայի հատկանիշները: Օրինակ՝ Գերմանիայի օրենսդրությամբ սահմանվում է, որ դատախազը կարող է դադարեցնել հանրային մեղադրանքով հետապնդումը, եթե հանցավորը ոչ միայն հատուցի տուժողին պատճառած վնասը, այլև օրենքով սահմանված որոշակի գումար մուծի պետական բյուջե:¹¹

Անգլիայում տարբերակվում են մեղիացիայի «դատական» և «ոստիկանական» տեսակները: Դատական մեղիացիան կիրառվում է բոլոր տեսակի քրեական գործերով: Սրա էությունը սերտորեն կապված է անգլիական իրավական համակարգի դատավարական այն առանձնահատկությամբ, որի պայմաններում հնարավոր է հանցանքի կատարման մեջ անձին մեղավոր ճանաչել, սակայն նրան կատմամբ պատիժ նշանակելու դատավճռի կայացումը և հրապարակումը հետաձգել որոշակի ժամանակով: Այսինքն՝ անձին մեղավոր ճանաչելու և նրան կատմամբ պատիժ իրականացնելու միջև ընկած է լինում որոշակի ժամանակահատված, որն էլ թույլ է տալիս, հաշվի առնելով հանցավորի վարքագիծը, տուժողի հանդեպ վերաբերմունքը, միջոցներ ձեռնարկել այս երկու կողմերին հաշտեցնելու համար: Հաշտեցման կայացման դեպքում, դատարանը կարող է էապես նվազեցնել հանցավորի նկատմամբ կիրառվող պատժաչափը: Այսինքն՝ դատական մեղիացիան հնարավորություն չի տալիս անձին ազատել քրեական պատասխանատվությունից, այլ ազդում է պատժի տեսակի և չափի ընտրության վրա:

Ոստիկանական մեղիացիան, ըստ էության, հանդես է գալիս որպես հանցավորի վարքագծին արձագանքելու ինքնուրույն այլընտրանքային տարբերակ: Այն առավել հաճախ կիրառվում է անչափա-

Քրեական իրավունք

հասաների կողմից հանցավոր վարքագիծ դրսևորելու դեպքում: Սրա էությունն այն է, որ մինչև գործին ընթացք տալը, ոստիկանության համապատասխան ներկայացուցիչը հանդիպում է կողմերի հետ և փորձում նրանց միջև հաշտության եզրեր գտնել: Հաշտության կայացման դեպքում գործին այլևս ընթացք չի տրվում, այսինքն՝ անձը ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից:

Որպես ոստիկանական մեղիացիայի կիրառման պայմաններ հաշվի են առնվում հետևյալ հանգամանքները՝

- կատարված հանցագործության բնույթը և ծանրության աստիճանը,
- հանրային շահագրգռվածությունը,
- հանցավորի մեղքը հաստատող բավարար ապացույցների առկայությունը,
- հանցավորի կողմից սեփական մեղքի ընդունումը,
- տուժողի պահանջումները:

Ընդ որում, մեղիացիայի շրջանակներում հաշտության համաձայնագրի կնքումը բավարար է անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում պետք չէ սպասել, որ նա կատարի իր ստանձնած բոլոր պարտավորությունները: Եթե անգամ հետագայում հանցավորը խուսափում է իր ստանձնած պարտավորությունները կատարելուց, նա, միևնույն է, ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, քանի որ հաշտության համաձայնագիրն արդեն կայացվել է: Սակայն նման դեպքերում տուժողին ցույց է տրվում իրավաբանական օգնություն, որպեսզի նա կարողանա քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում ստանալ իրեն պատճառված վնասի փոխհատուցում:¹²

Քրեական գործով մեղիացիայի մասին խոսելիս պետք է նախ և առաջ նկատի ունենալ տուժողի և հանցավորի միջև հաշտությունը: Վերջինիս կայացման նպատակով կողմերի հանդիպումը տեղի է ունենում հատուկ նշանակված և վար-

ձատրվող միջնորդի մասնակցությամբ: Ընդ որում, տվյալ գործընթացին, որպես կանոն, երկու կողմերն էլ մասնակցում են (ուղղակի մեղիացիա): Սակայն, եթե տուժողը չի ցանկանում ևս մեկ անգամ առնչվել հանցավորին, ապա հանդիպումը կազմակերպվում և անցկացվում է կողմերից յուրաքանչյուրի հետ առանձին (անուղղակի մեղիացիա): Վերջինիս դեպքում ևս հնարավոր է, որ միջնորդի դերում հանդես գան քրեական արդարադատության մարմինները, սոցիալական ծառայողը կամ իշխանական լիազորություններով չօժտված անկախ միջնորդը: Մեղիացիայի այդ տեսակը նույնպես կարող է կիրառվել դատավարության ցանկացած փուլում և ունենալ նույն հետևանքները, ինչպես և ուղղակի դեպքում:

Գոյություն ունեն մաս մեղիացիայի հատուկ տեսակներ, որոնք նախատեսված են այն դեպքերի համար, երբ կողմերից մեկը կամ երկուսն էլ անչափահասներ են: Դրանց հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ միջնորդից բացի, մասնակցում են նաև անչափահասների օրինական ներկայացուցիչները:

Թեև մեղիացիան, որպես կանոն, կիրառվում է ոչ մեծ ծանրության կամ առաջին անգամ միջին ծանրության հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ, այնուհանդերձ հայտնի են մեղիացիայի տեսակներ, որոնք կիրառվում են նաև ավելի ծանր հանցագործության մեջ մեղադրվող անձի պարագայում (օրինակ՝ բնակարանային գողություն կամ բռնաբարություն կատարած անձի նկատմամբ):

Մեղիացիայի իրականացումը կարող է հետապնդել նաև հաշտության կայացման հետ կապված որոշակի խնդիրների լուծումն ապահովելու նպատակ: Օրինակ՝ այն կարող է կազմակերպվել հասցված նյութական կամ այլ վնասի չափը որոշելու համար: Ընդ որում, նման պարագայում, հաճախ, միջնորդը կողմերի հետ հանդիպում է առանձին-առանձին:

Երբեմն բանակցությունների արդյունքում որոշվում է, որ հանցանք կատարած անձը պետք է կատարի որոշակի աշխատանք, որպեսզի կարողանա այդ եղանակով փոխհատուցել վնասը:

Ավստրալիայում և Նոր Զելանդիայում մեղիացիայի ինստիտուտն իր զարգացումն ապրել է ավելի ուշ, քան վերը նշված երկրներում: Այստեղ տվյալ ինստիտուտի գործողության առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ համապատասխան գործընթացին կարող են մասնակցել նաև կողմերի հարազատները, ովքեր հիմնականում ներգրավվում են նյութական վնասի փոխհատուցման հետ կապված համաձայնությունը մշակելու համար:

Անհրաժեշտ է հատուկ անդրադառնալ նաև մեղիացիայի հիմնական սկզբունքներին: Մասնավորապես՝ այն կարող է իրականացվել միայն հետևյալ սկզբունքների վրա հիմնվելով.

1. Մեղիացիա կարող է իրականացվել միայն կողմերի համաձայնությամբ, քանի որ դրա բացակայության պարագայում այն արդյունք չի ունենա, հետևաբար անիմաստ կդառնա: Ուստի կարևոր նախապայման է վեճը մեղիացիայի ճանապարհով լուծելու կապակցությամբ կողմերի կամահայտնությունը: Հենց դա է մեղիացիայի և դատավարական կարգով վեճի լուծման տարբերությունը: Մեղիացիայի ժամանակ գործի ելքը կախված է կողմերից, և ցանկացած պահի նրանք կարող են հրաժարվել բանակցությունների հետագա ընթացքից: Ընդ որում, միջնորդը պարտավոր է կողմերին բացատրել այդ և այլ իրավունքների մասին:

2. Մեղիացիայի ժամանակ պետք է պահպանվի գաղտնիությունը: Այս սկզբունքի նախատեսումը պայմանավորված է երկու կարևոր պատճառով. մի կողմից գաղտնիությունը կարևոր նախապայման է արդյունավետ երկխոսության և ցանկալի արդյունքի հասնելու համար (այս սկզբունքի պահպանման միջոցով

կողմերը կարող են ազատորեն քննարկել գործի բոլոր հանգամանքները), մյուս կողմից՝ գաղտնիության պահպանման միջոցով պաշտպանվում են կողմերի իրավունքներն ու ազատությունները: Բանակցությունների բովանդակությունը չի կարող հրապարակվել առանց կողմերի համաձայնության: Սակայն գաղտնիության սկզբունքից կա մեկ բացառություն. միջնորդը պարտավոր է իրավասու մարմիններին հայտնել նախապատրաստվող ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մասին, որն իրեն հայտնի է դարձել մեղիացիայի ժամանակ (օրինակ՝ կողմերից որևէ մեկից կամ անձամբ տեսած փաստաթղթերից կամ այլ աղբյուրներից): Ընդ որում, այդ պարտականությունը դրված է միայն միջնորդի վրա:

3. Հաջորդ սկզբունքը հանրամատչելիության ապահովումն է, որի համաձայն՝ պետությունը պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները մեղիացիայի ինստիտուտի գոյության և վերջին զարգացումների մասին հանրությանը մատչելի դարձնելու համար:

4. Մեղիացիան իդեալական տարբերակում պետք է հնարավոր լինի քրեական դատավարության ցանկացած փուլում: Սակայն տարբեր երկրներում այս հարցը տարբեր կերպ է լուծվում: Այն դեպքում, երբ մեղիացիայի որոշ տեսակներ կարող են կիրառվել քրեական դատավարության բոլոր փուլերում, մյուսները՝ միայն որոշներում, որպես կանոն, մինչդրատական և դատական քննության փուլերում:

5. Հիմնական սկզբունքներից վերջինը մեղիացիա իրականացնող մարմինների անկախության ապահովումն է: Բանն այն է, որ մեղիացիայի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ է, որ այն իրականացնողները լինեն անկախ պետական և այլ մարմիններից:

Այսպիսով, մեղիացիան հնարավոր է միայն կողմերի համաձայնությամբ: Եթե նախաձեռնողը չի ստանում մեղիացիայի

Քրեական իրավունք

գործընթաց սկսելու վերաբերյալ մյուս կողմի համաձայնությունն առաջարկության մեջ նշված ժամկետում կամ հաղորդումն ուղարկելուց հետո 30 օրվա ընթացքում, ապա առաջարկությունը համարվում է մերժված:

Մինչև մեղիացիային համաձայնություն տալը, կողմերին պետք է բացատրվեն իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները: Մեղիացիան չի կարող կիրառվել, եթե կողմերից որևէ մեկը չի հասկանում այդ գործընթացի էությունը և իմաստը: Դա կարող է կապված լինել անձի տարիքի, մտավոր ունակության կամ այլ հանգամանքների հետ: Ուստի կողմերից յուրաքանչյուրը պետք է հստակ և աներկիմաստ իրազեկվի, թե ինչպե՞ս, ո՞ւմ կամ ո՞ր կազմակերպության կողմից է իրականացվելու մեղիացիան, ի՞նչ է այն իրենից ներկայացնելու և ի՞նչ ազդեցություն է ունենալու գործի ելքի վրա:

Ո՛չ տուժողին, ո՛չ էլ հանցավորին չի կարելի հարկադրել մեղիացիայի դիմելու հարցում և պետք է համոզված լինել, որ մի կողմը հաշտեցման գործընթացին չի մասնակցում մյուս կողմի սպառնալիքների ազդեցության տակ: Մեղիացիայի դեպքում կողմերի էական անհավասարությունը, որը կապված է մի կողմի մյուս կողմից կախված լինելու հետ, կխոչընդոտեն կողմերի ազատ կամահայտնությունը համաձայնություն կայացնելուն:

Մեղիացիայի կարևոր պայման է տուժողի և հանցագործի կողմից գործով իրենց հայտնի ամեն ինչ պատմելը: Եթե այդ պայմանը բացակայում է, ապա համաձայնության գալ հնարավոր չէ: Միևնույն ժամանակ, գործի՝ մեղիացիայի ընթացքում պարզաբանված հանգամանքները չպետք է հետագայում օգտագործվեն որպես ապացույց:

Հանցավորը պարտավոր չէ իր մեղավորությունն ընդունել, իսկ քրեական դատավարության մարմինները չպետք է խախտեն անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը: Այսինքն, մեղիացիայի

փաստը չպետք է հետագայում շրջվի մեղադրյալի դեմ, և հետագայում նույն գործով քրեական դատավարության մարմինների կողմից մեղիացիայի տվյալները չեն կարող օգտագործվել մեղադրյալի դեմ որպես ապացույց: Մեղիացիայի արդյունքում կազմված հաշտության համաձայնությունը պետք է ունենա դատավճռի ուժ՝ բացառելով քրեական գործի հարուցումը նույն փաստերի հիման վրա, քանի որ տվյալ դեպքում կխախտվի կրկին անգամ դատապարտելու անթույլատրելիության սկզբունքը:

Միևնույն ժամանակ, եթե կողմերի միջև համաձայնություն չի կայացվում, ապա պետական իրավասու մարմինները պարտավոր են գործի քննությունը շարունակել:

Մեղիացիայի գործընթացում կարևոր դերակատարություն ունի մեղիատորը՝ տվյալ գործընթացի կազմակերպման և անցկացման պատասխանատուն, որին չի կարելի շփոթել միջնորդի հետ: Մեղիատորը գործի ելքով չհահագրգռված գործունակ ֆիզիկական անձն է, ով ունի իրավաբանական կրթություն և չունի դատվածություն: Նա, որպես կանոն, չպետք է լինի պետական ծառայող: Մեղիատորը պարտավոր է չեզոքություն պահպանել և չպետք է որևէ կերպ շահագրգռված լինի գործի ելքով: Նա չպետք է լինի ձեռնարկատեր, և իր վարձատրությունից բացի, այլ նյութական շահ հետապնդի: Չշահագրգռված լինելը ենթադրում է նաև, որ մեղիատորը չպետք է անձնական, ծառայական կամ այլ կախվածություն ունենա կողմերից:

Մեղիատորը պետք է ունակ լինի ճիշտ գնահատել իրավիճակը: Նա պետք է վստահություն ներշնչի կողմերին: Այլ կերպ ասած՝ լավ մեղիատոր լինելու համար պետք է լինել նաև լավ հոգեբան: Լսելով կողմերին՝ նա պետք է կարողանա ճիշտ գնահատել իրավիճակը և պարզել կողմերի դիրքորոշումները:

Գործընթացն ավարտվում է հաշտեցման համաձայնություն կնքելով: Մեղիա-

տորը կարող է մասնակցել համաձայնության կայացմանը՝ միայն կողմերին խորհուրդներ տալով, կողմնորոշելով, բայց ոչ ուղղորդելով: Նա անձամբ չի կարող մշակել հաշտության համաձայնությունը: Այն պետք է մշակեն վեճի կողմերը:

Վեճը մեղիացիայի ճանապարհով լուծելու անհնարինության դեպքում մեղիատորը հանդես է գալիս դրա վերաբերյալ գրավոր հայտարարությամբ, որի հիման վրա գործն ուղարկվում է համապատասխան մարմին՝ դրա հետագա ընթացքն ընդհանուր հիմունքներով լուծելու համար:

Այսպիսով, կատարված համեմատությունը ցույց տվեց, որ արտասահմանյան շատ երկրներում օրենսդրական մակարդակով կարգավորված են մեղիացիայի, հանցանք կատարած անձի և հանցագործությունից տուժողի միջև հաշտության կայացման հարցերը:

Այս ինստիտուտի կիրառումը հնարա-

վորություն է ընձեռում ապահովել «վերականգնողական» արդարադատության արդյունավետությունը՝ ինչպես բազմակողմանիորեն պաշտպանելով հանցագործությունից տուժած անձին, այնպես էլ ապահովելով հանցավորի ռեսոցիալացումը:

Ներկայումս մեղիացիայի կիրառումը լայնորեն իրականացվում է ողջ աշխարհում: Լ. Գոլովկոյի, Ա. Գրասենկովայի, Ռ.Մաքսուրովի և Մ.Ֆլյամերի տվյալներով, ներկայումս մեղիացիոն բնույթի մոտ 300 ծրագիր է գործում ԱՄՆ-ում, Կանադայում, մոտ 500-ը՝ Անգլիայում, Գերմանիայում, Սկանդինավյան երկրներում, Լեհաստանում, Չեխիայում և այլուր:¹³

Հուսանք, որ մոտ ապագայում այդ ինստիտուտն արդյունավետորեն կկիրառվի նաև Հայաստանի Հանրապետությունում:

1. *Трубицина Э., Гренкова О., Дементьева Е.* Права потерпевших в капиталистических странах//Социалистическая законность, 1990, N10, с. 64. *Парий А.В.* Потерпевший от преступления на досудебных стадиях уголовного судопроизводства США (сравнительно-правовое исследование). Автореферат диссерт. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Волгоград, 1997, с. 7.

2. Уголовное право буржуазных стран: Общая часть. Сборник законодательных актов/Под ред. Игнатова А.Н., Козочкина И.Д. М., 1990, с. 183. Новый Уголовный кодекс Франции. М., 1993, с. 5.

3. Уголовный кодекс Швеции. М., 2000, с. 22-23.

4. Уголовный кодекс Швейцарии. М., 2000, с. 11-12.

5. Уголовный кодекс ФРГ. М., 2000, с. 14.

6. Կարծում ենք, չէ քրեական օրենսգիրքն էապես կշահեր, եթե տուժողի և հանցավորի հաշտության հիմքով հանցավորին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ինստիտուտը կարգավորելիս Շվեյցարիայի կամ Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի օրինակով օրենսդրական լուծում տար նաև քննարկվող ինստիտուտի կիրառման ժամանակ ծագող այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են այս ինստիտուտի կիրառման հնարավորությունն ու առանձնահատկություններն անչափահաս կամ անգործունակ տուժողի նկատմամբ հան-

ցավոր ոսնձգության, մի քանի տուժողների կամ մի քանի հանցավորների առկայության պարագայում:

7. Уголовный кодекс Голландии. СПб., 2000, с. 80-81.

8. Уголовный кодекс Испании. М., 1998, с. 48.

9. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск, 2001, с. 35.

10. Уголовный кодекс Латвийской Республики. М., 1999, с. 51.

11. *Головко Л.В.* Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право, 1997, N8, с. 77-78. *Филимонов Б.А.* Основы уголовного процесса Германии. М., 1994, с. 13. *Головко Л.В.* Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. СПб., 2002, с. 448.

12. *Головко Л.В.* Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. СПб., 2002, с. 77-78.

13. *Головко Л.В.* Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения//Государство и право, 1997, N 8, с. 77. *Грасенкова А. К., Максудов Р.Р., Флямер М.Г.* Институт примирения в уголовном процессе: необходимость и условия развития//Правозащитник, N2, с. 19.

Անգին ԻՍԱԽԱՆՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի
անճնակազմի կառավարման վարչության պետ

**ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՈՐՔԻ
215-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԸ
ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹՅԱՆ ՕԲՅԵԿՏԻ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ**

պաշտպանվող մի քանի հասարակական հարաբերությունների, խոսքը մասնավորապես վերաբերում է զենքի, թունավոր նյութերի, թմրամիջոցների կամ հոգեմետ նյութերի մաքսանենգությանը, որոնց դեպքում խախտվում են ոչ միայն մաքսային սահմանի պաշտպանության, այլև բնակչության առողջության, հասարակական անվտանգության պաշտպանության հասարակական հարաբերությունները:

Տնտեսական հանցավորությունն այսօր դարձել է բարեփոխումներ իրականացնելու իրական արգելք և վտանգում է հասարակության, պետության տնտեսական անվտանգությանը: Պաշտոնական վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ նկատվում են որոշակի անբարեհաճ տենդենցներ տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների դիմամիկայում: Ի թիվս այլ տնտեսական հանցագործությունների, որոշակի կայունություն ունի և տարեցտարի աճ է գրանցում մաքսանենգությունը¹: Օրինակ՝ 2009 թվականին գրանցվել է մաքսանենգության 66 դեպք, մինչդեռ 2010 թվականին այն գրեթե կրկնապատկվել է՝ դառնալով 102:

Մաքսանենգության ինչպես սեռային, այնպես էլ անմիջական օբյեկտի հարցը համարվում է քրեական իրավունքի գիտության վիճահարույց խնդիրներից մեկը: Տեսության մեջ մաքսանենգության սեռային օբյեկտը որոշելիս ելակետ է ընդունվում այն, որ այդ հանցակազմը սահմանող նորմը գտնվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններին վերաբերող 22-րդ գլխում, որն իր հերթին ընդգրկված է սեփականության, տնտեսության և տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների բաժնում: Որոշ գիտնականներ տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների սեռային օբյեկտը բնորոշում են, որպես պետության կողմից պաշտպանվող հասարակական հարաբերությունների համակարգ, որոնք ծավալվում են հասարակության տնտեսական գործունեության ոլորտում²:

Ն.Ա.Լոպաշենկոյի կարծիքով. «...Տնտեսական գործունեության ոլորտում կա-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2012 3 - 4 (152 - 153)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տարվող հանցագործությունների սեռային օբյեկտն են այդ գործունեության ոլորտում իրականացվող այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ռեալիզացնում են այդ ոլորտի սկզբունքները»³: Վ.Ի.Սիխայլովը և Ա.Վ.Ֆեոդորովը հանգում են այն եզրակացության, որ մաքսանենգության օբյեկտ է այն հասարակական հարաբերությունների համակցությունը, որոնք ապահովում են երկրի տնտեսության զարգացումը և նորմալ գործառնությունը⁴:

Սի շարք դասագրքերում նույապես կարելի է հանդիպել մաքսանենգության օբյեկտի նման բնորոշման⁵:

Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների տեսակային օբյեկտ են համարվում այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք առաջանում են Հայաստանի Հանրապետությունում նորմալ տնտեսական գործունեության ընթացքում՝ նյութական արժեքների արտադրության, բաշխման, փոխանակման և սպառման, ինչպես նաև ծառայությունների մատուցման բնագավառում⁶: Այս հանցագործությունների հանրային վտանգավորությունն այն է, որ դրանք խախտում են տնտեսության ոլորտի իրավակարգը, տնտեսական շրջանառության առանձին մասնակիցների, հասարակության, պետության տնտեսական շահերը, գույքային վնաս են պատճառում տնտեսվարող սուբյեկտներին և առանձին քաղաքացիներին⁷:

Անդրադառնալով մաքսանենգության օբյեկտի հարցին՝ նշենք, որ այն որոշելու համար անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչ է իրենից ներկայացնում տնտեսության համար պետության մաքսային քաղաքականությունը և ինչ նպատակներ է հետապնդում:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվում է միասնական մաքսային քաղաքականու-

թյուն, որը ՀՀ համընդհանուր տնտեսական քաղաքականության անբաժանելի մասն է: Այդ միասնական քաղաքականության նպատակներն են ՀՀ մաքսային սահմանով և մաքսային տարածքում ապրանքաշրջանառության մաքսային հսկողության, ինչպես նաև մաքսային քաղաքականության իրագործման այլ միջոցների արդյունավետ կիրառումը, մասնակցությունը ՀՀ տնտեսական անկախության և անվտանգության ապահովմանը, ներքին շուկայի պաշտպանությանը, ազգային տնտեսության զարգացմանն ուղղված տնտեսական քաղաքականության այլ խնդիրների իրագործմանը և աջակցությանը:

Նույն օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ մաքսային մարմինների հիմնական խնդիրներն են՝ (ա) ՀՀ տնտեսական ինքնիշխանության, տնտեսական անվտանգության, տնտեսական շահերի և ներքին շուկայի պաշտպանվածության ապահովումը, (գ) առևտրատնտեսական հարաբերություններում մաքսային կարգավորման մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված միջոցների կիրառումը, ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման ժամանակ ՀՀ մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված ոչ սակագնային կարգավորման միջոցների կիրառումը, մաքսային վճարների գանձումը և փոխանցումը ՀՀ պետական բյուջե, (ե) մաքսանենգության, *ինչպես նաև մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխմանը վերաբերող մասով ՀՀ օրենսդրության այլ խախտումների դեմ պայքարը, թմրամիջոցների, զենքի, մշակութային, պատմական և հնագիտական նշանակություն ունեցող առարկաների, մտավոր սեփականության օբյեկտների, ոչնչացման վտանգի տակ գտնվող կենդանատեսակների և բուսատեսակների, դրանց մասերի և այլ ապրանքների՝ ՀՀ մաքսային սահմանով ապօրինի տեղափոխման կանխարգելումը, ինչպես նաև միջազգային ահաբեկչության դեմ պայքարին աջակցումը*, (զ) ՀՀ արտաքին տնտեսական կապերի

Քրեական իրավունք

զարգացմանն աջակցումը, (ե) սպառողների շահերի պաշտպանության նպատակով ներմուծվող ապրանքների որակի ապահովմանը նպատակաուղղված միջոցառումներին աջակցումը:

Նույն օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ մաքսային գործն ընդգրկում է ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման կարգն ու պայմանները, մաքսային վճարների գանձումը, մաքսային ձևակերպումները, մաքսային հսկողությունը և մաքսային քաղաքականության իրագործման այլ միջոցները:

Այլ կերպ ասած՝ մաքսային գործի ոլորտում պետության գործունեությունն ուղղված է տնտեսական գործունեության կազմակերպմանը ՀՀ մաքսային տարածք ապրանքների ներմուծման և արտահանման պայմանների, կարգի սահմանման ճանապարհով: Հետևաբար այդ սահմանված պայմանների և կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունների կատարման դեպքում խախտվում են տնտեսական գործունեության կազմակերպման շուրջ ձևավորվող հասարակական հարաբերությունները:

Մաքսանենգության հանրային վտանգավորությունն առաջին հերթին դրսևորվում է նրանով, որ այն վնասում է պետության տնտեսական շահերին, քանի որ պետական բյուջե չեն մուտքագրվում անհրաժեշտ մաքսատուրքեր և հարկեր⁸:

Վերոնշյալից հանգում ենք այն եզրակացության, որ եթե մաքսանենգության տեսակային օբյեկտ են համարվում տնտեսական գործունեության կազմակերպման ոլորտի հասարակական հարաբերությունները, ապա անմիջական օբյեկտ է համարվում ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման կարգը: Այսպես, ՀՀ քրեական իրավունք դասագրքի հեղինակները նշում են, որ մաքսանենգության անմիջական օբյեկտը մաքսային սահմանով ապրանքաշրջանառության իրականացումը, ինչպես նաև պետական բյուջե մաքսային

տուրքերի և այլ գանձումների մուտքը կարգավորող հասարակական հարաբերություններն են⁹:

Այստեղ է, որ հարց է ծագում, թե արդյոք ՀՀ քրեական օրենսգրքում մաքսանենգության անմիջական օբյեկտի հարցը միշտ է որոշված, չէ որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածում սահմանված մաքսանենգության առարկաները, որոնց կապակցությամբ ծավալվում են մաքսանենգության օբյեկտ համարվող հասարակական հարաբերությունները, բնույթով տարբեր են և ոչ բոլորն են, որ վերաբերում են տնտեսական գործունեությանը կամ ունեն տնտեսական տարր:

Ինչպես երևում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածից, մաքսանենգության առարկան հանցակազմի որակական հատկանիշ է, քանի որ հենց առարկաների տարբերակման միջոցով են գանգանվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը: Թերևս դրանով է պայմանավորված այն հանգամանքը, որ տեսության մեջ, հաշվի առնելով մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքների բնույթը, հաճախ նշվում է, որ մաքսանենգությունը համարվում է նաև հասարակական և ազգային անվտանգության, մշակութային և այլ շահերին, ինչպես նաև բնակչության առողջությանը ոտնձգող հանցագործություն¹⁰:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի «ա» կետի համաձայն՝ ապրանքներ են համարվում ՀՀ մաքսային սահմանով տեղափոխվող բոլոր տեսակի առարկաներն ու իրերը, այլ գույքը, այդ թվում՝ արժույթը, արժույթային արժեքները, էլեկտրական, ջերմային և այլ տեսակի էներգիան, փոխադրամիջոցները, բացառությամբ սույն հոդվածի «բ» կետով սահմանված տրանսպորտային միջոցների, իսկ «գ» կետի համաձայն՝ տրանսպորտային միջոցներ են համարվում բոլոր տեսակի փոխադրամիջոցները, որոնք օգտագործվում են ՀՀ մաքսային սահմանով ուղևորների և ապրանքների միջազգային տեղափոխման

նպատակով, այդ թվում՝ բեռնարկերը (կոնտեյներները) և այլ օժանդակ փոխադրամիջոցները:

Ելնելով վերոգրյալից՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված հանցակազմի օբյեկտն այլևս տնտեսական հարաբերությունները չեն, քանի որ նրանում թվարկված առարկաները՝ թմրամիջոցները, հոգեմետ նյութերը, թունավոր նյութեր, զենք, զինամթերք և այլն, սովորական քաղաքացիական շրջանառությունից լրիվ կամ մասնակի հանված են և դրանց շրջանառության համար սահմանված են հատուկ կանոններ: Ընդ որում՝ դրանց համար սահմանված են նաև մաքսային սահմանով տեղափոխելու հատուկ կանոններ, որոնք նպատակ են հետապնդում այդ առարկաների շրջանառությունը վերցնել պետության կողմից խիստ հսկողության տակ **հասարակական կարգը, հասարակական անվտանգությունը և բնակչության առողջությունը, մշակութային և ազգային շահերը ապահովելու համար**: Այդ առարկաների հետ առևտրային գործարքներն իրականացվում են պետության անուից կամ պետության հանձնարարությամբ: Օրինակ՝ «Ձեռքի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարտական զենքի և դրա փամփուշտների ներկրումը և արտահանումն իրականացվում է ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով: Քաղաքացիական և ծառայողական զենքի և դրանց փամփուշտների ներկրումը և արտահանումն իրականացվում է ՀՀ ոստիկանության թույլտվությամբ, իսկ կառուցվածքով զենքի նմանվող իրերինը՝ ՀՀ ոստիկանության համաձայնությամբ՝ նշված զենքի և դրա փամփուշտների ու կառուցվածքով զենքի նմանվող իրերի սերտիֆիկացումից հետո: Ձեռքի և դրա փամփուշտների ներկրումը կարող են իրականացնել մատակարար իրավաբանական անձինք, իսկ արտահանումը՝ զենքի արտադրության լիցենզիա ունեցող իրավաբանական անձինք: Այլ անձանց կողմից զենքի ներկրումը և արտահանումն իրականացվում է ՀՀ կառավարության սահ-

մանած կարգով:

«Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ թմրամիջոցների և հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի ցուցակներում ներառված թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պատրաստուկների արտահանումն ու ներմուծումն իրականացվում է ՀՀ կառավարության լիազորած պետական կառավարման մարմնի կողմից տրված և ՄԱԿ-ի՝ թմրամիջոցների հանձնախմբի կողմից հաստատված նմուշի ձևաթղթի վրա լրացված հավաստագրով: Թմրամիջոցների և հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի ներմուծման կամ արտահանման հավաստագիր ձևակերպելիս ՀՀ կառավարության լիազորած պետական կառավարման մարմինը պետք է ղեկավարվի ՄԱԿ-ի՝ Թմրամիջոցների հսկման միջազգային կոմիտեի (ԹՀՄԿ) հաստատած քվոտաներով:

Դրա համար այդ առարկաների տեղափոխումը մաքսային սահմանով օրենքով սահմանված կանոնների խախտմամբ նախևառաջ խախտում է **հասարակական անվտանգության, բնակչության առողջության պաշտպանության հասարակական հարաբերությունները, այլ ոչ թե տնտեսական գործունեության կազմակերպման շուրջ ձևավորվող հասարակական հարաբերությունները**:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Գ.Ն.Բորզենկովը՝ հափշտակության առարկա կարող է լինել նաև շրջանառությունից հանված գույքը: Սակայն երբ հափշտակվում է այնպիսի գույք, որը վտանգ է սպառնում հասարակական անվտանգության և բնակչության առողջությանը (թմրամիջոց կամ հոգեմետ նյութ և այլն), ապա արարքը չի որակվում որպես գույքային հանցագործություն, այլ որակվում է քրեական օրենսգրքի հասարակական անվտանգության, բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններին վերաբերող հոդվածներով¹¹:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հանցա-

Քրեական իրավունք

գործության առարկան այս դեպքում ունի քրեաիրավական նշանակություն և դրա սոցիալական դերը պայմանավորված է նրանով, որ այն իր որակով համարվում է առավել վտանգի աղբյուր, բացառությամբ մշակութային արժեքների, որոնք համարվում են ազգային հարստություն: Այդ առարկաների օգտակար հատկություններն օգտագործելը հասարակության շահերի համար երաշխավորված է միայն դրանց շրջանառության նկատմամբ պետության կողմից հսկողության պայմանով: Հետևաբար քննարկվող առարկաների մաքսային սահմանով ապօրինի տեղափոխումը համարվում է **հասարակական անվտանգության և բնակչության առողջությանն ուղղված ռոնձգություն, այլ ոչ թե տնտեսական հանցագործություն:** Վերոնշյալ միջազգային իրավական և ներպետական նորմատիվ ակտերի վերլուծությունը վկայում է, որ տվյալ խումբ առարկաների միջազգային փոխանակումը թույլատրվում է միայն մարդկության շահերի ապահովման նպատակով: Օրինակ՝ 1961 թվականի թմրամիջոցների մասին միասնական կոնվենցիայի նախաբանում ուղղակիորեն նշված է, որ թմրամիջոցների օգտագործումը սահմանափակվում է միայն բժշկական և գիտական նպատակներով: Այս հանգամանքն ուղղակիորեն բխում է նաև թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի մասին ՀՀ օրենքից, որի 11-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Արգելված նյութերի օգտագործումը թույլատրվում է միայն սույն օրենքի 31-33-րդ հոդվածներով նախատեսված դեպքերում: 2. Թմրամիջոցների և հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի շրջանառությունը թույլատրվում է միայն բժշկական նպատակներով, բժշկի նշանակմամբ, ինչպես նաև սույն օրենքի 31-33-րդ հոդվածներով նախատեսված նպատակներով»:

Այսպիսով, վերոնշյալից հետևում է, քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանված առարկաների շրջանառությունն արգելված կամ սահմանափակված է, ընդ որում, դրանց շրջանա-

ռությունն իրականացվում է հատուկ նպատակներով, որոնք չեն համընկնում տնտեսական գործունեության հետապնդող նպատակներին: Թվում է, որ հենց վերոնշյալ հանգամանքների հաշվառմամբ է, որ ԱՊՀ երկրների մոդելային քրեական օրենսգրքում¹² վերոնշյալ առարկաների մաքսանենգության համար պատասխանատվություն սահմանող հոդվածն ամրագրված է «Հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները» գլխում, իսկ «Ձեռնարկատիրական և այլ տնտեսական գործունեության իրականացման կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունները» գլխում առանձին հոդվածով սահմանված է «Տնտեսական մաքսանենգություն» հանցակազմը:

Հինք ընդունելով մաքսանենգության հանցակազմի օբյեկտի վերոնշյալ վերլուծությունները՝ մեր կարծիքով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածի երկրորդ մասով կարող են որակվել այն արարքները, երբ սուբյեկտն իրավունք ունի մաքսային սահմանով տեղափոխել այդ առարկաները, սակայն տեղափոխում է մաքսանենգության օբյեկտի կողմի ցանկացած դրսևորմամբ, այն է՝ առանց մաքսային հսկողության կամ դրանից թաքցնելով, կամ մաքսային և այլ փաստաթղթերը խաբուսությամբ օգտագործելու միջոցով: Այսինքն՝ տնտեսվարող սուբյեկտը, պետության կողմից լիազորված է մաքսային սահմանով մնան օրինակ առարկաներ տեղափոխել, սակայն խախտում է մաքսային կանոնները: Այստեղից էլ հետևություն, մինչև մաքսային սահմանով տեղափոխելը նրա արարքում հանցակազմ չկա, սուբյեկտն ունի այդ առարկաների շրջանառության իրավունքը և արարքը դառնում է հանցագործություն միայն մաքսային կանոնները խախտելու դեպքում:

Ուստի, առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ հոդվածի 2-րդ մասում «մաքսանենգություն» բառից հետո ավելացնել «... երբ սուբյեկտը ունի այդ առարկաների շրջանառության իրավունքը»:

Տվյալ դեպքում կունենանք դասական

մաքսանենգություն, որի տեսակային օր-
յեկտը տնտեսական հարաբերություններն
են:

Մնացած բոլոր դեպքերում, երբ սուբյեկ-
տի մոտ ի սկզբանե այդ առարկաների շր-
ջանառությունն ապօրինի է, և հանցագոր-
ծությունը սկսվել է մինչև մաքսային սահ-
մանով տեղափոխելը, ապա մեր կարծիքով
արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215-րդ
հոդվածի 2-րդ մասի փոխարեն պետք է
դրակվի տվյալ առարկայի ապօրինի շրջա-
նառության համար քրեական պատասխա-
նատվություն սահմանող նորմով՝ ՀՀ մաք-
սային սահմանով տեղափոխելը դիտելով
որպես ծանրացնող հանգամանք:

Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-
րդ հոդվածի 2-րդ մասն ունի նմանօրինակ
ծանրացնող հանգամանքներ, այն է՝ թմրա-
միջոցների ապօրինի շրջանառությունն
ազատագրված կամ կալանքի ձևով պա-
տիժը կրելու վայրերում կամ կալանավոր-
վածներին պահելու վայրերում, ուսումնա-
դաստիարակչական հաստատություննե-
րում, զվարճանքի կամ հանդիսադիր վայ-
րում կամ հաստատությունում: Առաջարկում
ենք տվյալ հոդվածում ավելացնել ևս մեկ
ծանրացնող հանգամանք՝ ապօրինի շրջա-
նառությունը ՀՀ մաքսային սահմանով:

Այս առաջարկությունների ելակետն
այն է, որ տվյալ առարկաների շրջանա-
ռությունը արդեն իսկ ապօրինի է և անկախ
հանցագործության տեղից, վայրից (այդ
թվում նաև ՀՀ մաքսային սահմանով տե-
ղափոխելը) ոտնձգության թիրախը հասա-
րակական անվտանգությունն ու բնակչու-
թյան առողջությունն է, իսկ ՀՀ մաքսային

սահմանով տեղափոխումը, խոսում է տվ-
յալ սուբյեկտի առավել մեծ հանրային
վտանգավորության մասին:

Նույն կերպ առաջարկում ենք լուծել
նաև ՀՀ մաքսային սահմանով զենքի, բա-
ցի ողորկափող որսորդական հրազենի և
դրա փամփուշտների ապօրինի շրջանա-
ռության պարագայում՝ այն դարձնելով ՀՀ
քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածով
նախատեսված հանցագործության ծան-
րացնող հանգամանք:

Այսպիսով՝ ելնելով վերոշարադրյալից՝
կարծում ենք, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի
215-րդ հոդվածի 2-րդ մասում պետք է
նշում կատարվի թվարկված առարկաների
մաքսանենգության սուբյեկտի հատուկ լի-
նելու մասին և այդ առարկաների ապօրինի
շրջանառության համար պատասխա-
նատվություն սահմանող համապատաս-
խան հոդվածներում ավելացվի նոր ծան-
րացնող հանգամանք՝ ապօրինի շրջանա-
ռություն, որը կատարվել է մաքսային սահ-
մանով:

Հնարավոր է նաև զնալ ԱՊՀ երկրնե-
րի մոդելային քրեական օրենսգրքի նա-
խանշած ճանապարհով, նախատեսել
մաքսանենգության երկու ինքնուրույն
հանցակազմ, առաջինը տնտեսական
մաքսանենգություն, երկրորդը՝ շրջանա-
ռությունից հանված կամ շրջանառությու-
նը սահմանափակված առարկաների
մաքսանենգություն՝ այդ նորմը զետեղե-
լով հասարակական անվտանգության
դեմ ուղղված հանցագործությունների
վերաբերող գլխում:

1. Մաքսանենգությունը՝ որպես իրավախախտում, հայտնի է վաղուց:
Ապրանքադրամական հարաբերությունների մակրոմանր գույզերաց, երբ
ապրանքների զգալու ներմուծումն ու արտահանումը վտանգում էր երկրի տն-
տեսության առաջընթացը, սահմանվեցին որոշակի կանոններ պետական
սահմանով ապրանքների ներմուծման և արտահանման համար և այդ կանոն-
ների ջանկացած խախտում անվավելից մաքսանենգություն, իսկ մեղավորնե-
րը ենթարկվեցին քրեական պատասխանատվության: Մաքսանենգություն բա-
ռը վերցվել է իտալական contra-bando բառակապակցությունից, որը բարձմա-
նաբար նշանակում է հակառակ կառավարական որոշման: Մաքսանենգու-
թյուն բառը նաև նշանակում է՝ ապրանք կամ ներմուծման կամ արտահանման
համար օրենքով արգելված որևէ առարկա, որը գաղտնի տեղափոխվել է պե-
տական սահմանով:

2. Новое уголовное право России: Учебное пособие. Особенная
часть / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой. М., 1996, 114.

3. Лопашенко Н. А. Вопросы квалификации преступлений в
сфере экономической деятельности. Саратов: Изд-во Саратовского
университета, 1997, с. 11-12.

4. Михайлов В. И., Федоров А. В. Уголовная ответственность
за контрабанду: Учебно-практическое пособие. СПб., 1997, с. 9.

5. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть
/ Под ред. Б. В. Здравомыслова. М., 1996, с. 131; Российское уго-
ловное право: Учебник / Под ред. В. Н. Кудрявцева и А. В. Наумо-
ва. М., 1997, с. 174-175 и др.

6 ՀՀ քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Դատափոր բուհերի համար,
Երևան, 2009թ., էջ 432:

7 ՀՀ քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Դատափոր բուհերի համար,
Երևան, 2006թ., էջ 418:

8. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть
/Под ред. Б. В. Здравомыслова. М., 2000, с. 218.

9. ՀՀ քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Դատափոր բուհերի համար,
Երևան, 2006թ., էջ 484:

10. Волженкин Б. В. Экономические преступления. СПб., 1999,
с. 182. ՀՀ քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Դատափոր բուհերի համար,
Երևան, 2006թ., էջ 484:

11. Новый комментарий к Уголовному кодексу Российской
Федерации/Под ред. В. И. Радченко. М., 1996, с. 242.

12. Модельный Уголовный кодекс для государств - участников
СНГ // Правоведение. 1996, с. 1.

Հովհաննես ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ

Երևանի դատական փորձագիտության
և հոգեբանության ինստիտուտի դասախոս

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

«Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածում թվարկված սկզբունքներն այն հիմնարար գաղափարներն են, որոնցով պետք է առաջնորդվի ոստիկանությունն իր գործունեությունն իրականացնելիս:¹ Դրանցում արտահայտվում են օրենսդրի պատկերացումները հասարակության և պետության մեջ ոստիկանության ունեցած տեղի և դերի, հասարակության կյանքում ոստիկանության միջամտության թույլատրելի սահմանների, մեթոդների և միջոցների մասին: Ոստիկանության, ինչպես և գործադիր իշխանության այլ մարմինների, գործունեության սկզբունքները գլխավորապես պայմանավորված են ՀՀ Սահմանադրության նորմերով: Օրենքով հռչակված սկզբունքները գործող սահմանադրական սկզբունքներն են, սակայն օրենքում դրանց նախատեսումն ունի նպատակային նշանակություն: Մեկնաբանվող հոդվածի կարգավորիչ դերն անհրաժեշտորեն դրսևորվում է բոլոր այն դեպքերում, երբ ոստիկանական օրենսդրությունում կան բացեր, իրավաբանական «կոլիզիաներ», երբ ոստիկանին վերապահված են դիսկրեցիոն «ինքնահայաց» իրավագործություններ, և շատ մեծ են դրանք ըստ նպատակահարմարության իրացնելու հնարավորությունները: Սկզբունքները ոստիկանությանը դնում են կոնկրետ սահմանների մեջ, թույլ չեն տալիս ոստիկանական նպատակահարմարությանը հակադրել օրենքի տարրին, կամ իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին, որոնք էլ, իրենց հերթին, պայմանավորվում են ոստիկանական ակտերի իրավականությանը, ոստիկանական գործունեության լեգիտիմությանը:

Սկզբունքները գուրկ կլինեին նորմատիվությունից, եթե չկոնկրետացվեին ու չմարմնավորվեին «Ոստիկանության մասին» օրենքի հոդվածներում և նորմատիվ-իրավա-

կան այլ ակտերում: Այս առումով սկզբունքները համարվում են ոստիկանության իրավական կարգավիճակի «կմախքը»:

Օրենքը հռչակում է. «Ոստիկանության գործունեությունը հիմնվում է օրինականության, անձի իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու, մարդասիրության և հրապարակայնության սկզբունքների վրա: Ոստիկանությունն իր խնդիրներն իրականացնելիս համագործակցում է պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման, այդ թվում՝ իրավապահ մարմինների, կազմակերպությունների, ինչպես նաև ֆիզիկական անձանց հետ»:

Ոստիկանական գործունեության օրինականության սկզբունքն ածանցվել է իրավունքի համընդհանուր և սահմանադրական ամրագրում ստացած օրինականության սկզբունքից: Հիմնական օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասը հռչակում է. «Պետական իշխանությունը իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան», 2-րդ մասում ամրագրված է. «Պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են օրենսդրությամբ»:² Այլ կերպ ասած՝ օրինականության սկզբունք ասելով՝ տվյալ պարագայում հասկանում ենք օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի անշեղ և ճշգրիտ պահպանումն ու կատարումը ոստիկանության բոլոր աշխատակիցների կողմից անխնդիր:

Մի կողմից ոստիկանության գործունեությունը հանդես է գալիս իբրև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց գործունեությունում օրինականության ապահով-

Իրավապահ մարմիններ

ման միջոց, մյուս կողմից՝ ոստիկանության ծառայական ակտիվության յուրաքանչյուր ակտ, ինչպես առանձին վերցված, այնպես էլ ամբողջության մեջ, նույնպես պետք է համապատասխանի օրենքի պահանջներին: Օրինականության սկզբունքի հետ սերտորեն առնչվում է օրենքի գերակայության սկզբունքը, որն իր ամրագրումն է գտել ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածում, ըստ որի՝ Հայաստանի Հանրապետությունում երաշխավորվում է օրենքի գերակայությունը: Հանրապետության Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն: Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված օրենքները, ինչպես նաև Սահմանադրությանը և օրենքին հակասող ճանաչված այլ իրավական ակտերն իրավաբանական ուժ չունեն:³

Անձի իրավունքներն ու ազատությունները, պատիվն ու արժանապատվությունը հարգելու սկզբունքն ունի առաջնային նշանակություն: ՀՀ Սահմանադրությունում մարդը, նրա իրավունքներն ու ազատությունները, որպես բարձրագույն արժեք, ուղղակիորեն չեն հռչակվում, սակայն դա պարզ ենթադրվում է մարդու և քաղաքացու սահմանադրական դրույթները կարգավորվող հոդվածների համատեքստում: Ի տարբերություն գործադիր իշխանության՝ այլ մարմինների ոստիկանության գործունեությունն անհրաժեշտորեն կապվում է հարկադրանքի կիրառման հետ և որոշ դեպքերում կարող է սպառնալիք հանդիսանալ մարդու և քաղաքացու իրավունքներին ու ազատություններին: Ահա թե ինչու է օրենսդիր մեծ նշանակություն տալիս քննարկվող սկզբունքներին: Անձի իրավունքների և ազատությունների հարգումը դրանց արժևորության և կարևորության գիտակցումն է քաղաքացիական հասարակության և քաղաքակիրթ պետության կայացման համար: Իրավունքների ու ազատությունների հարգման սկզբունքի իրացման արտաքին դրսևորումը համարվում է ոստիկանության կողմից ոչ միայն օրինապահ, այլև օրինախախտում կատարած կամ դրանում կասկածվող անձանց իրավունքների ու ազատությունների պահպանումը: Խոսքը Սահմանադրությամբ ճա-

նաչված արժանապատվության, կյանքի, անձի ազատության և անձեռնմխելիության, անձնական կյանքի անձեռնմխելիության, բնակարանի անձեռնմխելիության, ազատ տեղաշարժելու և բնակավայր փոփոխելու, խղճի և դավանանքի ազատության, միավորվելու, ժողովների, հանրահավաքների, երթերի և ցույցերի, մասնավոր սեփականության և այլ իրավունքների մասին:

Մարդու վերը թվարկված իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող ոստիկանական հարկադրանքի միջոցների կիրառումն արդարացված է այնքանով, որքանով թելադրված է ծայրահեղ անհրաժեշտության պայմաններով («Ոստիկանական միջամտության էկոնոմիայի սկզբունք»):⁴ Այս կապակցությամբ ոստիկանությունը կարող է ներխուժել մարդու իրավունքների ոլորտ միայն այն դեպքում, երբ առանց դրա հնարավոր չէ կատարել օրենքով իր վրա դրված պարտականությունները: Ոստիկանությունը պետք է ընտրի գործողությունների այնպիսի եղանակ, որը ստեղծված իրադրությունում նվազագույնս կսահմանափակի մարդու իրավունքներն ու ազատությունները: Իրավասահմանափակող գործողությունները պետք է անմիջապես դադարեցվեն, եթե օրինական նպատակին ոստիկանությունը հասել է կամ էլ պարզ է դարձել, որ տվյալ նպատակին պետք է ձգտել այլ եղանակներով:

Մարդու իրավունքների ու ազատությունների նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքը ոստիկանների կողմից, որպես կանոն, պարունակում է պաշտոնական հանցանքի և զանցանքի հատկանիշներ, որը համապատասխանաբար առաջ է բերում կարգապահական կամ քրեական պատասխանատվություն: Անձի իրավունքներից պատվի ու արժանապատվության իրավունքի առանձնացումն օրենսդրի կողմից բոլորովին էլ պատահական բնույթ չի կրում, որովհետև մարդու արժանապատվության պաշտպանությունը համարվում է պետության գոյության հիմնական պայմաններից մեկը: Արժանապատվությունը մարդկային հատկանիշ է, որը հավասարազոր է հարգելու իրավունքներին և ուրիշներին հարգելու պարտականությանը:

Իրավապահ մարմիններ

Հումանիզմն աշխարհայացք է՝ հիմնված հավասարության, արդարության, մարդկանց միջև փոխադարձ հարգանքի, սիրո և փոխադարձ օգնության գաղափարների վրա: Այս սկզբունքի իրացումը ոստիկանական գործունեության մեջ ենթադրվում է նախ և առաջ մարդկային վերաբերմունք բուրյր այն քաղաքացիների նկատմամբ, որոնք այս կամ այն կերպ առնչվում են ոստիկանության հետ: Խոսքը նախ և առաջ հանցագործությունից և վարչական իրավախախտումներից տուժածների, անօգնական վիճակում հայտնված, այլ օրինապահ քաղաքացիների մասին է: Բացի այդ, ոստիկանությունը պարտավոր է մարդասիրական վերաբերմունք ցույց տալ նաև այն անձանց, ովքեր կատարել, կատարում են կամ կասկածվում են հանցագործության և վարչական զանցանք կատարելու մեջ: Ոստիկանական գործունեությունում հումանիզմը նշանակում է, որ աշխատակիցները հնարավորինս պետք է ձգտեն խուսափել վնաս պատճառելուց, վերացնեն, թեթևացնեն անհարմարությունները կամ զրկանքները, որոնք կրում են կամ կարող են կրել իրենց հետ շփվող քաղաքացիները: Իհարկե, խոսքն այն զրկանքների մասին է, որոնք ուղղակիորեն չեն բխում օրենքի տառից կամ չեն ենթադրվում օրենքից: Չպետք է մոռանալ նաև, որ մի շարք դեպքերում ոչ թե անգործությունը, կիսամիջոցները, այլ ոստիկանական կոշտ հարկադրանքը, որը կիրառվում է օրենքի շրջանակներում, կարող է որակվել որպես իրական հումանիզմի ակտ: Այսպիսով՝ հումանիզմի սկզբունքը ենթադրվում է գուսպ, հարգալից վերաբերմունք բուրյր քաղաքացիների նկատմամբ անխտիր:

Ոստիկանության գործունեության հրապարակայնության սկզբունքը նրա բաց, թափանցիկ լինելն է, առանձին քաղաքացիների, կազմակերպությունների, զանգվածային լրատվության միջոցների և ընդհանրապես հասարակության համար: Ժողովրդավարական, քաղաքակիրթ պետություններում ոստիկանությունը երբեք չի կարող լինել փակ ինստիտուտ: Առանց բնակչության աջակցության և վստահության ոստիկանական ցանկացած գործունեություն դատապարտված է տապալման: Ի դեպ՝ «Ոստիկանու-

թյան մասին» օրենքը միակ իրավական ակտը չէ, որը նախատեսում է հրապարակայնության սկզբունքի գործողության սահմաններն ու կոնկրետ ձևերը: Դեռևս 1996թ. դեկտեմբերի 3-ին ընդունված «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի հոդվածի համաձայն՝ պետական և ծառայողական գաղտնիք են համարվում ՀՀ ռազմական արտաքին հարաբերությունների, տնտեսական, գիտատեխնիկական, հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության բնագավառների այն տեղեկությունները, որոնք պաշտպանվում են պետության կողմից և որոնց տարածումը կարող է վնաս հասցնել ՀՀ անվտանգությանը: Ընդ որում, ծառայողական գաղտնիք համարվող տեղեկությունները, որպես կանոն, պարունակում են պետական գաղտնիքի մասին կազմվող տվյալներ, սակայն ինքնին չեն բացահայտում պետական գաղտնիքը: Օրենքը տալով ծառայողական գաղտնիքի հասկացությունը՝ էսպես ներառել է այդպիսի տեղեկությունների շրջանակը: Որպես ասվածի ապացույց՝ կարելի է բերել օրենքի 3-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, որտեղ ամրագրված են պետական ծառայողական գաղտնիքի շարքի դասերը ենթակա տեղեկությունները հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ հետախուզական գործունեության բնագավառներում:⁵

Դրանք են՝

ա) հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ հետախուզական գործունեության ուժերի միջոցների, աղբյուրների, մեթոդների, պլանների և արդյունքների, ինչպես նաև այդ գործունեության ֆինանսավորման մասին ծրարներ, եթե դրանք բացահայտում են թվարկված տեղեկությունները.

բ) հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ հետախուզական գործունեության իրականացնող մարմինների հետ գաղտնաբար համագործակցվող կամ համագործակցված անձանց մասին տվյալները.

գ) կառավարական և այլ տեսակի հատուկ կարգի կապի, համակարգի, պետական ծածկագրերի, դրանց վերլուծության մեթոդների ու միջոցների տվյալները.

դ) գաղտնի տեղեկատվության պաշտ-

Իրավապահ մարմիններ

պանության մեթոդների և միջոցների մասին տվյալները.

ե) պետական և ծառայողական գաղտնիքի պաշտպանության բնագավառում պետական ծրագրերի և միջոցների մասին:

Հրապարակայնության սկզբունքն իր դրսևորումն է գտել Սահմանադրության 6-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ օրենքները կիրառվում են միայն պաշտոնական հրապարակումից հետո: Իսկ մարդու իրավունքներին, ազատություններին և պարտականություններին վերաբերող չհրապարակված իրավական ակտերն իրավաբանական ուժ չունեն:⁶

Ինչպես տեսնում ենք, Սահմանադրությունը պահանջում է գաղտնագերծել օպերատիվ հետախուզական գործունեությունը կարգավորող այն ենթաօրենսդրական ակտերը, որոնք վերաբերում են մարդու իրավունքներին, ազատություններին և պարտականություններին (դրանց մեծ մասը խորհրդային ՆԳՆ գերատեսչական ակտերն են): Բացի այդ, Սահմանադրության 44-րդ հոդվածի ուժով օպերատիվ հետախուզական գործունեությունում մարդու մի շարք իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հիմքերը (ինչպես նաև իրավասահմանափակվող մեթոդներն ու ՕՀԳ իրականացնելու պայմանները) պետք է նախատեսվեն միայն ու միայն ՕՀԳ-ի մասին օրենքով և ոչ թե ենթաօրենսդրական ակտերով, ինչպես ներկայումս է:

Պետական մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, հասարակական միավորումները, աշխատանքային կոլեկտիվները և քաղաքացիները չեն կարող շահագրգռված չլինել գոնե իրենց անվտանգության ապահովման հարցերում: Ուստի, շատ բնական է, որ օրենքը ոստիկանությանն առաջարկում է իր գործունեությունը կառուցել կազմակերպությունների և քաղա-

քացիների լայն փոխհամագործակցության սկզբունքի հիման վրա: Համագործակցությունը կարող է դրսևորվել ինֆորմացիայի փոխանակման, ինչ-որ միջոցառումների համատեղ պլանավորման, իրագործման և այլ ձևերով: Մեր հանրապետությունում ոստիկանության նյութատեխնիկական ռեսուրսների անբավարարությունը կարող է նվազ ազդեցություն ունենալ նրա գործունեության վրա, եթե այդ կազմակերպությունների ու անձանց հետ ոստիկանությունն ունի փոխադարձ գործակցության ամուր կապեր:

Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ հասարակական կարգի պահպանության և հասարակական անվտանգության ապահովման բնագավառում ոստիկանության և այլ պետական մարմինների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունները կարգավորող ակտերը դեռևս համագործակցության պատշաճ իրավական մեխանիզմներ չեն նախատեսում, որն էական բացթողում է:

Կարծում ենք՝ հասունացել է, մի կողմից, ոստիկանության և մյուս կողմից՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավակարգի ապահովման ոլորտում փոխհամագործակցության կազմակերպարավական ձևերն ու մեթոդները հատուկ ամրագրող օրենքի ընդունման անհրաժեշտությունը, որն էապես կբարձրացնի ոստիկանության գործունեության արդյունավետությունը:

Համատեղ իրավապահ միջոցառումների արդյունավետության վրա կարող է էական ազդեցություն թողնել այլ իրավապահ մարմինների հետ համագործակցության մասին հատուկ հրահանգի ընդունումը, որը կսահմանի նման համագործակցության կարգը, հիմնական մեթոդներն ու ձևերն իրավապահ գործունեության բոլոր ուղղություններով:

1. «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդված:
2. ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդված:
3. ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդված:

4. «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդված:
5. ՀՀ Սահմանադրության 33-41-րդ հոդվածներ:
6. ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդված:

Դավիթ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Եվրոպական կրթական տարածաշրջանային
ակադեմիայի ասպիրանտ,
«Դ-Տելեկոմ» ՓԲԸ իրավաբան

ՓԱՏԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՏ ՓԱՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՅՄԱՆ ԱՆՅՐԱԺԵՇՏ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ

Իրավական պետության գոյությունն անհնար է առանց փաստաբանության: Պետությունը, դառնալով իրավական, իշխանության ապարատից վերածվում է, ամենից առաջ, մարդու և հասարակության համար սոցիալական ծառայության՝ արտահայտելով վերջիններիս կամքը և գործելով դրանց վերահսկողության ներքո:¹ Իրավական պետության հասկացության հետ օրգանապես կապված են «արդարություն», «օրինականություն», «իրավակարգ» հասկացությունները: Իրավակարգը նվաճվում է օրինականությամբ՝ արդարության միջոցով: Հարկ է ուշադրություն դարձնել վերոնշյալ հասկացությունների տարբերության վրա, քանզի դրանք նույնիմաստ հասկացություններ չեն: Օրինականությունը բարդ և դանդաղ կայացող հասկացություն է, որը պահանջում է գործուն օրենքների և ժամանակի մեծ ծավալ և հասարակության համբերություն: Մինչդեռ արդարությունը դինամիկ հասկացություն է, քանզի դրա վերաբերյալ հասարակության պատկերացումները ենթակա են արագ փոփոխման: Բնակչությունը արդարության հետ կապված իր հույսերը միշտ կապում է արդարադատության հետ: Իսկ փաստաբանությունն արդարադատության՝ որպես պետության գործունեության ձևերից մեկի անիվի բաղկացուցիչ մասն է:

Հայաստանի Հանրապետությունում իրավական պետության ստեղծումը պետական մարմինների, հասարակության և պետության քաղաքացիների համար հանդիսանում է կարևորագույն խնդիրներից մեկը: Այս խնդրի լուծումն անհնար է առանց ՀՀ

Սահմանադրությամբ և մեր պետության կողմից բարձրագույն արժեք ճանաչված մարդու և քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ միջազգային իրավական ակտերով բազմաթիվ իրավական երաշխիքների ապահովման:

Փաստաբանությունն իրավապաշտպան գործունեություն իրականացնող սոցիալ-հանրային ինստիտուտ է, որը կոչված է իրավաբանական օգնություն ցույց տալ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, պաշտպանել նրանց իրավունքներն ու օրինական շահերը օրենքով՝ չարգելված բոլոր միջոցներով, ինչպես նաև նպաստել արդարադատության իրականացմանը:²

Փաստաբանությունը ժողովրդավարության այն ինստիտուտներից է, որի օգնությամբ կարելի է փաստել անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության իրական հնարավորության առկայության կամ բացակայության մասին: Նույնիսկ ամենակատարյալ օրենքները իրենք իրենցով չեն կարող ապահովել անձանց իրավունքների և օրինական ազատությունների պաշտպանությունը, քանի որ անհրաժեշտ է այդ օրենքների համապատասխան կիրառություն: Այդ իսկ պատճառով ժամանակակից բարդ հասարակական հարաբերություններում իրավակիրառման նման մակարդակ, որը համապատասխանում է քաղաքացիների, հասարակության և պետության պահանջներին, կարող են ապահովել միայն բարձր որակավորում ունեցող իրավաբանները (այդ թվում՝ փաստաբանները):

Փաստաբանական գործունեությունը

Իրավապահ մարմիններ

սահմանադրական երաշխիքների իրականացման կարևորագույն տարր է՝ ուղղված անձանց որակյալ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունքի ապահովմանը: Այդ իսկ պատճառով էլ փաստաբանությունը, լինելով անկախ և ինքնակարգավորվող ու ընդգրկված չլինելով պետական ապարատում, գործում է որպես քաղաքացիական հասարակության իրավապաշտպան ինստիտուտ:³

Փաստաբանական գործունեության հիմնական սկզբունքներն են անկախությունը, ինքնակառավարումը, փաստաբանների պալատին անդամակցության կամավորությունը, գործունեության օրինականությունը, հումանիզմը և մասնագիտական բարոյական սկզբունքների պահպանումը:⁴ ՀՀ օրենսդրության պահանջների խստորեն պահպանումը փաստաբանական գործունեության և փաստաբանության անհրաժեշտ պայման է: Դա նշանակում է, որ փաստաբանը կոչված է պաշտպանել անձանց իրական (այլ ոչ երևակայական) իրավունքները և օրինական (այլ ոչ ցանկացած) շահերը: Պաշտպանության միջոցներն ու մեթոդները պետք է բխեն օրենքից: Փաստաբանն իրավունք չունի, թեկուզև վստահորդի շահերից ելնելով, իրավապահ մարմիններին ներկայացնել կեղծ փաստաթղթեր, կեղծված ապացույցներ, ազդեցություն գործել վկաների և տուժածների վրա՝ վերջիններիս դրդելով տալ սուտ ցուցմունքներ և տեղեկություններ և այլն: Սա էլ իր հերթին ենթադրում է, որ փաստաբանը վստահորդի աշխատողը չէ: Նա իրավական դիրքորոշման և պաշտպանական մեթոդների ընտրության մեջ ազատ է և գործում է միմիայն ի շահ վստահորդի:

Անկախության սկզբունքը բնորոշվում է նրանով, որ փաստաբանությունն ընդգրկված չէ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգում: Փաստաբանը փաստաբանական գործունեության իրականացման ընթացքում կաշկանդված չէ պետական որևէ մարմնի կամ փաստաբանների պալատի որոշումներով կամ հրամաններով, վստահորդի իրավունքների պաշտպանության մեթոդների և ձևերի

ընտրության ընթացքում գործում է որպես ինքնուրույն և անկախ մարմին՝ հիմնվելով միայն օրենքի ու իր վստահորդի կամքի վրա, եթե վերջինս նույնպես չի հակասում օրենքին:⁵

Փաստաբանի մասնագիտական գործունեության միջամտությունը ՀՀ օրենսդրությամբ ուղղակիորեն արգելվում է: ՌԴ փաստաբանների դաշնային պալատի նախագահ Ե.Պ. Սեմենյակոն նշում է, որ միայն անկախ փաստաբանը՝ որպես արդարադատության իրավակիրառման և իրականացման ներկայացուցիչ, կարող է իրականացնել իր պարտականությունները վստահորդի հանդեպ, և, հետևաբար, նաև հասարակության հանդեպ:⁶

Բնակչության համար իրավաբանական օգնության հասանելիությունն ապահովելու և փաստաբանական գործունեությունն իրականացնելու նպատակով պետական իշխանության մարմիններն ապահովում են փաստաբանի անկախությունը, ֆինանսավորում են այն փաստաբանների գործունեությունը, որոնք օրենքով նախատեսված դեպքերում ՀՀ քաղաքացիներին տրամադրում են անվճար իրավաբանական օգնություն:

Փաստաբանի գործունեության և պարտականությունների արդյունավետ իրականացման ապահովման համար պետությունը պարտավոր է երաշխավորել փաստաբանի անձեռնմխելիությունը: Միջազգային իրավունքի համաձայն՝ փաստաբանի անձեռնմխելիությունը միջոցառումների համալիր է, որն իրենից ներկայացնում է փաստաբանի իրավապաշտպան գործունեության կազմակերպչական և իրավական երաշխիքների ամբողջություն, որն ուղղված է մարդկանց իրավաբանական օգնություն տրամադրելուն, այսինքն՝ մարդու հիմնական իրավունքներից մեկի՝ պաշտպանության իրավունքի ապահովման մեխանիզմ է: Այդ կապակցությամբ նախ և առաջ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել հասարակության մեջ փաստաբանի դերի վերաբերյալ միջազգային իրավական ակտերը: Մասնավորապես՝ Փաստաբանի դերի վերաբերյալ հիմնարար սկզբունքները, որոնք ընդունվել են ՄԱԿ-ի 8-րդ Կոնգրեսի կողմից հանցավորության նա-

Իրավապահ մարմիններ

խազգուշացման և կանխման շրջանակներում 1990թ-ի օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսներին Հավանա քաղաքում: Այս միջազգային իրավական ակտում սահմանվում է, որ պետությունները փաստաբանների համար պարտավոր են ապահովել՝

- իրենց մասնագիտական պարտականություններն առանց վախի, խոչընդոտների, անհանգստության և անհարկի միջամտության իրականացնելու հնարավորություն,

- ազատ տեղաշարժելու, իր երկրում և երկրի սահմաններից դուրս իրենց վստահորդին իրավական խորհրդատվություն տրամադրելու հնարավորություն,

- պատժի կամ սպառնալիքի, մասնագիտական պարտականությունների, ստանդարտների և էթիկային նորմերին համապատասխան որևէ գործողության համար մեղադրանքի, վարչական, տնտեսական և այլ սանկցիաների բացակայություն,

- իշխանության կողմից համապատասխան պաշտպանություն, եթե փաստաբանի անկախությունը, ելնելով մասնագիտական պարտականությունների կատարումից, սպառնալիքի տակ է,

- իրենց մասնագիտական պարտականությունների իրականացման ընթացքում փաստաբանները չպետք է նույնացվեն իրենց վստահորդների և վերջիններիս գործերի հետ,

- դատարանները կամ վարչական մարմինները չպետք է հրաժարվեն իրենց վստահորդի շահերը պաշտպանող փաստաբանի իրավունքների ճանաչումից, եթե այդ փաստաբանը չի որակագրկվել ներպետական իրավունքի համաձայն,

- դատարանում կամ այլ իրավաբանական կամ վարչական մարմիններում փաստաբանն իր մասնագիտական պարտականությունների բարեխիղճ կատարման ընթացքում գործին վերաբերող գրավոր և բանավոր դիմումների ու հայտարարությունների համար հետապնդումն արգելելու համար պետք է ունենա քրեական և քաղաքացիական անձեռնմխելիություն,

- իշխանական իրավասու մարմինների պարտականությունն է փաստաբանին

ապահովել գործի նյութերին և փաստաթղթերին, ինչպես նաև այլ տեղեկատվության հետ ծանոթանալու հնարավորությամբ, իսկ քրեական դատավարությունում՝ ոչ ուշ, քան նախաքննության ավարտը և մինչ դատական քննությունը:⁷

Այս դրույթները ճանաչված են միջազգային հանրության կողմից և յուրաքանչյուր իրավական պետություն պարտավոր է համապատասխանեցնել ներպետական օրենսդրությունը վերը նշված միջազգային նորմերին: Ներկայումս ՀՀ օրենսդրությունը չի պարունակում բավարար նորմեր, որոնք ստեղծում են փաստաբանի գործունեության անկախության երաշխիքներ: Այսօր փաստաբանի մասնակցությամբ իրականացվող բոլոր դատավարական գործողությունները կարգավորվում են քաղաքացիական և քրեական դատավարական ընդհանուր նորմերով և չի ենթադրում լրացուցիչ դատավարական երաշխիքներ, որոնք հաշվի կառնեն ին փաստաբանի գործունեության հանրային բնույթը: Քիչ չեն դեպքերը, երբ գործում ներգրավված փաստաբանը հաճախ քննիչի, դատախազի համար դառնում է «անցանկալի» կերպար: Եվ ցանկանալով ազատվել այդ «անցանկալի» փաստաբանից՝ իրավապաշտպան մարմինները սկսում են փաստաբանի վրա ուժ գործադրել, որի պատճառով դժվարանում է փաստաբանի աշխատանքը, և խախտվում է անձանց որակյալ իրավաբանական օգնություն ստանալու սահմանադրական իրավունքը:

Այս կապակցությամբ փաստաբանն ինքն իր գործունեության իրավական և կազմակերպչական երաշխիքների կարիքն ունի:

2004թ-ի դեկտեմբերի 14-ին ընդունված «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածում ողդակիորեն ամրագրված է, որ փաստաբանն իր գործունեությունն իրականացնելիս անկախ է, դեկավարվում է միայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով, փաստաբանի վարքագծի կանոնադրով և Փաստաբանների պալատի կանոնադրությամբ:

Արգելվում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պաշտո-

Իրավապահ մարմիններ

նատար անձանց, կուսակցությունների և հասարակական միավորումների, զանգվածային լրատվության միջոցների միջամտությունը փաստաբանական գործունեությանը: Սա նշանակում է, որ փաստաբանական գործունեության անկախությունն ապահովելու նպատակով՝ օրենսդիրն արգելում է որևէ տեսակի միջամտություն փաստաբանի կողմից վստահորդի շահերի պաշտպանության ընթացքում:

Փաստաբանը պետք է ապահովվի իր վստահորդի հետ առանձին, անարգել, մեկուսի հաղորդակցվելու, խորհրդատվություն տրամադրելու հնարավորությամբ: Փաստաբանը չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել օրենքով սահմանված պահանջներին համապատասխան իրականացրած ցանկացած գործողության, ներառյալ՝ իր մասնագիտական պարտականությունները բարեխիղճ կատարելիս դատարանում, հետաքննության, նախաքննության և այլ մարմիններում հայտնած կարծիքի և դիրքորոշման համար:

Անհրաժեշտ է նաև նշել, որ «Փաստաբանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածով որոշակի լրացումներ և փոփոխություններ են կատարվել «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածում: Հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ օրենսդիրը նպատակ ունի ընդլայնելու փաստաբանի գործունեության իրավական երաշխիքները: Ըստ այդ լրացումների, մասնավորապես՝

Փաստաբանը չպետք է նույնացվի իր վստահորդի հետ՝ ելնելով փաստաբանի կողմից իր մասնագիտական պարտականությունների կատարումից:

Փաստաբանի բնակարանը, տրանսպորտային միջոցը կամ գրասենյակը, ինչպես նաև փաստաբանական կազմակերպության գրասենյակը չի կարող խուզարկվել այն հանգամանքները պարզելու կապակցությամբ, որոնք կապված են փաստաբանական գործունեության հետ: Չի թույլատրվում փաստաբանին խուզարկել իր մասնագիտական պարտականություններն

անմիջականորեն կատարելիս:

Փաստաբանի մոտ կամ փաստաբանական կազմակերպության գրասենյակում գտնվող իրավաբանական օգնությանը վերաբերող փաստաթղթերը և տեղեկատվական կրիչները (համակարգիչները, տեսաձայնագրող սարքերը, լազերային սկավառակները, տեսաժապավենները և այլն) անձեռնմխելի են, չեն կարող առգրավվել (վերցվել) և չեն կարող որպես ապացույց օգտագործվել:

Արգելվում է փաստաբանին որպես վկա հարցաքննել այն հանգամանքների վերաբերյալ, որոնք նրան հայտնի են դարձել իրավաբանական օգնություն ցույց տալու կամ իրեն դիմելու կապակցությամբ: Սույն մասի իմաստով փաստաբանի կարգավիճակին է հավասարեցվում նաև փաստաբանի մոտ աշխատող փաստաբան չհանդիսացող յուրաքանչյուր անձ:

Փաստաբանին չի կարելի արգելել ծանոթանալու դատարանում գտնվող գործի բոլոր այն նյութերին, որոնք առնչվում են իր վստահորդի հետ, ինչպես նաև դրանցից կատարել ցանկացած ծավալի դուրսգրումներ և պատճենահանումներ, բացառությամբ պաշտպանվող անձի ինքնությունը հաստատող տվյալների:

Վերոնշյալ իրավանքները ուսումնասիրելով՝ պարզ է դառնում, որ իրավական մասն երաշխիքների ավելացումը նպաստում է միմիայն փաստաբանի անկախության ապահովմանը, որն էլ իր հերթին խթանում է փաստաբանի գործունեության արդյունավետության մեծացմանը:

Փաստաբանական գործունեության յուրահատկությունն այն է, որ փաստաբանի կողմից իրականացվող պրոֆեսիոնալ պաշտպանության ընթացքում (հատկապես քրեական գործերով) դատավարության այլ մասնակիցների հետ առաջանում են որոշակի անխուսափելի կոնֆլիկտներ, որոնք վերջիններիս դարձնում են չափազանց խոցելի:

Սեղադրյալ կողմի ներկայացուցիչները՝ հետաքննիչը, քննիչը և դատախազը, փորձում են անօրինական միջոցներով և մեթոդներով սահմանափակել փաստաբանի լիազորությունները և իրական հնարավորու-

Իրավապահ մարմիններ

թյունները, «վրեժխնդիր լինել» փաստաբանի գործունեության համար, որը մեղադրյալ կողմին, մեղմ ասած, գցում է բարդ վիճակի մեջ: Հաճախ փաստաբանը թիրախ է դառնում նաև իր վստահորդների համար, այսինքն՝ այն անձանց, որոնք կատարել են ծանր հանցանքներ, ինչպես նաև այն հանցագործների համար, որոնք վստահորդ չեն, բայց փաստաբանի գործունեությունը խոչընդոտել է իրենց հանցավոր ծրագրերի իրագործմանը:

Այդ իսկ պատճառով ՀՀ գործող օրենսդրությունը փաստաբանի համար իրավական հարցերով անկախ խորհրդատուի կարգավիճակ է սահմանել, իսկ փաստաբանությունն ամրագրել է որպես փաստաբանների մասնագիտական միավորում, որը, հանդիսանալով քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, չի մտնում պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգի մեջ:⁸ Փաստաբանական գործունեության արդյունքում իրավաբանական պատշաճ օգնության տրամադրումն ապահովելու նպատակով՝ պետական իշխանության մարմինները պարտավոր են ապահովել փաստաբանության անկախության երաշխիքներ:

Օրենսդրությամբ ամրագրված է, որ փաստաբանը յուրաքանչյուր կոնկրետ գործի վերաբերյալ իր կարծիքը ձևավորում է պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց, այդ թվում՝ փաստաբանների պալատի անդամների կարծիքներից և գնահատականներից անկախ: Փաստաբանների պալատում չպետք է այնպիսի հարաբերություններ հաստատվեն, որոնք կխոչընդոտեն փաստաբանի մասնագիտական գործունեության անկախությունն ու ինքնուրույնությունը: Փաստաբանի ձերբակալությունը, կալանքը, բնակարանի, աշխատասենյակի, անձնական կամ ծառայողական մեքենայի խուզարկությունը կամ փաստաթղթերի և գույքի առգրավումը, ինչպես նաև նրան կատմամբ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացումն օրենքով թույլատրվում է միայն դատարանի համապատասխան որոշման հիման վրա և այն դեպքում, երբ այդ փաստաբանի նկատմամբ

քրեական գործ է հարուցված:⁹

Փաստաբանը, նրա ընտանիքի անդամները և նրանց գույքը գտնվում են պետական պաշտպանության ներքո: Պետական իրավասու մարմինները պարտավոր են ձեռնարկել փաստաբանի պաշտպանության համար անհրաժեշտ՝ օրենքով սահմանված միջոցներ, եթե իր մասնագիտական պարտականությունների կատարման հետ կապված՝ նրան կամ նրա ընտանիքի անդամներին սպառնացել են ֆիզիկական բռնությամբ, գույքի ոչնչացմամբ կամ այլ անօրինական գործողություններով:¹⁰

Ձարգացնելով վերոնշյալ նորմը՝ քրեական դատավարության օրենսգրքի 98-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է, որ քրեական դատավարությանը մասնակցող յուրաքանչյուր անձ, ով կարող է հաղորդել տվյալներ, որոնք նշանակություն ունեն հանցագործությունը բացահայտելու և դրա կատարողին հայտնաբերելու համար, ինչի հետևանքով կարող են վտանգվել նրա, նրա ընտանիքի անդամի, մերձավոր ազգականի կամ մերձավորի կյանքը, առողջությունը, գույքը, իրավունքներն ու օրինական շահերը, ունի պաշտպանության իրավունք: Այստեղ «մերձավոր» է համարվում այն անձը, որի պաշտպանության նպատակով քրեական դատավարությանը մասնակցող անձը գրավոր դիմում է ներկայացրել քրեական վարույթն իրականացնող մարմին: Այս իրավունքի վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս հանգել այն եզրակացության, որ դատավարությանը մասնակցող փաստաբանը նույնպես գտնվում է պետության պաշտպանության ներքո:

Հատուկ ուշադրության է արժանի «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված նորմն այն մասին, որ փաստաբանը չի կարող հետապնդվել, պատասխանատվության և բերման ենթարկվել, ձերբակալվել, կալանավորվել կամ ենթարկվել իրավունքների այլ սահմանափակման իր մասնագիտական պարտականությունների կատարման կապակցությամբ, ներառյալ՝ վարույթն իրականացնող և այլ մարմիններում հայտնաձև կարծիքի կամ դիրքորոշման համար:

Կարծում ենք՝ իրավական նորմի նման ձևակերպումն այդքան էլ հաջող չէ և չի համապատասխանում օրենսդրության նպատակներին և հակասում է վերջինիս իմաստին: Տվյալ իրավական ձևակերպման տառացի մեկնաբանումը հանգեցնում է այն եզրակացության, որ եթե փաստաբանը փաստաբանական գործունեության իրականացման ընթացքում իր բանավոր և/կամ գրավոր խոսքում թույլ տա որևէ անօրինական հայտարարություն, ապա նա չի կարող ենթարկվել ոչ վարչական և ոչ էլ կարգապահական պատասխանատվության, եթե միայն նրա գործողությունները միաժամանակ չեն որակվում որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված հանցագործություն:

Նման պարագայում ստեղծվում է պարադոքսալ մի երևույթ: Ենթադրենք, որ փաստաբանը խախտել է մասնագիտական գաղտնիքը, վիրավորել է գործի մասնակիցներին, հրապարակել է նախաքննության ընթացքում իրեն հայտնի դարձած տեղեկությունը և այլն: Շահագրգիռ մարմինը (դատարանը, դատախազությունը) կամ քաղաքացին դիմում-բողոք է ներկայացնում Փաստաբանների պալատ՝ խախտում թույլ տված փաստաբանին պատասխանատվության ենթարկելու, ընդհուպ մինչև նրա փաստաբանական լիազորությունները դադարեցնելու առաջարկությամբ:

Եզրակացնելով՝ կարելի է փաստել, որ որակյալ իրավաբանական օգնության տրամադրումը հանրային կարևոր գործառույթ է, որի շնորհիվ իրականացվում է անձանց իրա-

վունքների պաշտպանությունը, ինչպես նաև լուծվում են արդարադատության առջև դրված խնդիրները: ՀՀ օրենսդրությամբ վերոնշյալ գործառույթների իրականացումը վերապահված է փաստաբաններին, և որակյալ իրավաբանական օգնության տրամադրումը համարվում է փաստաբանական գործունեության հիմնական տեսակը: Պետք է նշել, որ ՀՀ զարգացման ներկայիս փուլում քաղաքացիական հասարակությունը քաղաքական համակարգի լիովին կայացած տարր համարել չի կարելի: Բայց և միևնույն ժամանակ քաղաքացիական հասարակության ստեղծումը ՀՀ սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և իրավական բարեփոխումների հաջող առաջխաղացման անհրաժեշտ նախադրյալն է: Նույնը կարելի է ասել նաև փաստաբանության մասին, որը դեռևս գտնվում է կայացման փուլում: Այս իմաստիտուտը սկսել է արդեն մեծ քայլեր անել դեպի կատարելություն՝ չնայած դեռևս առկա թերացումներին: Մակայն դրանք ժամանակի խնդիրներ են, և ինչպես մնացյալ խնդիրները, սրանք ևս պետք է դուրս չգան իրավասու պետական մարմինների ուղարկության կենտրոնից, որպեսզի հորիզոնում երևա դրանց շուտափույթ լուծումն ու կարգավորումը: Պատահական չէ, որ փաստաբանությունը քարացած հասարակական կատեգորիա չէ, այլ այն անընդհատ փոփոխվել է և շարունակում է փոփոխվել՝ ժամանակի պահանջներին համապատասխան: Եվ դա բնական է, քանզի փաստաբանությունը քաղաքական, տնտեսական, իրավական և այլ բարդագույն գործընթացների համակարգի կարևորագույն բաղադրատարրերից մեկն է:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ դատարանակազմությունը և իրավապահ մարմինները, Գ.Ս. Դազինյանի խմբ., Երևան, 2008:
2. Семеняко Е. Надеюсь, в Думе возобладает государственный подход // Российский адвокат. 2006, N5.
3. Комментарий к Конституции РФ /Общ. ред. Ю. В. Кудрявцева, 1996.
4. Адвокатура России/ под ред. С.С.Юрьева, Издательство Ютайт. М., 2011.
5. Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура Кудрявцева. М., 1996, с. 19.
2. ՀՀ դատարանակազմությունը և իրավապահ մարմինները, Գ.Ս. Դազինյանի խմբ., Երևան, 2008, էջ 414:
3. Адвокатура России/ под ред. С.С.Юрьева, Издательство Ютайт, Москва, 2011, с. 27.
4. Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура РФ, Ростов-на-Дону, 2004, с. 18.
5. Демидова Л.А. Адвокатура в России. Учебник, 2006, с. 15.

- РФ, Ростов-на-Дону, 2004.
6. Демидова Л.А. Адвокатура в России. Учебник, 2006.
7. Адвокатская деятельность: Учебно-практическое пособие / Под общ. ред. В.Н. Буробина. М., 2001.
8. Basic Principles on the Role of Lawyers, Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990, U.N. Doc. A/CONF.144/28/Rev.1 at 118 (1990).
6. Семеняко Е. Надеюсь, в Думе возобладает государственный подход // Российский адвокат, 2006, N5, с. 11.
7. Basic Principles on the Role of Lawyers, Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990, U.N.
8. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդված:
9. Адвокатская деятельность: Учебно-практическое пособие /Под общ. ред. В.Н. Буробина. М., 2001, с. 76.
10. «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդված:

ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 2012 թ. 3 – 4 (152 – 153)

ՈՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
55

ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՀԵՌՈՒՄՏԱՌԱԴԻՈՈՒՐՏԸ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ԵՎ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

Հայաստանյան հեռուստառադիոշուկայի հիմնական կարգավորող ու վերահսկող մարմինը Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովն է (ՀՌԱՀ):

«Ազգային հանձնաժողովի գործունեության սկզբունքներն են օրինականությունը, ժողովրդավարությունը, հավասարությունը, անաչառությունը, ինքնուրույնությունը, կոլեգիալությունը և հրապարակայնությունը»:¹

«Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքի հանձնաժողովին վերաբերող գլուխը, օրենքի գործունեության շուրջ 12 տարվա ընթացքում թերևս ամենաշատն է ենթարկվել լրացումների և փոփոխությունների: Այժմ 35-րդ հոդվածը ՀՌԱՀ-ը դիտարկում է որպես կարգավորող անկախ մարմին, որի նպատակն է ապահովել հեռարձակվող լրատվության միջոցների ազատությունը, անկախությունը և բազմազանությունը, օրենսդրությամբ սահմանված կարգով լիցենզավորումը, ինչպես նաև հեռուստաընկերությունների և ռադիոընկերությունների գործունեության վերահսկումը: 2010 թվականին օրենքում կատարված բավականին էական փոփոխություններից հետո հանձնաժողովի վերահսկողությունից դուրս մնաց Հանրային հեռուստառադիոընկերությունների գործունեության վերահսկումը: Կարծում ենք, Հանրային հեռարձակողների կարգավորումը թողնել բացառապես Հանրային հեռուստառադիոընկերության խորհրդին, կարող է էականորեն ազդել պետական բյուջեից սնվող այս ընկերությունների վերահսկելիության գործունի վրա:

Այսպիսով, ՀՌԱՀ-ը հեռարձակման լիցենզիաների տրամադրման ու դրանց գործողության օրինականությունը վերահսկե-

լու գործառնություններից զատ, որին հանգամանորեն քննությունն այլ նյութի առարկա է, իրականացնում է հեռուստառադիոընկերությունների գործունեության մշտադիտարկում, ուսումնասիրում և հիմնավոր պատասխանում կամ եզրակացություն է տալիս ցանկացած հեռուստառադիոընկերության գործունեության վերաբերյալ բողոքներին, առաջարկություններին ու հարցումներին և այլն, հսկում է հեռուստառադիոհաղորդումների պատրաստման տեխնիկական չափանիշների, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցների համապատասխանությունը գործող ստանդարտներին և տրված հավաստագրին:

Տեսական բանավեճերի, քննարկումների առարկա է եղել ՀՌԱՀ-ի կազմավորման կարգը: Իրականում հենց այստեղ է պետք փնտրել հանձնաժողովի անաչառ, անկողմնակալ գործունեության հիմքերը և երաշխիքները: Դեռևս 2000 թվականին հանձնաժողովը բաղկացած էր ինն անդամից, որոնց բոլորին պաշտոնավարման վեց տարի ժամկետով նշանակում էր հանրապետության նախագահը: Բացառություն էր միայն հանձնաժողովի առաջին կազմը. Օրենքի անցումային դրույթներով այս կազմի պաշտոնավարման ժամկետներն ամրագրվում էին այսպիսի հաշվարկով.

- 3 անդամը՝ 2 տարի,
- 3 անդամը՝ 4 տարի,
- 3 անդամը՝ 6 տարի:

Կազմավորման այսպիսի մոդելը, ինչ խոսք, լավագույններից չէր՝ արդարացիորեն առաջացնելով ոլորտի փորձագետների դժգոհությունը: Հիմնվելով միջազգային փորձի և միջազգային ակտերի ուսումնասիրության վրա՝ ընդհանրական գնահատական կար, թե կարգավորող մարմնի կազմավորման կարգը լուրջ խնդիր է հե-

ռուստառադիոհեռարձակման ոլորտի ընդհանուր զարգացման և մասնավոր հեռուստառադիոընկերությունների անկախության և ազատության համար:² Բացի այդ, հանձնաժողովի անդամների նշանակումը վերապահելով միայն նախագահին, նաև կառույցի անհարկի քաղաքականացման միտումներ էին նկատվում: Փաստորեն, ինքը հեռահաղորդակցության ոլորտը, որի գերխնդիրն է ապահովել խոսքի ազատությունը, քաղաքացիների անաչառ տեղեկություն ստանալու սահմանադրական իրավունքը, ինչպես նաև հասարակությունում ազատ քաղաքական բանավեճերի և բազմակարծության առկայությունը, կարգավորվում է քաղաքական իշխանության կողմից, միանձնյա ՀՀ նախագահի հայեցողությամբ:³

Մինչդեռ նկատենք, որ ներկայիս օրենսդրությամբ հանձնաժողովը ձևավորվում է բավական թափանցիկ և հրապարակային սկզբունքներով՝ ապահովելով անկախության երաշխիքների լայն համալիր: Նախկին իննի փոխարեն այժմ ՀՌԱՀ-ի անդամները ութն են, որոնցից չորսին առաջվա պես նշանակում է նախագահը, իսկ ահա մյուս չորս անդամների ընտրությունը կատարում է Ազգային ժողովը: Այստեղ վճռորոշ եղան 2005 թվականին կատարված սահմանադրական փոփոխությունները, քանի որ ինչպես խորհրդարանը, այնպես էլ հանրապետության նախագահը հանձնաժողովի անդամների ընտրության հարցում առաջնորդվում են բարձրագույն օրենքով՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ: «Հեռարձակվող լրատվության միջոցների ազատության, անկախության և բազմազանության ապահովման նպատակներից ելնելով՝ օրենքով ստեղծվում է անկախ կարգավորող մարմին, որի անդամների կեսը վեց տարի ժամկետով ընտրվում է Ազգային ժողովի կողմից, իսկ մյուս կեսը նշանակվում է հանրապետության նախագահի կողմից վեց տարի ժամկետով: Ազգային ժողովն այդ մարմնի անդամներին ընտրում է պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ»:⁴ Նախագահը հանձնաժողովի անդամ է նշանակում իր

հաստատած կարգով մրցույթում հաղթած թեկնածուին: Թե մրցութային ինչ կարգ է դա, հայաստանյան օրենսդրությունը չի հստակեցնում, ինչը, մեր դիտարկմամբ կարող է որոշակի սովեր գցել դրա անաչառության երաշխիքների վրա: Նույնը չի կարելի պնդել Ազգային ժողովի դեպքում, որը «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքով մանրակրկիտ կերպով ամրագրել է հանձնաժողովի անդամի ընտրության ողջ ընթացակարգը: Մրցութային հանձնաժողովի ձևավորման համար Ազգային ժողովի նախագահը դիմում է խորհրդարանական խմբակցություններին. երկու թեկնածուի առաջադրում է ԱԺ-ում ներկայացված ընդդիմությունը, իսկ չորս թեկնածուին էլ առաջադրում են խորհրդարանական մյուս ուժերը: Հանձնաժողովում ընդդիմադիր ուժերի ներկայացուցիչ ունենալը, ինքնին կարելի է համարել լուրջ առաջընթաց: Ընդ որում, իրենք պատգամավորները, Կառավարության անդամները, նախագահի աշխատակազմի ներկայացուցիչները, պետական ծառայողները և քաղաքական կուսակցությունների ղեկավար մարմինների անդամները չեն կարող ընդգրկվել մրցութային հանձնաժողովի կազմում:⁵ Իսկ խմբակցությունների առաջադրած մրցութային հանձնաժողովի անդամի թեկնածուները պետք է ներկայացնեն լրագրության, հեռահաղորդակցության, գործարարության, կառավարման, իրավագիտության, կրթության, մշակույթի, կրոնի բնագավառները: Ինչ վերաբերում է ՀՌԱՀ-ի անդամ դառնալու համար ներկայացվող պահանջներին, ապա բավական բարդ գործընթացներով պետք է անցնի թեկնածուն՝ ներկայացնելով գիտելիքների, մասնագիտական փորձի մեծ պաշար: Նախ՝ նա չպետք է զբաղված լինի կուսակցական ղեկավար գործունեությամբ, պայմանագրային հարաբերություններ ունենա հանրային և մասնավոր հեռուստառադիոընկերությունների հետ, այդ թվում՝ լինի որևէ հեռուստառադիոընկերության հիմնադիր և բաժնետեր, մասնակից կամ մույնիսկ նրանց փոխկապակցված անձ: ՀՌԱՀ-ին անդամակցելու համար ևս պարտադիր է չլինել պատգամավոր, Կա-

Նոսքի իրավունք

ռավարության անդամ, պետական ծառայող և նախագահի աշխատակազմի ներկայացուցիչ:

Դառնալով Ազգային ժողովի կողմից անցկացվող մրցույթին՝ հավելենք, որ այն երկու փուլով է՝ գրավոր և բանավոր: ՀՌԱՀ-ի անդամ դառնալ ցանկացող թեկնածուն նախ՝ պետք է լրացնի թեստը, որի հարցաշարի միջոցով ստուգվում են հիմնականում նրա օրենսդրական գիտելիքները՝ սկսած Սահմանադրությունից մինչև «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին», «Չանգվածային լրատվության մասին», «Տեղեկատվության ազատության մասին» օրենքները, անգամ միջազգային կոնվենցիաները: Առանձնացնենք հատկապես «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիան, որի վերաբերյալ գիտելիքների իմացության օրենսդրական պահանջն ընդգծում է այս պաշտոնի կարևորությունը: Հարցերի 90%-ին ճիշտ պատասխանած թեկնածուները միայն հնարավորություն են ստանում մասնակցել մրցույթի բանավոր փուլին, որի ժամանակ թեկնածուն ներկայացնում է իր պատկերացումները հեռահաղորդակցության, լրագրության և խոսքի ազատության կիրառման, ինչպես նաև կրթության, մշակույթի բնագավառների, գովազդի իրականացման, սոցիալական խմբերին կամ անչափահասներին ուղղված հաղորդումների ստեղծման շուրջ: Հարցազրույցից հետո մրցութային հանձնաժողովը քվեարկություն է իրականացնում, որից հետո միայն թեկնածուն հնարավորություն է ստանում ընտրվել՝ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ: Ի դեպ, այս ճանապարհով ընտրված հանձնաժողովի անդամների լիազորությունները վաղաժամկետ դադարեցնելու՝ պաշտոնանկ անելու իրավասությունը ևս պատկանում է Ազգային ժողովին:

Նման կարգով առաջին և առայժմ միակ ընտրությունը խորհրդարանն իրականացրել է 2009 թվականին:⁶ Առաջադրված յոթ թեկնածուներից պատգամավորները փակ, գաղտնի քվեարկությամբ ընտրեցին «Ազ-

գային Միաբանություն» կուսակցության անդամ Կորյուն Առաքելյանին, Ազգային ժողովի աշխատակազմի նախկին ղեկավար Հայկ Քոթանյանին, «Հանրապետություն» կուսակցության նախկին անդամ Արմեն Սկրտչյանին և Հարկային ծառայության պետի նախկին տեղակալ Արամ Մելքոնյանին: Չնայած ընտրության մասն բարդ և միևնույն ժամանակ թափանցիկ ընթացակարգին՝ ընդդիմադիր «Ժառանգություն» խմբակցության ղեկավար Ստեփան Սաֆարյանն ափսոսանք էր հայտնել, որ հանձնաժողովի անդամ դառնալու համար չեն դիմել հեռուստատեսության և ռադիոյի ոլորտում հայտնի դեմքեր ու մասնագետներ՝ պայմանավորելով դա ՀՌԱՀ-ում անկախ մասնագիտական գործունեություն ծավալելու վերաբերյալ հասարակության մեջ առկա անվստահությամբ:⁷

ՀՌԱՀ-ի անդամներին օրենքով արգելվում է միաժամանակ զբաղվել վճարովի այլ աշխատանքով, բացառությամբ մանկավարժական, գիտական և ստեղծագործական գործունեության: Նախկինում հանձնաժողովի անդամները գործում էին հասարակական հիմունքներով, ինչը կոռուպցիոն ռիսկեր էր պարունակում: Այսօր նրանք վճարվում են քաղաքացիական ծառայողների բազային պաշտոնային դրույքաչափի տասնհինգապատիկից մինչև տասնյոթապատիկի չափով: Ուշագրավ է պարտադիր երդման տեքստը, որ պաշտոնը ստանձնելուց առաջ պետք է կարդա հանձնաժողովի անդամը. «Ստանձնելով Ազգային հանձնաժողովի անդամի պարտականությունները՝ երդվում եմ, հավատարիմ լինելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և օրենքներին, պաշտպանել մարդու իրավունքները և հիմնարար ազատությունները, աջակցել քաղաքացիական հասարակության ձևավորմանը՝ մարդու արտահայտվելու իրավունքի, տեղեկատվության ազատության և բազմակարծության ապահովման միջոցով: Երդվում եմ, որ պարտականություններս կկատարեմ անաչառ, առավելագույն բարեխղճությամբ և ազնվությամբ, կգործեմ հրապարակայնության, անկողմնակալու-

թյան և արդարության սկզբունքով՝ անկախ որևէ քաղաքական կամ տնտեսական շահից»:⁸

Հանրային հեռուստառադիոընկերության գործունեության, մասնավորապես՝ ծրագրային քաղաքականության մշակման, վերահսկման գործում օրենսդրական իրավասություններ և պարտականություններ ունի Հանրային հեռուստառադիոընկերության ղեկավար մարմինը՝ խորհուրդը: Հատկանշական է, որ թերևս նաև այս հանգամանքով պայմանավորված՝ օրենքով է ամրագրվում, որ խորհրդի անդամները պետք է լինեն լրագրության, իրավագիտության, հեռուստառադիոհեռարձակման կառավարման բնագավառի, գիտության, արվեստի և մշակույթի գործիչներ, հեղինակավոր և որակյալ մասնագետներ: Կարևոր է նաև, որ «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» օրենքն արգելում է խորհրդի կազմում ներառել հանրային և մասնավոր հեռուստառադիոընկերությունների ղեկավարներին կամ դրանց հետ պայմանագրային հարաբերությունների մեջ մտած անձանց, կուսակցությունների ղեկավար մարմինների անդամներին, օտարերկրյա քաղաքացիներին: Հանրային հեռուստառադիոընկերության (ՀՀՌԸ) խորհուրդն ունի հինգ անդամ (առնվազն մեկը՝ կին), որոնց նշանակում է հանրապետության նախագահը վեց տարի ժամկետով: Վերջին անգամ խորհրդի կազմը փոփոխվել է 2011 թվականին, պաշտոնավարման ժամկետն ավարտած խորհրդի անդամներին փոխարինեցին Հայաստանի ժողովրդական արտիստ Նարա Շլեյչյանը և գրող հրապարակախոս Մերուժան Տեր-Գուլանյանը:⁹ Խորհրդի կազմում է նաև Գրողների միության անդամ Ստեփան Չաքարյանը, խորհուրդը ղեկավարում է Ալեքսան Հարությունյանը, տեղակալ ու նաև խորհրդի անդամ է Վահրամ Բաղդասարյանը: Ինչպես բազմաթիվ տեղական և միջազգային փորձագետների, այնպես էլ մեր գնահատմամբ, կառույցը, որի անդամներին նշանակում է միայն մեկ մարմին, իր որոշումներով չի կարող ամբողջությամբ օբյեկտիվորեն արտացոլել հանրային տրամադրությունները, օր-

վա հեռարձակման ցանցը կազմել այնպիսի համաչափությամբ, որպեսզի բավարարվեն հանրության ամենատարբեր շերտերի հետաքրքրությունները: Այդուհանդերձ խորհրդի կազմավորման կարգը 2003 և 2010 թվականներին կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում փոքրիչատե բարելավվել է, քանի որ այժմ խորհրդում թափուր տեղի առկայության դեպքում հանրապետության նախագահը երկշաբաթյա ժամկետում զանգվածային լրատվության միջոցներով հայտարարում է այդ տեղի համալրման համար մրցույթ, որին կարող է մասնակցել յուրաքանչյուր ոք՝ վերը նշված պահանջների համաձայն: Ինչպես թեկնածուների, այնպես էլ մրցույթում հաղթողի վերաբերյալ տվյալները՝ անհրաժեշտ հիմնավորմամբ, հրապարակվում են զանգվածային լրատվության միջոցներով: Արդեն կա նաև սահմանափակում, որ խորհրդի միևնույն անդամը չի կարող երկու անգամից ավելի ընդգրկվել դրա կազմում: Միևնույն ժամանակ «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» օրենքը բավական հստակ երաշխավորվում է հեռուստառադիոհաղորդումների ազատ ընտրության, արտադրության ու տարածման, հաղորդումները ինչպես նաև լրացուցիչ տեղեկատվությունն ազատ ընդունելու մարդկանց իրավունքները, արգելում հաղորդումների գրաքննությունը: Օրենքն ընդգծում է, որ պետությունն անհրաժեշտ պայմաններ է ստեղծում և միջոցներ ձեռնարկում հանրապետության ամբողջ տարածքում առնվազն մեկ հանրային հեռուստաալիքի և մեկ հանրային ռադիոալիքի ծրագրերի ընդունման համար: Բացի այդ, օրենքի ուժով ամրագրվում է, որ այլ ընկերությունների հետ սփռման գոտիների համընկնման շրջաններում չպետք է սահմանափակվի մարդկանց՝ այլ հեռուստառադիոծրագրեր դիտելու և ունկնդրելու իրավունքը:

Օրենքի 32-րդ հոդվածում, որտեղ խորհրդի իրավասություններն են, նշված է, որ խորհուրդն է սահմանում հեռուստառադիոընկերության հաղորդումների հեռարձակման ընդհանուր ծավալը և հեռուստառադիոծրագրերի (ալիքների) թիվը: Իսկ 33-րդ հոդ-

Նոսքի իրավունք

վածում 2009 թվականի փոփոխություններից հետո խորհրդի իրավասություններից դուրս մնաց ծրագրերի կառուցվածքի, դրանց առանձին բաժինների համամասնության, հաղորդացանցի հաստատումը: Այս իրավասությունն անցավ Հանրային հեռուստաընկերության և ռադիոընկերության գործադիր ղեկավարությանը:¹⁰

Խորհրդի օրենսդրական պարտականություններից, որոնք առնչվում են ծրագրային քաղաքականությանը, առանձնացնենք Ազգային ժողովի քննարկմանը ներկայացվող ամենամյա հաղորդումը հեռուստառադիոընկերության գործունեության մասին: Օրենքի 36-րդ հոդվածը, հեռուստառադիոընկերության գործունեության նշելով, հաշվի է առնում ծրագրային, ֆինանսական և այլ դրույթները: ՀՀՌԸ Խորհրդի իրավասությունների բավական լայն շրջանակից առանձնացնենք մաս բավական կարևոր մի գործառույթ. խորհուրդն է նշանակում, իսկ պարտականություններն անբավարար կատարելու դեպքում մաս պաշտոնից ազատում Հանրային հեռուստաընկերության և ռադիոընկերության գործադիր տնօրեններին՝ Խորհրդի անդամների ձայների պարզ մեծամասնությամբ: Գործադիր տնօրենները տարվա մեջ գոնե մեկ անգամ պետք է խորհրդին ներկայացնեն իրենց գործունեության մասին հաշվետվություններ:

ՀՀՌԸ Խորհուրդն է կազմում Հանրային հեռուստառադիոընկերության ծախսերի նախահաշիվը՝ բյուջեն, որոշում հեռուստաընկերությանը և ռադիոընկերությանը հատկացվելիք գումարները: 2009 թվակա-

նին «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» օրենքի 35-րդ հոդվածի վերախմբագրությամբ, մեր գնահատմամբ, բավական վտանգավոր նորամուծություն կատարվեց, ըստ որի՝ Հանրային հեռուստառադիոընկերությանը պետությունից տրվող միջոցները տարեցտարի միայն կավելանան՝ տեսականորեն օրենքով սահմանափակելով հատկացվելիք միջոցների նվազումը: Խնդիրն այն է, որ օրենսդրական այս լրացմամբ ամրագրվում է, որ յուրաքանչյուր տարի Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի ծախսային մասում, նախորդ տարվա համեմատ, բյուջեի եկամտային մասի աճի դեպքում Հանրային հեռուստառադիոընկերության համար նախատեսվում են նախորդ տարվա պետական բյուջեով հաստատված ոչ պակաս հատկացումներ: Ի դեպ, բյուջեի հատկացման ճիշտ այսպիսի մոդել էլ հենց վերը նշված շրջանում կատարված օրենսդրական փոփոխություններով սահմանվեց մաս ՀՌԱՀ-ի համար:

Ամփոփելով՝ ընդգծենք, որ այսօր էլ հեռուստառադիոլսարանի ուսումնասիրությունները լրատվամիջոցների նկատմամբ վստահության պակասի բավական մեծ տոկոսներ են արձանագրում. մասամբ կամ լիովին վստահողների և չվստահողների հարաբերակցությունը գրեթե հավասար է: Ընդ որում, օրինակ՝ հեռուստալսարանի շուրջ 55 տոկոսը պնդում է, որ հեռուստատեսությունը բացարձակ անկախ չէ:¹¹ Սա մտահոգիչ ցուցանիշ է անգամ երիտասարդ ժողովրդավարության համար:

1. ՀՀ օրենքը «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին, 10.06.2010:

2. **Մաֆարյան Օ.** Հեռուստառադիոհեռարձակման ոլորտը կարգավորող իրավական դաշտի վերլուծության ամփոփ զեկույց, Երևան, 2005, էջ 2:

3. **Հակոբյան Մ.** Ուսումնասիրություն ԵՆ քիվ 2000(23) խորհրդատվության դրույթների և ՀՀ օրենսդրության միջև անհամապատասխանության առկայության և դրանում խորհրդատվությամբ ամրագրված սկզբունքների բացակայության մասին, Երևան, 2005:

4. ՀՀ Սահմանադրության 83.2-րդ հոդված:

5. ՀՀ օրենքը «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին 08.04.2010:

6. Ամփոփիչ տեղեկանք ՀՀ Ազգային ժողովի չորրորդ գումարման վեցերորդ նստաշրջանի արդյունքների մասին, 15.09.2009-10.12.2009, էջ 2:

7. Պատգամավորի տեսակետը փոխանցել է «Ազատություն» ռադիոկայանը: <http://www.azatutyun.am/content/article/1899863.html>.

8. Երդման տեքստն ամրագրված է «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքում:

9. ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի 2011թ. մարտի 19-ի N ՆՆ-47-Ա հրամանագիր:

10. ՀՀ օրենքը «Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին, 28.04.2009:

11. Հայկական մեդիա լանդշաֆտը, «Լրատվության այլընտրանքային ռեսուրսներ» ծրագիր, 2011:

*Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
միջազգային այցելու հետազոտող,
Լոզանի համալսարանի քրեական գիտությունների
և իրավագիտության ֆակուլտետ (Լոզան, Շվեյցարիա)*

ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ԱՊԱՃՈՒՅՅՆԵՐԻ ՁԵՌՔ ԲԵՐՈՒՄԸ ԵՎ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆՐՁԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ*

2. Ապացույցների ազատ տեղաշարժը և թույլատրելիությունը Եվրոպական միությունում

ՓՃ սկզբունքի վրա հիմնված իրավական օգնության ռեժիմի զարգացումը ԵՄ-ում պայմանավորված է «ապրանքների ազատ տեղաշարժի» հայեցակարգը քրեական գործերով ապացուցման բնագավառի վրա տարածելու միտումով: Այս առումով, ՓՃ սկզբունքը նշանակում է՝ կատարող պետությունից իր ազգային իրավունքին համապատասխան ձեռք բերված թույլատրելի համարվող ապացույցը փոխադարձաբար պետք է թույլատրելի համարվի նաև հայցող պետությունում՝ ապահովելով դրա «ազատ տեղաշարժը» առանց որոշակի նախապայմանների և ձեռք բերման կարգի օրինականության ստուգման:

Հարկ է նշել, որ ՓՃ սկզբունքի հիման վրա ապացույցների թույլատրելիության հարցն առաջին հերթին շոշափվել է 1999թ. Տամպերի խորհրդում, որի Նախագահության եզրակացությունների 36-րդ կետով սահմանված է, որ մեկ անդամ պետության իրավասու մարմինների կողմից օրինական կարգով ձեռք բերված ապացույցները թույլատրելի են մյուս անդամ պետությունների դատարաններում՝ հաշվի առնելով այն չափանիշները,

որոնք այնտեղ կիրառվում են:

ՓՃ սկզբունքի կիրառման արդարացիությունը նշված նշանակությամբ ապացույցի թույլատրելիության որոշման համար կասկածելի է թվում: Ինչպես նշեցինք, ՓՃ սկզբունքը քրեական գործերով համագործակցության վրա տարածելու մոտեցումը կապված է «ազատ տեղաշարժի» հայեցակարգի հետ, որն ի սկզբանե ուղղված էր ապրանքների, իսկ հետագայում՝ նաև ծառայությունների, մարդկանց և կապիտալի ազատ տեղափոխությանը ԵՄ-ում՝ անկախ պետական սահմաններից: Դրա հիմնական նպատակը ԵՄ քաղաքացիների կարիքների բավարարման համար արդյունավետ և մատչելի համակարգ ստեղծելն էր՝ շուկայի ազատականացման ճանապարհով: Փոխադարձ ճանաչումը ներառում է ԵՄ ներքին շուկայում գործող չափանիշների և վերահսկողական համակարգերի ճանաչում բոլոր անդամ պետությունների կողմից, ինչը քաղաքացիաիրավական ոլորտում հեշտացնում է ապրանքների ազատ տեղաշարժը:¹ ՓՃ սկզբունքը՝ որպես քրեական գործերով համագործակցության առանցքային դրույթ նախատեսելով՝ ԵՄ-ն «ազատ տեղաշարժի» հայեցակարգը փորձեց տարածել նաև ապացույցների վրա՝ չնայած որևէ իրավական փաստաթղթում այդ կապակցությամբ ուղղակի ամրագրում չկա:

* Սկիզբը՝ նախորդ համարում:

Միջազգային իրավունք

«Ապացույցների ազատ տեղաշարժի» հայեցակարգը քրեական գործերով համագործակցության նկատմամբ կիրառելու մոտեցումը բազմիցս քննադատության է արժանացել այն հիմնավորմամբ, որ «ապացույցները» չունեն այն նույն որակները, ինչպիսիք բնութագրական են «ապրանքներին»՝ ազատ տեղաշարժի իմաստով: Եթե ապրանքները որոշակի արտադրանք են և ուղղված են ԵՄ տարածքում սպառողների կարիքների բավարարմանը, ապա ապացույցները որոշակի իրավական կատեգորիաներ են, որոնց ձեռքբերումն ու «տեղաշարժը», կախված ընթացակարգային առանձնահատկություններից, առաջացնում են որոշակի իրավական հետևանքներ: Ուստի, «ազատ տեղաշարժի» հայեցակարգի կիրառումը ապացույցների նկատմամբ անհամատեղելի է դրանց նշանակության հետ:²

Այսպիսի քննադատությունը լիովին տեղին է: Քրեական գործերով մատուցվող «ծառայությունները», ի տարբերություն քաղաքացիաիրավական ոլորտի, «մատուցվում են» որոշակի պետական մարմինների կողմից, որոնց նպատակը ապացույցների ձևով որոշակի «ապրանքներ» տրամադրելն է հայցող պետության «սպառողներին»՝ ի դեմս իրավապահական կամ արդարադատության մարմինների՝ որոշակի կանոններով սահմանված կարգի պահպանմամբ³ քրեական գործով վարույթի ընթացքում օգտագործելու համար: Ընդ որում, այդ «ծառայություններին» որակի ապահովումը երաշխավորված է այնքանով, որքանով դրանք իրականացվում են համապատասխան կանոնների պահպանմամբ: Այլ խոսքերով՝ այդ «ապրանքները և ծառայությունները» որակյալ են այն դեպքում, եթե թույլատրելի են (համապատասխանաբար, ձեռք են բերվել և «մատուցվել» են օրինական կարգով): Դրանց «անորակությունը» անմիջականորեն ազդում է մարդու իրավունքների

պաշտպանության, մասնավորապես՝ պաշտպանության իրավունքի և արդար դատաքննության սկզբունքի վրա: Հետևաբար, պետությունը՝ որպես մարդու իրավունքների երաշխավորմամբ և պաշտպանությամբ մեղադրանքի ապացուցման և գործի լուծման (ճշմարտության բացահայտման) պարտականություն կրող՝ շահագրգռված է այդ «ծառայությունների և ապրանքների» որակով՝ դրանց «մատուցման» և ձեռք բերման՝ օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կարգի պահպանմամբ՝ կաշկանդված լինելով մեղադրանքի հիմքում միայն թույլատրելի ապացույցներ դնելու պարտականությամբ: Ուստի, դրանց տեղաշարժը «ազատ» չեմփնով հղի է մի շարք բացասական հետևանքներով: «ապացույցների ազատ տեղաշարժի» դեպքում հիմնական շեշտն առավելապես դրվում է ապացույցների ձեռք բերման տեխնիկայի՝ քննության ֆունկցիայի արդյունավետության բարձրացման վրա՝ արագության և օպերատիվության նկատառումներով, սակայն միաժամանակ անտեսվում է ապացույցի թույլատրելիությունը: Մինչդեռ, ապացույցի թույլատրելիությունը՝ դրա ձեռք բերումը օրենքին համապատասխան, արդար դատաքննության և պաշտպանության իրավունքի առաջնային երաշխիքներից է:

Արդեն նշել ենք, որ քրեական գործերով միջազգային համագործակցության շրջանակներում ապացույցի թույլատրելիությունը պայմանավորված է ապացույցի գտնվելու վայրի պետության ազգային իրավունքի պահանջների պահպանման հանգամանքով: Ստացվում է, որ եթե գտնվելու վայրի պետությունում ապացույցը ձեռք է բերվել անօրինական կարգով, այն պետք է համարվի անթույլատրելի և բացառվի դրա հետագա օգտագործումը հայցող պետության դատարանում: Այս առումով հարց է առաջանում, թե կա արդյոք որոշակի մեխանիզմ՝ ստուգելու օտարերկրյա պետու-

թյունում ապացույցի ձեռք բերման օրինականությունը՝ որոշելու ապացույցի թույլատրելիությունը և դրա հետագա օգտագործումը հայցող պետությունում: Նման հարցադրումը նույնիսկ ակնհայտորեն անհամատեղելի է ՓՃ սկզբունքի ողջ փիլիսոփայության հետ, քանի որ այդ սկզբունքը ենթադրում է մի պետության որոշման կատարումը մեկ այլ պետության կողմից՝ առանց դրա օրինականությունն ստուգելու՝ փոխադարձ վստահության և հարգանքի ուժով: Մեր կարծիքով, կատարող պետությանը պարտավորեցնել ապացույց ձեռք բերելիս ապահովել դրա օրինականությունը՝ ղեկավարվելով ազգային իրավունքի նորմերով, և դրան զուգահեռ, ապացույցի օրինականության ստուգման որոշակի մեխանիզմ չնախատեսել հայցող պետության համար, ոչնչով չի երաշխավորում կատարող պետության կողմից ապացույցի ձեռք բերման օրինականության ապահովման պարտականության բարեխիղճ կատարումը: Թերևս ապացույցի օրինականությունը «ստուգելու» միակ «մեխանիզմը» պետությունների՝ միմյանց նկատմամբ վստահությունն է, որը ՓՃ սկզբունքի առանցքային կատեգորիաներից է: Փոխադարձ վստահությունը, մեր կարծիքով, բավարար միջոց չէ քրեական դատավարության խնդիրների արդյունավետ լուծման համար:

ՓՃ սկզբունքի երկկողմանի բնույթը հուշում է, որ ինչպես կատարող պետությունը որոշակի հիմքերի առկայության դեպքում իրավունք ունի հրաժարվել հարցումը կատարելուց, այնպես էլ հայցողը պետք է իրավունք ունենա հրաժարվելու հարցման արդյունքներն ընդունելուց կամ ճանաչելուց (որքան էլ սա հակասի ՓՃ սկզբունքի նշանակությանը): Նման անհրաժեշտությունը հատկապես կարող է ծագել այն դեպքում, երբ հայցող պետության կողմից ներկայացված ընթացակարգային պահանջների պահպանումն անհնարին կամ աննպատակահարմար է կատարող պետության հա-

մար՝ իր ազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքներին հակասելու ուժով: Այնուամենայնիվ, ԵՄ մակարդակով գործող միջազգային իրավական փաստաթղթերում, մասնավորապես՝ 2008թ. ՇՈ-ում, որևէ դրույթ նախատեսված չէ հայցող պետության կողմից հարցման արդյունքները չընդունելու կամ դրանցից հրաժարվելու վերաբերյալ:

Անդամ պետությունների իրավական համակարգերի տարբերությունների պարագայում հատկապես, երբ բացակայում է ապացույցման ընդհանուր, միասնական չափանիշների համակարգը, պրակտիկայում որոշ դեպքերում օտարերկրյա պետությունում ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումից հրաժարվելու անհրաժեշտությունն անխուսափելի է՝ հայցող պետության ազգային իրավական համակարգի պահանջներին դրանց անհամապատասխանության պատճառով: Հետևաբար, ազգային իրավունքի իմաստով անթույլատրելի՝ թեկուզև օտարերկրյա իրավունքի պահանջների պահպանմամբ ձեռք բերված ապացույցներից հրաժարվելու իրավունք նախատեսելը, կարծում ենք, լիովին իրավաչափ է: Մինչդեռ, ՓՃ սկզբունքի անվերապահ կիրառությունը «կարող է տանել քրեական գործով վարույթի ընթացքում օտարերկրյա ապացույցը per se (լատ. թարգմ.՝ «ինքն իրենով») - L.Ղ.-) թույլատրելի ապացույց ճանաչելու պարտականությանը, եթե այն թույլատրելի է այն անդամ պետությունում, որտեղ այն ձեռք է բերվել»:⁴

Ապացույցի ձեռք բերման գործընթացի համապատասխանությունը կատարող պետության ազգային իրավական պահանջներին բավարար երաշխիք չէ «ապացույցի ազատ տեղաշարժի» և հայցող պետությունում դրա թույլատրելիությունն ապահովելու համար: Տարբեր պետություններում գործում են ապացույցների թույլատրելիության տարբեր կանոններ: Մի երկրում այդ կանոնների պահպանումն ապացույցի թույլատրե-

Միջազգային իրավունք

լիության համար կարող է գնահատվել բավարար, մեկ այլ երկրում՝ ոչ: Ուստի, միջազգային համագործակցության շրջանակներում ապացույցի ձեռք բերումն օտարերկրյա պետության իրավունքին համապատասխան չի կարող ինքնին բավարար չափանիշ ծառայել հայցող պետությունում ապացույցը թույլատրելի ճանաչելու համար, քանի դեռ այդ չափանիշները համագործակցող պետությունների համար ընդհանուր և միասնական չեն:

Ապացույցների փոխադարձ թույլատրելիության կիրառման պարագայում ստացվում է, որ հայցող պետությունը, կաշկանդված լինելով ՓՃ սկզբունքով, պարտավոր է թույլատրելի համարել օտարերկրյա իրավունքին համապատասխան ձեռք բերված ապացույցը, եթե նույնիսկ այն ձեռք բերելու օտարերկրյա կարգը բոլորովին չի համապատասխանում իր ազգային իրավունքի պահանջներին (եթե, իհարկե, հնարավորություն ունենա գնահատելու կատարող պետության գործողությունների օրինակաբանությունը): Սա քննությանը հաղորդում է մեղադրական բնույթ և կասկածի տակ է դնում մրցակցության սկզբունքի գործողությունը: Նման կարգավորումը հակասում է նաև օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքին, քանի որ, ելնելով ապացույցների տեղակայվածությունից, հայցողն ստիպված է կիրառել դրանց թույլատրելիության որոշման տարբեր չափանիշներ: Մյուս կողմից՝ կատարող պետությունն ապացույցներ ձեռք բերելիս, պահպանելով հայցողի կողմից պահանջվող ընթացակարգերը, փաստորեն, ղեկավարվում է այլ՝ օտարերկրյա պետության դրույթներով, իսկ ազգային մակարդակով գործելիս՝ ազգային իրավունքի նորմերով: Նույն կերպ, մեկ այլ երկրի կողմից որոշակի ընթացակարգերի պահպանման պահանջ բովանդակող հարցում կատարելիս՝ կատարողն ստիպված է ղեկավարվել այդ պետության կողմից ներկայացվող այլ

պահանջներով: Հետևաբար, յուրաքանչյուր անդամ պետություն միևնույն տեսակի ապացույցի ձեռք բերման գործընթացում հանդիսանում է առնվազն այնքան ընթացակարգեր կիրառելու պարտականության պոտենցիալ կրող, որքան անդամ պետություններ քրեական գործերով միջազգային համագործակցության կողմեր են: Սա, մեր կարծիքով, կարող է հանգեցնել հատկապես օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքի խախտմանը:

Պակաս կարևոր չէ նաև կատարող պետության բարեխղճությունը և այն երաշխիքների նախատեսումը, որոնք կապահովեն մեկ այլ պետությունում օգտագործման ենթակա ապացույցների թույլատրելիությունը: Այս տեսանկյունից, չնայած միջազգային պայմանագրի ուժով կատարող պետությունը պարտավոր է հայցող պետության հարցման հիման վրա հետևել իր ազգային իրավունքի պահանջներին (եթե հայցողի կողմից որոշակի ընթացակարգերի պահանջ չի ներկայացվել), այնուամենայնիվ, կատարող պետության համար, ինչպես արդեն նշել ենք, ընդամենը նման պարտականություն սահմանելը, մեր կարծիքով, բավարար երաշխիք չէ՝ այդ պետության իրավասու մարմիններին ստիպելու կատարել այնպիսի գործողություններ, որոնք կապահովեն ապացույցի թույլատրելիությունը՝ հայցող պետության դատարանում անխոչընդոտ օգտագործելու համար:

Նախ՝ օտարերկրյա պետության իրավասու մարմինն իրավաբանորեն շահագրգռված չէ գործի ելքով, քանի որ չի կրում ապացուցման կամ գործի լուծման պարտականություն: Արդյունքում, վերջինս կարող է «անփույթ» գտնվել նույնիսկ ազգային իրավական համակարգի պահանջներին հետևելիս և չարաշահել հայցող պետության վստահությունը: Եվ հակառակը՝ ապացուցմամբ կամ գործի լուծմամբ շահագրգռված է (և նման պարտականություն կրում է) հայցող պետու-

թյան իրավասու մարմինը, սակայն, իր շահագրգռվածությունը բավարարելու և իր պարտականությունը բարեխիղճ կատարելու համար վերջինս զրկված է օտարերկյա ապացույցի թույլատրելիությունն ապահովելու ուղղությամբ միջոցների ձեռնարկելու որևէ հնարավորությունից: Այս առումով կատարող պետության կողմից հանձնարարության պատշաճ կատարման վերանայման որևէ մեխանիզմ սահմանված չէ հայցող պետության համար՝ ապահովելու իր տարածքում ապացույցը որպես թույլատրելի ապացույց օգտագործելու հնարավորությունը: Ստացվում է, որ հայցող պետությունը, հիմնվելով ՓՃ սկզբունքից բխող վստահության վրա, նույնիսկ ապացույցի թույլատրելիության վերաբերյալ կասկած ունենալու դեպքում, ստիպված է «կույր ձևանալ» և որպես թույլատրելի ապացույց օգտագործել այն ամենը, ինչը կատարող պետության կողմից իր հանձնարարությանն ի պատասխան իրեն փոխանցվել է: Այդպիսի անվերապահ վստահությունը, քննությանը մեղադրական ուղղվածություն հաղորդելու հետ միաժամանակ, կարող է հանգեցնել մի դեպքում՝ պաշտպանության իրավունքի և անմեղության կանխավարկածի խախտմանը, մեկ այլ դեպքում՝ քննության ֆունկցիայի խաթարմանը և արդարադատության շահերի ոտնահարմանը: Բացի այդ, նման կարգավորումը հակասում է ներքին հանգամանքի հիման վրա ապացույցների ազատ գնահատման, անկախության, կողմերի հավասարության, *in dubio pro reo*,⁵ արդար դատաքննության սկզբունքներին⁶:

Անհրաժեշտ է, հետևաբար, ՓՃ սկզբունքի հիման վրա միջազգային համագործակցությունը կարգավորող ԵՄ փաստաթղթերում հայցող պետության համար լրացուցիչ մեխանիզմ սահմանել վերանայելու և վիճարկելու ապացույցի ձեռք բերմանն ուղղված կատարող պետության գործողության (անգործության)

օրինականությունը: Սա կապահովի ոչ միայն ապացույցի թույլատրելիությունը, այլ նաև երաշխիք կհանդիսանա պաշտպանության իրավունքի և արդար դատաքննության արդյունավետ իրականացման համար: Ճիշտ է, որքանով էլ այդ դեպքում կասկածի տակ է դրվում ՓՃ սկզբունքի կիրառման անհրաժեշտությունն ընդհանրապես, այնուամենայնիվ, օտարերկրյա որոշումների վերանայման և վիճարկման մեխանիզմների գոյությունը չի բացառում քննարկվող սկզբունքի գործադրման հնարավորությունը, քանի որ պետությունները, կաշկանդված չլինելով օտարերկրյա որոշումների վերանայման մեխանիզմին դիմելու պարտականությամբ, կարող են ՓՃ սկզբունքի հիման վրա վստահել օտարերկրյա որոշմանն ու ձեռք բերված նյութն օգտագործել որպես թույլատրելի ապացույց: Միաժամանակ, ապացույցի թույլատրելիության կապակցությամբ կասկած ունենալու դեպքում կողմերը հնարավորություն կունենան դիմելու ապացույցի ձեռք բերման կարգի օրինականության ստուգման լրացուցիչ միջոցների: Այսպիսի միջազգային իրավական կարգավորումը, կարծում ենք, արդյունավետ լուծում կլինի թե՛ քննության ֆունկցիայի արագ և օպտիմալ կազմակերպման, թե՛ պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքի իրականացման համար:

Լիսաբոնի պայմանագրի 82-րդ հոդվածի 2-րդ մասը ԵՄ-ին իրավունք է վերապահում, ՓՃ սկզբունքի կիրառումը միջսահմանային բնույթ ունեցող քրեական գործերի քննության գործընթացում հեշտացնելու նպատակով, հաստատել նվազագույն կանոններ՝ դիրեկտիվներ (իրահանագներ) ընդունելու ճանապարհով, որոնք կվերաբերեն նաև պետությունների միջև ապացույցների փոխադարձ թույլատրելիությանը: Նվազագույն կանոններ սահմանելու հնարավորությունը նախատեսված է նաև Ստոկհոլմի Գործողությունների ծրագրում

Միջազգային իրավունք

(կետ 3.3), որի համաձայն՝ անհրաժեշտության դեպքում ԵՄ-ն կարող է հաստատել նվազագույն ընդհանուր չափանիշներ ՓՃ սկզբունքի կիրառումը հեշտացնելու համար: Ստոկհոլմի ծրագրում շեշտվում է նաև անդամ պետությունների օրենքների՝ որոշակի մակարդակով մերձեցման անհրաժեշտությունը: Այդ նպատակով նշված ծրագրի իրականացման ժամանակացույցով⁷ Եվրոպական հանձնաժողովի վրա պարտականություն դրվեց հանդես գալ օրենսդրական առաջարկներով, որոնք կսահմանեն ոչ միայն ապացույցների ձեռք բերման միասնական ռեժիմը, այլ նաև կնախատեսեն ապացույցների թույլատրելիության ապահովմանն ուղղված նվազագույն չափանիշներ: Պետք է նկատել սակայն, որ այդպիսի չափանիշներ որևէ փաստաթղթի, այդ թվում՝ հրահանգի մակարդակով, դեռևս սահմանված չեն ԵՄ-ում՝ չնայած «ապացույցների ազատ տեղաշարժի» կարգավորման համար որոշակի միջոցառումներ արդեն իսկ ձեռնարկվել են: Մասնավորապես՝ 2010թ. ԵՄ ութ անդամ պետությունները հանդես եկան օրենսդրական նախաձեռնությամբ՝ ԵՄ Խորհուրդ ուղարկելով «Քրեական գործերով եվրոպական քննության պատվերի մասին» Հրահանգի առաջարկը (այսուհետ՝ Առաջարկ):⁸ Այն ըստ էության 2008թ. ՇՈ-ից հետո ԵՄ-ում ՓՃ սկզբունքի ամրապնդմանն ուղղված հաջորդ քայլն է: Առաջարկի հիմնական նպատակը քրեական գործերով ապացույցների ձեռք բերման գործող ռեժիմը մեկ միասնական, արդյունավետ և ճկուն գործիքով փոխարինելն է, որը, հիմնված լինելով ՓՃ սկզբունքի վրա, տարածվում է վարույթի ընթացքում ապացույցների ձեռք բերմանն ուղղված գրեթե բոլոր գործողությունների վրա: Ներկայումս Առաջարկը քննարկման փուլում է, և անդամ պետությունները դեռևս ընդհանուր համաձայնության չեն եկել դրանում սահմանված դրույթների շուրջ:

Անշուշտ, օտարերկրյա որոշման կամ

ապացույցի վերանայման և վիճարկման ընթացակարգերին դիմելու կամ դրանցից հրաժարվելու իրավունքից բացի, ՓՃ սկզբունքի արդյունավետ կիրառում հնարավոր է միայն այն դեպքում, եթե պետությունները նախապես համաձայնեցրել են իրենց իրավական համակարգերի, մասնավորապես՝ ապացույցման քրեադատավարական նորմերի տարբերությունները՝ որոշակի ընդհանուր նվազագույն կանոնների սահմանման ճանապարհով: Նման կանոնների փոխադարձ սահմանման դեպքում հայցող պետությունն առավել քան վստահ կլինի, որ կատարող պետությունում գործում են ապացույցների թույլատրելիության այն նույն նվազագույն երաշխիքները, որոնք ընդունելի են նաև իր քրեական դատավարությունում: Այդպիսի կանոնների գոյությունը կարող է չեզոքացնել ապացույցի թույլատրելիության կապակցությամբ հայցող պետության հնարավոր կասկածները և բացառել առաջին հերթին *in dubio pro reo* սկզբունքի խախտման հնարավորությունը:

ԵՄ-ում ապացույցների ձեռք բերման և դրանց թույլատրելիության ընդհանուր նվազագույն կանոններ սահմանելու հետ կապված՝ կարծում ենք, հիմնական մտահոգությունը պետք է լինի այն, որ դրանք չեն կարող արդյունավետ լինել ապացույցների բոլոր տեսակների համար (մինչդեռ, այդպիսի մոտեցում է դրսևորվել թե՛ 2008թ. ՇՈ-ում, թե՛ 2010թ. Առաջարկում): Մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է ընդհանուր նվազագույն չափանիշներ սահմանել յուրաքանչյուր տեսակի ապացույցի և դրա ձեռք բերման միջոցների համար առանձին-առանձին: Նման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ապացույցների առանձին տեսակների առանձնահատկություններով, որոնց առկայությունը չի կարող թույլ տալ տարբեր տեսակի ապացույցների համար կիրառել դրանց թույլատրելիության որոշման միատեսակ մոտեցումներ: Այս տեսանկյունից ապացույցների որոշակի տեսակներն ընդհանուր չափանիշների չեն կարող ենթարկվել այլ ապա-

ցույցների թույլատրելիության հետ մեկ ամբողջության մեջ, հետևաբար ենթակա են ընդհանուր «չափանիշավորման» ապացույցի մյուս տեսակներից զատ: Միայն ապացույցների առանձին տեսակների հատկանիշների հաշվառմամբ միջազգայնորեն ընդունված նվազագույն կանոններին համապատասխանող ներդաշնակ իրավական համակարգերի գործողության դեպքում հնարավոր կլինի առավել քան արդյունավետ կերպով գործադրել ՓՃ սկզբունքի վրա հիմնված համագործակցությունը քրեական գործերով՝ քննության ու պաշտպանության ֆունկցիաների լիարժեք հավասարակշռմամբ:

Եզրափակիչ դրույթներ

ՓՃ սկզբունքի՝ նախապայմաններից անկախ կիրառումը կարող է տանել ապացույցի թույլատրելիության a priori ճանաչմանը, ինչը կարող է վտանգել պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների երաշխավորված պաշտպանությունը հայցող պետությունում: Ապացույցի ձեռք բերման գործընթացի համապատասխանությունը կատարող պետության ազգային իրավունքին բավարար երաշխիք չէ դրա «ազատ տեղաշարժի» և հայցող պետությունում դրա թույլատրելիությունը երաշխավորելու համար:

ՓՃ սկզբունքն ընդամենը ապահովում է ապացույցների տարածքային-աշխարհագրական ազատ և արագ տեղափոխությունը՝ քննության ֆունկցիայի օպտիմալացման շահերից ելնելով՝ առանձնակի

չկարևորելով և չապահովելով ապացույցի թույլատրելիության պահանջը: Սակայն ապացույցի «ֆիզիկական» տեղափոխությունը ոչինչ չարժե, եթե չի ապահովվում դրա թույլատրելիությունը՝ պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքի երաշխավորմամբ: ՓՃ սկզբունքը չպետք է «մեխանիկորեն» հանգեցնի ապացույցի թույլատրելիության այն հաշվով, որ ձեռք է բերվել օտարերկրյա պետության ազգային իրավունքին համապատասխան: Այս սկզբունքը կարող է ծառայել ապացույցների թույլատրելիության ապահովման նպատակին, եթե պետությունների քրեադատավարական համակարգերի հիմքում ընկած են ապացույցների թույլատրելիությունը կանխորոշող ընդհանուր նվազագույն կանոններ:

Քրեադատավարական երաշխիքների առնվազն նվազագույն շեմը հաղթահարող օրենսդրության գոյության պայմաններում միայն կերաշխավորվի ՓՃ սկզբունքի հիման վրա թույլատրելի ապացույցներ ձեռք բերելու հնարավորությունը, քանի որ համագործակցող կողմերի վստահությունը միմյանց որոշումների (ապացույցների) նկատմամբ և դրանց ճանաչումն իրական է այնքանով, որքանով վերջիններս կիսում են մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների հարգման, ժողովրդավարության, արդարադատության և օրինականության սկզբունքների հիմքում ընկած նվազագույն չափանիշները:

1. **Armstrong K.** “Mutual recognition”, in Ch. Barnard, J. Scott, *The Law of the Single European Market: Unpacking the Premises*. Oxford: Hart, 2002, էջ 230–231:
2. **Peers S.** “Mutual recognition and criminal law in the European Union: has the Council got it wrong?”, *Common Market Law Review*, 2004, Vol. 41, էջ 5-6; Gless S., “Mutual recognition, judicial inquiries, due process and fundamental rights”, in J. Vervaele (ed.), *European evidence warrant: transnational Judicial Inquiries in the EU*. Intersantia, 2005, p. 123-124.
3. Ի տարբերություն մասնավոր ոլորտում մատուցվող ծառայությունների և ապրանքների ազատ տեղաշարժի կապակցությամբ ծագող հարաբերությունների, որոնցում մասնակիցները հանդես են գալիս որպես պայմանագրի ազատության սկզբունքով որոշակի շահեր հետապնդող իրավահավասար սուբյեկտներ:

4. **Bondt De W., Vermeulen G.** “Free movement of scientific expert evidence ...”, p. 70.
5. Լատ. թարգմ.՝ «առկա կասկածները մեղադրյալի օգտին են»: (Համարժեք է՝ «չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են իրենց օգտին» դրույթին):
6. **Pakes F.** *Comparative criminal justice*. 2nd ed. Willan: Cornwall, 2010; **Andrews J.A.** *Human rights in criminal procedure: a comparative study*. London, 1982; **Margot P.** “The role of the scientist in an inquisitorial system of justice”, *Science and Justice*, 1998, No. 38 (2), p. 71-73.
7. *Action Plan Implementing the Stockholm Programme*, Brussels, 20.04.2010, COM(2010) 171 final.
8. *Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council regarding the European Investigation Order in criminal matters*. 29.04.2010 (COPEN 115):

Nadia RALUCA ILIE
Juge, Cour d'Appel de Bucarest

Dragos CALIN
Juge, Cour d'Appel de Bucarest

L'EXPERIENCE ROUMAINE DE L'EXCEPTION DE L'INCONSTITUTIONNALITE*

ԾԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2012 3 - 4 (152 - 153)

ՀԱՏԱԿԱՆ
 Իշխանություն

68

Les raisons d'irrecevabilité de l'exception d'inconstitutionnalité (l'article 29, par. (6) de la loi no. 47/1992) sont celles prévues par l'article 29, par. (1) - (3) de la loi organique de la Cour, en présence de laquelle les instances judiciaires ou d'arbitrage commercial sont tenues de rejeter la demande de saisine de la Cour constitutionnelle.

L'instance judiciaire sert de filtre à l'exception d'inconstitutionnalité soulevée par les parties, ayant l'obligation de rejeter comme irrecevables les exceptions qui ne sont pas conformes à la loi.

Les jugements avant dire droit de saisine la Cour constitutionnelle ne peuvent pas être portés en recours¹.

Tout en résolvant le pourvoi dans l'intérêt de la loi déclarée par le procureur général de la Haute Cour de Cassation et de Justice, par la décision n° IX/2009, la Haute Cour de Cassation et de Justice a statué que les dispositions de l'art. 303, par. 6 du Code de procédure pénale doivent être interprétées en ce sens que le jugement avant dire droit par lequel le tribunal a confirmé la demande de renvoi à la Cour constitutionnelle n'est pas susceptible de recours.

En vertu de l'article 29, par. (6) de la loi n°47/1992, contre le jugement avant dire droit par lequel on rejete la demande de renvoi à la Cour constitutionnelle, l'exception étant irrecevable, on peut faire recours en s'adressant à la juridiction immédiatement ci-dessus, dans les 48 heures de la référence. Le recours doit être jugé dans les 3 jours². L'instance de recours doit vérifier les

conditions de recevabilité de l'exception d'inconstitutionnalité.

Par la décision n° XXXVI du 11 Décembre 2006, la Haute Cour de Cassation et de Justice a confirmé en recours dans l'intérêt de la loi, établissant que les jugements avant dire droit par lesquels ont rejeté comme irrecevables les demandes de saisine de la Cour constitutionnelle une exception d'inconstitutionnalité est susceptible de recours.

Si la conclusion de rejeter comme irrecevable est contestée en recours, conformément à l'article 29, par. (6) de la loi n° 47/1992, le tribunal se prononcera sur la recevabilité de l'exception rejetée comme irrecevable et, si dissous le jugement avant dire droit, envoie le dossier par la juridiction devant laquelle a été soulevée à l'origine l'exception pour saisir la Cour constitutionnelle avec son opinion.

L'objet du contrôle de la Constitution ne peut être représenté que par les lois et les ordonnances du gouvernement ou les dispositions de lois ou d'ordonnances (l'article 146 point d) de la Constitution et l'article 29, par. (1) de la loi n° 47/1992).

Les actes de droit dérivé (par exemple, les décisions du gouvernement, les ordres de ministres, etc.) sont exceptés par le contrôle constitutionnel conclu par la Cour constitutionnelle, mais ils peuvent être contrôlés par les tribunaux administratifs.

Les décisions des tribunaux ne sont pas soumises à un examen constitutionnel, elles font tout à fait l'objet de recours ordinaires et extraordinaires où l'on peut examiner toutes les questions qui pourraient déterminer leur réforme, notamment la constitutionnalité.

* Le commencement du travail dans le précédant numéro.

La Cour constitutionnelle a rejeté comme irrecevables, les exceptions d'inconstitutionnalité de la décision rendue par la Haute Cour de Cassation et de Justice dans les chambres réunies³ ou de jugements d'un tribunal.

Les dispositions de l'article 146 de la Constitution et les dispositions de la loi n° 47/1992 relative à l'organisation et au fonctionnement de la Cour constitutionnelle, republiée, ont établi la compétence matérielle de la Cour constitutionnelle en tant que garante de la suprématie de la loi fondamentale.

L'assimilation de la tâche prévue par l'article 146 point a) de la Constitution par la Cour constitutionnelle, pour effectuer un contrôle de la légalité / constitutionnalité des décisions de justice, en transformant la Cour dans une cour de révision judiciaire, équivaldrait à un détournement des dispositions constitutionnelles sur le règlement des conflits juridiques et une violation flagrante de la compétence de la Cour constitutionnelle.

Ainsi, il semble clair que la décision rendue par la Cour constitutionnelle dans le règlement des conflits juridiques constitutionnels ne peut produire aucun effet sur la validité des décisions déjà rendues par la Haute Cour de Cassation et de Justice dans l'exercice consacré à art. 329 du Code de procédure civile⁴.

Toute exception d'inconstitutionnalité qui ne vise pas une ordonnance ou une loi ou une disposition d'une loi ou d'ordonnance, mais seulement leur interprétation, sera rejetée comme irrecevable.

Par la décision n° 818/2008⁵ a été confirmée l'exception d'inconstitutionnalité et la Cour constitutionnelle a constaté que les dispositions de l'art. 1, l'art. 2. (3) et l'art. 27, par. (1) de l'ordonnance gouvernementale n° 137/2000 sur la prévention et la répression de toutes les formes de discrimination, republiée, sont inconstitutionnelles, dans la mesure où elles se détachent de sens que les tribunaux ont le pouvoir d'annuler ou de refuser l'application des dispositions législatives, réglementaires, estimant qu'elles sont

discriminatoires et les remplacer par des règles établies par les autorités judiciaires ou des dispositions figurant dans d'autres règlements.

La Cour constitutionnelle ne peut pas émettre de nouvelles règles de droit, ayant elles mêmes seulement le rôle complémentaire, ou de modifier celles qui existent dans un système normatif; la Cour constitutionnelle peut seulement constater l'incompatibilité qui existerait entre une norme réglementaire primaire et la Constitution, en sanctionnant la première en la déclarant inapplicable.

Le contrôle constitutionnel est compétent pour statuer sur la constitutionnalité des lois et ordonnances critiquées par rapport aux dispositions ou principes de la loi fondamentale et non pas de rassembler et de corrélérer les différents actes qui font partie de la loi⁶.

Les lois déduites au contrôle constitutionnel de la Cour doivent être en vigueur à la date du rendu de la décision.

Quand on soulève une exception d'inconstitutionnalité d'une loi antérieure de la Constitution, le tribunal devant lequel on a soulevé une exception peut la rejeter comme irrecevable, en vertu d'article 154, par. (1) de la Constitution et l'article 29 par. (1), en liaison avec le paragraphe (6) de la loi n°47/1992.

Si l'abrogation de la loi ou l'ordonnance critiquée pour inconstitutionnalité est survenue après que la Cour constitutionnelle ait été saisie, la solution retenue par la Cour est de rejeter l'exception comme devenue inadmissible, il suffit de souligner qu'une telle question d'irrecevabilité n'est imputable ni à une partie qui a soulevé l'objection d'inconstitutionnalité, ni au tribunal qui a demandé cela à la Cour constitutionnelle⁷.

Les dispositions juridiques doivent dépendre de l'affaire pendante en vertu de l'article 29 par. (1) de la loi n° 47/1992.

Le soulèvement d'une exception d'inconstitutionnalité, dans le procès en première instance, en ce qui concerne une disposition législative qui ne s'applique qu'en appel ou recours, n'est pas lié à la résolution de l'affaire pendante devant la première

instance, étant irrecevable⁸.

La Cour constitutionnelle a jugé que le Tribunal Constanța – la Chambre criminelle a réuni l'exception de l'inconstitutionnalité au fond du litige et l'a statué par la décision n° 389 du 3 Décembre, 1998. Par cette décision, le recours a été rejeté, comme non fondé, et, en même temps, le Tribunal a saisi la Cour constitutionnelle en ce qui concerne l'exception d'inconstitutionnalité.

Par la décision n°104 du 1er Juillet, 1999⁹, la Cour constitutionnelle a rejeté l'exception d'inconstitutionnalité, en notant que le renvoi à la Cour était illégal.

La Cour constitutionnelle a constaté une violation des dispositions de l'article 29, par. (3) et (4) de la loi n° 47/1992, considérant que la saisine a été rendue par la décision précisant que le recours a été résolu, non pas par un jugement avant dire droit.

Ce sont inadmissibles les exceptions dont l'inconstitutionnalité de la loi a déjà été établie par une décision antérieure de la Cour constitutionnelle (en vertu de 29 l'article, par. 3 de la loi n° 47/1992, republiée, modifiée et complétée par la loi n° 232/2004).

Comme une conséquence du caractère contraignant *erga omnes* de la décision de la Cour constitutionnelle, rendue en vertu de l'art. 144 points c) de la Constitution, les décisions de la Cour constitutionnelle sont publiées dans le Moniteur officiel de la Roumanie. A compter de la date de publication, les décisions sont généralement obligatoires et n'ont de pouvoir que pour l'avenir.

Les tribunaux ne peuvent pas abandonner le rôle de filtres qu'ils doivent jouer en vertu des dispositions de la loi organique de la Cour; au contraire, ils doivent faire la distinction entre les exceptions dont l'irrecevabilité est déterminée par la constatation précédente d'inconstitutionnalité, qui ne doit pas les soumettre à la Cour constitutionnelle, et les exceptions sur lesquelles la Cour constitutionnelle était ainsi saisie, mais seulement pour les solutions de rejeter, comme non fondées.

Le tribunal qui ne tient pas compte de l'inadmissibilité d'une exception de

l'inconstitutionnalité fait une erreur, en saisissant la Cour constitutionnelle illégalement¹⁰.

En vertu de l'article 29, par. (3) de la loi n° 47/1992, la législation jugée comme inconstitutionnelle ne peut pas être soumise à une exception d'inconstitutionnalité à nouveau.

Les décisions judiciaires ne sont que pour l'avenir¹¹.

En l'absence de dispositions expresses constitutionnelles ou par la loi, la décision par laquelle la Cour constitutionnelle a rejeté une exception d'inconstitutionnalité produit des effets uniquement sur la résolution de cas où l'exception a été soulevée. Les mêmes dispositions des lois peuvent déterminer à tout moment par la suite, dans d'autres cas, une nouvelle exception d'inconstitutionnalité.

La Cour constitutionnelle peut toujours revenir à la jurisprudence établie, s'il y a des moyens nouveaux ou de nouveaux motifs sur la même exception d'inconstitutionnalité, ce qui signifie un renversement de jurisprudence.

Les décisions de rejet de l'exception d'inconstitutionnalité produisent un effet généralement obligatoire entre les parties, en permettant ainsi à d'autres détenteurs de droit de soulever une exception similaire dans l'espoir que la Cour constitutionnelle va changer la loi et acceptera une telle exception d'inconstitutionnalité.

Le parti qui a soulevé l'exception ne peut pas réitérer exception, car une telle répétition conduirait à une situation qui serait contraire à l'autorité d'une décision définitive de la Cour.

Conformément à l'article 147 par. (1) première phrase de la Constitution, les dispositions des lois et des ordonnances en vigueur, ainsi que celles des règlements, constatées comme inconstitutionnelles, cessent leurs effets juridiques quarante-cinq jours suivant la publication de la décision de la Cour constitutionnelle si, dans cet intervalle, le Parlement ou le Gouvernement, selon le cas, ne mettent pas d'accord les dispositions inconstitutionnelles avec celles de la Constitution. Pour cette durée, les dispositions constatées comme inconstitutionnelles sont suspendues de droit.

Par l'article 1, point. 56 de la loi n° 278/2006³², art. 205 et art. 206 du Code pénal ont été abrogés. Par conséquent, par cette loi, les délits d'insulte et diffamation ont été retirés de l'illicite criminel.

Plus tard, par décision n° 62/18.01.2007³³, la Cour constitutionnelle a estimé que les dispositions de l'art. 1, l'article 56 de la Loi no. 278/2006 pour la modification du Code criminel pour compléter d'autres lois, qui ont abrogé l'art. 205, 206 et 207 du Code pénal, sont inconstitutionnelles.

Tant dans la jurisprudence et en théorie, on s'est demandé si la déclaration d'inconstitutionnalité du texte de loi ait produit la nouvelle réglementation des délits d'insulte et diffamation d'injure et la diffamation, prévues par l'art. 205 et art. 206 du Code criminel.

La jurisprudence des tribunaux a été différente, certains tribunaux ont jugé que les délits d'insulte et diffamation ont été réglementés à nouveau, tandis que d'autres tribunaux ont statué que ces délits n'étaient pas punissables³⁴.

Selon la Haute Cour de Cassation et de justice, l'article 1, point 56 de la Loi n° 278/2006 produit des effets juridiques dès l'entrée en vigueur de la loi, après cette date il n'est plus possible de traduire en justice ceux qui ont commis des délits en vertu des articles 205 et 206 du Code criminel.

La Cour constitutionnelle ne peut pas devenir législateur positif, car ce droit n'est pas conféré par la Constitution, ni par sa propre loi organique. Ainsi, on peut considérer comme n'ayant pas satisfait à l'exigence de prévisibilité de la loi en termes de réglementation des délits d'insulte et de diffamation.

Jurisprudence. Question de conventionalité vs. exception de constitutionalité. Relations avec la Cour européenne des droits de l'homme et la Cour de justice de l'Union européenne.

La Roumanie est devenue membre du Conseil de l'Europe le 7 Octobre 1993, lors du dépôt de son instrument d'adhésion au statut de l'organisation. À l'origine, le Parlement

roumain a acquis le statut d'invité spécial à l'Assemblée parlementaire (Février 1, 1991), un statut similaire est atteint par le Gouvernement de la Roumanie également, suite à l'adhésion à la Convention culturelle européenne (19 Décembre 1991).

La Roumanie a ratifié la Convention européenne des droits de l'homme et des libertés fondamentales et ses protocoles par la loi n° 30/1994, qui est entrée en vigueur le 20 Juin 2004.

Cet acte politique est un grand pas en avant dans la reprise d'une société démocratique, la primauté du droit et le respect des droits fondamentaux de l'homme.

En ce qui concerne la relation entre le droit international public et le droit interne, la règle résulte des dispositions de l'art. 11 de la Constitution, qui stipule que, en général, les traités ratifiés par le Parlement, par la loi, font partie du droit interne, c'est à dire qu'il est interprété et appliqué, comportant les mêmes règles que toutes les autres règles découlant du pouvoir de l'État.

À titre d'exception, art. 20 de la Constitution dispose que les traités internationaux régissant les droits de l'homme doivent être interprétés et appliqués dans le droit interne en pleine harmonie avec la Constitution et les lois, et en cas d'incohérence ou de simple incompatibilité, la priorité sera la mise en œuvre des actes internationaux au détriment de la réglementation interne, puisque les premiers contiennent les dispositions *les plus favorables*.

La Convention européenne des droits de l'homme et des libertés fondamentales impose des normes minimales.

À ce sujet, il y a au moins deux écoles de pensée, la première qui soutient la suprématie de la Constitution, y compris le droit de l'Union européenne, même si l'application prend en charge la priorité de celui-ci sur toutes les autres règles, et la deuxième, qui soutient que le juge national, chargé d'appliquer, dans le cadre de sa compétence, les dispositions du droit communautaire, a l'obligation d'assurer le plein effet de ces normes en laissant au besoin inappliquée, de sa propre autorité, toute

disposition contraire à la législation nationale, même postérieure, sans qu'il ait à demander ou à attendre l'élimination préalable de celle-ci par voie législative ou par tout autre procédé constitutionnel.

En vertu de l'article 20 par. 1 de la Constitution, l'interprétation des lois internes doit être réalisée de manière à faciliter la conciliation de la législation nationale avec les règles internationales des droits de l'homme en toute hypothèse de travail.

Dans ses décisions, la Cour constitutionnelle est souvent fondée sur des dispositions internationales et la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme ou par rapport aux dispositions constitutionnelles ou s'appuie uniquement sur les règlements juridiques internationaux. Par exemple, la décision n° 208/200024, la Cour constitutionnelle a constaté inconstitutionnelle une procédure administrative préalable à celle de juridiction, en ce qui concerne les impôts, s'appuyant uniquement sur l'exigence du délai raisonnable de l'art. 6 de la Convention européenne.

La Roumanie est devenue membre de l'Union européenne le 1 Janvier, 2007, suite à la signature du traité d'adhésion, le résultat étant l'obligation de respecter l'ordre juridique établi à ce niveau.

La Cour constitutionnelle a retenu, par la décision n° 148/2003, sur la constitutionnalité de la proposition législative visant à réviser la Constitution de la Roumanie¹⁶, que l'adhésion à l'Union européenne, une fois réalisée, implique une série de conséquences qui pourraient se produire sans une réglementation appropriée, de rang constitutionnel.

La première de ces conséquences devrait être l'intégration dans le droit national de l'acquis communautaire et l'obligation de déterminer la relation entre les actes de droit communautaire et national.

La solution proposée par les auteurs de la proposition législative visant à réviser la Constitution de la Roumanie passe en revue le fait de mettre en œuvre le droit communautaire dans l'espace national et

d'établir la primauté d'application prioritaire du droit communautaire des dispositions contraires des lois nationales, en conformité avec les dispositions de l'acte d'adhésion.

L'expérience des juges constitutionnels roumains sur les interférences entre le droit de l'Union européenne et la Constitution est encore faible.

Il a commencé timidement, avec une référence formelle en 2000, les solutions ultérieures signifient le passage de la confusion entre le droit communautaire et le droit européen des droits de l'homme à la possibilité de déclarer l'inconstitutionnalité de la législation de transposition d'une directive.

La primauté du droit communautaire est acceptée, non pas par la Cour de justice de Luxembourg, mais dans les dispositions constitutionnelles nationales.

Article 148 par. (2) de la Constitution roumaine consacre une variante originale de la règle de primauté du droit communautaire, parce que pas tout le droit communautaire, mais uniquement "les traités constitutifs et les autres réglementations communautaires obligatoires" ont la priorité uniquement aux dispositions contraires.

Par la décision n° 568/2006¹⁷, la Cour constitutionnelle a rejeté l'exception d'inconstitutionnalité de l'art. 12, 13 et 22 de la loi n° 544/2001 sur le libre accès à l'information publique et de l'art. 32 et 33 de la loi n° 182/2002 sur la protection des informations classifiées, exception soulevée par M.A., dans le dossier n°3.139/COM/2005 la Cour d'appel de Pitesti – la Chambre commerciale et administrative.

A l'examen de l'exception d'inconstitutionnalité soulevée, la Cour constitutionnelle a noté une autre critique qui est la violation de la Recommandation (2002) 2 du Conseil de l'Europe sur le droit d'accès aux documents officiels et la violation du Chapitre no. 2 (en fait, Titre I - Article II-71) de la Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne, en ce qui concerne la liberté de l'information.

Et sur ces allégations, la Cour constitutionnelle a constaté qu'elles sont sans

aucun fondement. Pour appliquer les dispositions de l'art. 148 de la Constitution, le processus d'adhésion de la Roumanie à l'Union européenne doit être conclu, afin que la date de la présente décision ne puisse être considérée comme provoquant un possible conflit entre le texte des règlements et les dispositions des documents internationaux mentionnés.

La Cour constitutionnelle a fait une confusion monumentale parce que les recommandations du Conseil de l'Europe ne sont pas des règlements de l'Union européenne, et l'art. 148 par. 2 de la Constitution dispose : "Suite à l'adhésion, les dispositions des traités constitutifs de l'Union européenne, ainsi que les autres réglementations communautaires à caractère obligatoire, ont priorité par rapport aux dispositions contraires contenues par les lois internes, avec l'observation des dispositions de l'acte d'adhésion".

Par la décision n° 588/2007¹⁸, la Cour constitutionnelle a rejeté l'exception d'inconstitutionnalité des dispositions de l'art. I, article 228 et de l'art. II, par. (3) de la loi n° 356/2006 pour la modification du Code de procédure pénale, et d'autres lois, soulevée par l'ombudsman.

La Cour constitutionnelle a considéré que toute critique exprimée par rapport à la Recommandation n° R (94) 12 du Comité des Ministres aux Etats membres relative à l'indépendance, l'efficacité et le rôle des juges (adoptée par le Comité des Ministres le 13 octobre 1994, lors de la 516e réunion des Délégués des Ministres) ne peut pas être retenue. La Cour a jugé que "de tels actes communautaires sont des mesures juridiques qui permettent aux institutions de l'Union européenne de présenter leurs points de vue aux Etats membres, dont ils ne sont pas tenus de se conformer à la solution proposée par l'administration communautaire".

La Cour constitutionnelle fait encore une fois une confusion impardonnable entre les actes des institutions du Conseil de l'Europe et l'Union européenne.

La Recommandation n° R (94) 12 du Comité des Ministres aux Etats membres

relative à l'indépendance, l'efficacité et le rôle des juges a été publiée par le Conseil des Ministres, organe du Conseil de l'Europe.

Le Comité des Ministres est l'instance de décision du Conseil de l'Europe. Il est composé des ministres des Affaires étrangères de tous les Etats membres, ou de leurs représentants permanents à Strasbourg¹⁹. Emanation des gouvernements où s'expriment, sur un pied d'égalité, les approches nationales des problèmes auxquels sont confrontées les sociétés de notre continent, le Comité des Ministres est aussi, collectivement, le lieu où s'élaborent des réponses européennes à ces défis. Gardien, avec l'Assemblée parlementaire, des valeurs qui fondent l'existence du Conseil de l'Europe, il est enfin investi d'une mission de suivi du respect des engagements pris par les Etats membres.

Une récente décision de la Cour constitutionnelle renforce le fait que l'option de la Cour constitutionnelle est de protéger les droits fondamentaux des citoyens en vertu de la Constitution, au détriment des actes communautaires.

Ainsi, par la décision n° 1258/2009²⁰, la Cour constitutionnelle a déclaré l'inconstitutionnalité de la loi n° 298/2008 du 18 Novembre 2008 sur la conservation de données générées ou traitées par les fournisseurs de services de communications électroniques accessibles au public ou de réseaux publics de communications, et modifiant la loi n° 506/2004 sur le traitement des données à caractère personnel et de la vie privée dans le secteur des communications électroniques²¹, transposant une directive²².

La pratique

Le procès se juge à la date fixée, sur les preuves contenues dans le dossier, avec un préavis aux parties et au Ministère Public. La participation du procureur à l'audience est obligatoire. Les parties peuvent se faire représenter par des avocats ayant le droit de plaider devant la Haute Cour de Cassation et de Justice.

Maintenant, le tribunal ne suspend pas la procédure lorsque la Cour constitutionnelle juge l'exception. Malheureusement, la

suspension, prévue jusqu'en 2010²³ a déterminé l'exercice abusif du droit de soulever l'exception d'inconstitutionnalité.

Par la décision n° 1222/2008²⁴, la Cour constitutionnelle a statué sur une décision de la Haute Cour de Cassation et de Justice qui, au mépris de la décision antérieure de la Cour constitutionnelle, a ordonné à l'administration présidentielle de rendre une personne avec le grade de général, tâche exclusive du Président du pays.

La Cour constitutionnelle, à l'interprétation de la décision du tribunal, a déterminé, d'une part, qu'il violait la décision rendue par la Cour constitutionnelle, et, d'autre part, que la décision du tribunal n'était pas exécutoire contre le Président de la Roumanie depuis que le défendeur au procès a été l'administration présidentielle, qui n'a pas le pouvoir constitutionnel d'avancer en grade de général.

En droit roumain, la Cour constitutionnelle a statué que les tribunaux ordinaires ne pouvaient pas créer de normes juridiques²⁵.

La Cour constitutionnelle a constamment affirmé que, en vertu de la Loi fondamentale roumaine, la seule autorité habilitée à examiner la constitutionnalité des lois est la Cour constitutionnelle.

Par conséquent, ni la Haute Cour de Cassation et de Justice, ni les tribunaux ou autres autorités publiques de l'État ont compétence pour examiner la constitutionnalité des lois, si elles sont ou non en vigueur. La Haute Cour de Cassation et de Justice a récemment respectées la solution de tribunal constitutionnel (la décision no. 20 du 21 Septembre 2009²⁶).

La Cour constitutionnelle a également jugé que les tribunaux ont prononcé des jugements, qui ont statué en faveur des magistrats et des fonctionnaires publiques, fondé sur la rémunération du droit judiciaire.

Par les jugements des tribunaux, souvent basées sur des textes de loi abrogée, l'autorité judiciaire a agi comme un pouvoir législatif, et a ainsi violé le principe "de la séparation et l'équilibre des pouvoirs - législatif, exécutif et judiciaire - dans la démocratie

constitutionnelle, consacré par l'art. 1 par. 4 de la Constitution. Réglementer le montant des salaires du personnel rémunéré sur le budget de l'Etat, y compris les augmentations et les ajouts est un attribut exclusif de la législature.

Bilan

Les principales tâches de la Cour constitutionnelle sont celles relatives au jugement des exceptions sur l'inconstitutionnalité des lois et des ordonnances.

À cet égard, l'objection d'inconstitutionnalité est une institution juridique utile pour les parties à garantir le droit de la défense et l'application dans chaque cas devant les tribunaux des dispositions du droit constitutionnel.

L'exception peut être soulevée à la demande d'une partie ou d'office par les instances judiciaires ou d'arbitrage commercial. Aussi, l'exception peut être soulevée par le Ministère public, dans les cas où le procureur participe.

La saisine de la Cour constitutionnelle est ordonnée par le tribunal devant lequel l'exception d'inconstitutionnalité est soulevée, par un jugement avant dire droit qui comprendra les points de vue des parties, l'opinion du tribunal sur l'exception, et sera accompagnée d'éléments de preuve présentés par les parties.

Les dispositions des lois et des ordonnances en vigueur, ainsi que celles des règlements, constatées comme inconstitutionnelles, cessent leurs effets juridiques quarante-cinq jours suivant la publication de la décision de la Cour constitutionnelle si, dans cet intervalle, le Parlement ou le Gouvernement, selon le cas, ne mettent pas d'accord les dispositions inconstitutionnelles avec celles de la Constitution. Pendant cette période, les dispositions constatées comme inconstitutionnelles sont suspendues de droit.

La Cour constitutionnelle a constamment affirmé que, en vertu de la Loi fondamentale roumaine, la seule autorité habilitée à examiner la constitutionnalité des lois est la Cour constitutionnelle.

Par conséquent, ni la Haute Cour de Cassation et de Justice, ni les tribunaux ou autres autorités publiques de l'État n'ont compétence pour examiner la constitutionnalité des lois si celles-ci sont ou non en vigueur.

L'expérience roumaine montre que l'invocation des exceptions d'inconstitutionnalité des parties a été souvent utilisée comme un moyen pour retarder la procédure judiciaire.

1. La jurisprudence a également montré le contraire, ayant comme base les dispositions de l'art. 244 index 1 du Code de procédure civile, qui permet être porté le recours contre les jugements avant dire droit par lesquelles se suspendent les processus, séparément.

2. Voir l'article 29 par. (6) de la loi no.47/1992, telle que modifiée et complétée par la loi no.232/2004.

3. La décision no. 409/2003, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 848 du 4 novembre 2003.

4. La décision no. 838/2009, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 461 du 3 juillet 2009.

5. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 537 du 3 novembre 1999.

6. La décision no. 76/2000, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 350 du 27 juillet 2000.

7. La décision no. 239/2001, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 838 du 27 décembre 2001; la décision no. 80/2003, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 213 du 1 avril 2003.

8. La décision no. 425/2005, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 882 du 30 septembre 2005; la décision no. 375/2003, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 879 du 10 décembre 2003; la décision no. 463/2004, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 1084 du 22 novembre 2004; la décision no. 53/2000, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 336 du 7 août 2000.

9. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 537 du 3 novembre 1999.

10. La décision no. 57/1999, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 216 du 17 mai 1999; la décision no. 138/1999, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 554 du 12 novembre 1999; la décision no. 174/1999, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 639 du 28 décembre 1999; la décision no. 109/2000, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 444 du 8 septembre 2000.

11. Les effets juridiques avant de déclarer l'inconstitutionnalité des lois restent valables. Par exception, toute personne qui se croit victime d'une violation des droits relevant par une ordonnance de gouvernement ont le droit d'exiger la reconnaissance des droits aux tribunaux administratifs.

12. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 601 du 12 juillet 2006.

13. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 104 du 12 février 2007.

14. Le jugement pénal no. 401/21.05.2009 rendu par le Tribunal de première instance du 6ème district de Bucarest. Voir **Dan Manea, Vlad Tari** - Opinions sur les effets de la décision de la Cour Constitutionnelle d'abroger l'art. 205 et 206 du Code criminel, *La Revue Forum des juges nr. 4/2009*, Éditions Universitaria, Bucarest, 2009, p. 127 et suivantes

15. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 695 du 27 décembre 2000.

16. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 317 du 12 mai 2003.

17. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 890 du 1 novembre 2006.

18. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 581 du 22 août 2007.

19. http://www.coe.int/T/CM/aboutCM_en.asp

20. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 798 du 23 novembre 2009.

21. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 780 du 21 novembre 2008.

22. Directive 2006/24/CE du Parlement européen et du Conseil du 15 mars 2006 sur la conservation de données générées ou traitées dans le cadre de la fourniture de services de communications électroniques accessibles au public ou de réseaux publics de communications, et modifiant la directive 2002/58/CE. L'origine de cette directive vient de la Déclaration sur la lutte antiterroriste du 25 mars 2004 du Conseil de l'UE, suivie d'une proposition conjointe, d'avril 2004, de la France, de la Suède, de l'Irlande et du Royaume-Uni d'adopter une telle directive dans le cadre du Troisième pilier, dit Justice et affaires intérieures[]. En juin-septembre 2005, un rapport d'Alexander Nuno Alvaro, pour le compte du Parlement européen, rejette le projet de directive en déclarant qu'elle tombe sous le Premier pilier de l'UE (marché intérieur), et relève donc de la compétence du Parlement européen (tandis que le 3e pilier est intergouvernemental). Un nouveau projet de directive, similaire, est alors présenté par Bruxelles, et accepté par Strasbourg[]. Le Conseil a finalement adopté en février 2006 la directive sur la conservation des données, amendant la Directive 2002/58/EC.

23. La loi no. 177/2010 modifiant et complétant la loi no. 47/1992 relative à l'organisation et le fonctionnement de la Cour constitutionnelle, le Code de procédure civile et le Code de procédure pénale, publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 672 du 4 octobre 2010.

24. Publié au Journal Officiel de la Roumanie, 1ère Partie, no. 864 du 22 décembre 2008.

25. Par la décision no. 838/2009, la Cour constitutionnelle a constaté un conflit constitutionnel juridique entre l'autorité judiciaire, d'une part, et le Gouvernement roumain et le Parlement de la Roumanie, d'autre part, en montrant qu'en exerçant les attributions prévues par l'art. 126 par. 3 de la Constitution, la Cour suprême de cassation et de justice a le pouvoir d'assurer une interprétation uniforme et l'application de la loi par tous les tribunaux, avec le respect du principe fondamental de la séparation et l'équilibre des pouvoirs consacrés à l'art. 1 par. 4 de la Constitution.

26. Dans la jurisprudence, les tribunaux ont conclu qu'il n'y avait pas un point de vue uniforme sur l'interprétation et l'application de l'article 31 paragraphe 1 lettre c) et d) de la loi no. 188/1999 sur le statut des fonctionnaires, republiée, en ce qui concerne la quantification et la possibilité d'accorder les droits représentant le supplément du poste.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԻՆՎԱԾ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Սիրակ Շավարշի Սաքանյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ՝ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2011 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշման դեմ մեղադրող Ա.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Քրեական գործը հարուցվել է 2010 թվականի հունվարի 20-ին:

Նախաքննության մարմնի 2010 թվականի ապրիլի 9-ի որոշմամբ Սիրակ Շավարշի Սաքանյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

2010 թվականի մայիսի 7-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան:

2. Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 9-ի դատավճռով Ա.Սաքանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասով, և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել տուգանք՝ 150.000 ՀՀ դրամի չափով:

Մեղադրող Ա.Ստեփանյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2010 թվականի հոկտեմբերի 22-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է, բեկանել է Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 9-ի դատավճիռը և գործն ուղարկել է նույն դատարան՝ այլ կազմով նոր քննության:

3. Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի (այսուհետ՝ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան) 2011 թվականի հունիսի 9-ի դատավճռով Ա.Սաքանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասով, և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել տուգանք՝ 100.000 ՀՀ դրամի չափով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 67-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերի հիման վրա՝ դատավճիռների համակցությամբ, նոր նշանակված պատժին լրիվ գումարվել է Երևանի քրեական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 13-ի դատավճռով նշանակված պատժի չկրած մասը, և Ա.Սաքանյանի նկատմամբ վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում 1 ամիս 7 օր ժամկետով ու տուգանք՝ 100.000 ՀՀ դրամի չափով:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2012 3 - 4 (152 - 153)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

4. Մեղադրող Ա.Ստեփանյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2011 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը մերժել է՝ օրինական ուժի մեջ թողնելով Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հունիսի 9-ի դատավճիռը:

5. Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել մեղադրող Ա.Ստեփանյանը:

2011 թվականի նոյեմբերի 18-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը մեղադրող Ա.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունել է վարույթ:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել ամբաստանյալ Ս.Սաքանյանի պաշտպան Վ.Ջուռնաչյանը՝ խնդրելով մեղադրող Ա.Ստեփանյանի վճռաբեկ բողոքը վերադարձնել:

2. Գործի փաստական հանգամանքները.

6. Նախաքննության մարմինը Ս.Սաքանյանին մեղադրանք է առաջադրել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն բանի համար, որ նա 2010 թվականի հունվարի 19-ին՝ ժամը 22:30-ի սահմաններում, «Վարդաշեն» քրեակատարողական հիմնարկում, վիճաբանության ընթացքում, իր մոտ եղած դանակով դիտավորությամբ հարվածել է դատապարտյալ Հարություն Նարզիզյանի որովայնի շրջանին և վերջինին առողջությանը պատճառել կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր վնաս (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 1, էջ 109-112):

7. Առաջին ատյանի դատարանը, արձանագրելով, որ Ս.Սաքանյանի կողմից Հ.Նարզիզյանին մարմնական վնասվածքը դիտավորությամբ պատճառած լինելու հանգամանքը հիմնավորող որևէ ապացույց գործով ձեռք չի բերվել, գտել է, որ Ս.Սաքանյանի արարքում առկա է անզգուշությամբ մարմնական վնասվածք պատճառելու հանցակազմը, որպիսի արարքի համար էլ նա պետք է ենթարկվի քրեական պատասխանատվության:

Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռում առկա են հետևյալ ձևակերպումները. «(...) մեղքի ձևի գնահատումը իրավական որակման խնդիր է, այլ ոչ թե դատաբժշկական փորձագետի գնահատման, բացի այդ, նման եզրակացությունը դուրս է նաև վերջինին իրավասության սահմաններից:

(...) Նախաքննության մարմինը մեղադրանքի հիմքում դրել է նաև ՀՀ ԱՆ «Վարդաշեն» ՔԿ հիմնարկի աշխատակից Մամիկոն Ադամյանի ցուցմունքն այն մասին, որ դատապարտյալներ Սիրակ Սաքանյանը և Հարություն Նարզիզյանը վիճաբանել են, սակայն պատճառներն ինքը պարզել չի կարողացել: Վկան նույն հանգամանքը պնդեց նաև դատաքննության ընթացքում տրված ցուցմունքներով, որևէ կերպ չմատնանշելով իր հայտնած տեղեկության ստացման աղբյուրը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին կետի 7-րդ ենթակետի համաձայն՝ քրեական գործով վարույթում մեղադրանքի հիմքում չեն կարող դրվել և որպես ապացույց օգտագործվել այն նյութերը, որոնք ձեռք են բերվել անհայտ կամ դատական նիստում չբացահայտվող աղբյուրից:

(...)

Նախաքննության մարմինը ՀՀ ԱՆ «Վարդաշեն» ՔԿ հիմնարկի հաղորդման բովանդակության մեջ պարունակվող՝ «ըստ ստացված տեղեկությունների՝ դատապարտյալներ Սիրակ Սաքանյանի և Հարություն Նարզիզյանի միջև միջադեպը տեղի է ունեցել կենցաղային հարցերի շուրջ ծագած վեճի և պարտք ու պահանջի հետևանքով...» արտահայտությունը «օպերատիվ տեղեկատվություն» դիտելով դրել է մեղադրանքի հիմքում: Սակայն, միևնույն ժամանակ, նման տեղեկատվության տիրապետ-

Դատական պրակտիկա

ման պայմաններում նախաքննության մարմինը չի պարզել և չի հիմնավորել կենցաղային հարցերի, պարտք ու պահանջի կամ վեճի բնույթը և առհասարակ դրա առկայության կամ բացակայության փաստը, կամ ընդհանրապես դրա իսկությունը: Հետևաբար դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին կետի 7-րդ ենթակետի և 126-րդ հոդվածի հիմքով նշված հաղորդումը որպես մեղադրանքը հիմնավորող ապացույց դատարանի կողմից չի կարող գնահատվել:

(...)

Նախաքննության մարմինը որպես ապացույց է դիտել նաև քրեակատարողական հիմնարկի բուժմասի պետ Վ.Սանուչարյանի կողմից տրված տեղեկանքն այն մասին, որ դատապարտյալ Սիրակ Սաքանյանը չի կարող ցուցմունք տալ «իրավիճակով պայմանավորված ներքին վիճակ» ախտորոշման պատճառով: Նախաքննության մարմինը չի մեկնաբանել, իսկ դատարանի համար անհասկանալի է, թե ինչ ապացուցողական նշանակություն ունի կամ կարող է ունենալ նշված ապացույցը հանցավորի արարքը հիմնավորելու հարցում:

(...)

Ապացույց հանդիսացող մյուս փաստաթղթի համաձայն՝ բժշկական ամբուլատոր քարտի՝ Սիրակ Սաքանյանի պարանոցի ձախ շրջանում դիտվում է քերծվածք 7 սմ երկարությամբ և սալջարդի հետքեր: Ըստ ամբաստանյալի հայտարարության՝ վերը նշված վնասվածքը պատճառվել է վայր ընկնելու հետևանքով: Վերը նշված փաստի շուրջ ամբաստանյալ Սիրակ Սաքանյանը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ վնասվածքը ստացել է դեպքի օրը պապի հուղարկավորությունից գալու ճանապարհին ավտոմեքենան խափանվելու պատճառով հրելու ժամանակ սայթաքելու ու վայր ընկնելու հետևանքով: Սակայն նախաքննության մարմինը, նման տեղեկատվության տիրապետելով, սույն հանգամանքը պարզաբանելուն և վնասվածքները համապատասխան մասնագիտական հետազոտության ենթարկելուն ուղղված որևէ միջոցառում չի իրականացրել:

(...)

Վերը նշված հանգամանքները նախաքննության մարմնի կողմից առանց որևէ հավաստիության և հիմնավորման դիտվել են որպես ապացույցներ և որպես ենթադրվող հետևություններ դրվել են ամբաստանյալ Սիրակ Սաքանյանին առաջադրված մեղադրանքի հիմնավորման հիմքում» (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 3, էջ 81-85):

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոքաբերը փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը կայացվել է նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումներով:

9. Նյութական իրավունքի խախտման կապակցությամբ բողոքի հեղինակը նշել է, որ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնի ձեռք բերած ապացույցները բավարար են եղել Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածով որակելու համար, սակայն դատարանն արձանագրել է, որ Ս.Սաքանյանի կողմից Հ.Նարգիզյանին մարմնական վնասվածքը դիտավորությամբ պատճառած լինելու հանգամանքը հիմնավորող որևէ ապացույց գործով ձեռք չի բերվել:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ Վերաքննիչ դատարանը, Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածով վերատրակելով, թույլ է տվել նյութական

իրավունքի խախտում:

10. Դատավարական իրավունքի խախտման կապակցությամբ բողոքաբերը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը ժխտողական վերաբերմունք է դրսևորել օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ձեռք բերված տվյալների նկատմամբ: Մինչդեռ, ըստ բողոք բերած անձի, քրեական հետապնդման մարմնի ներկայացրած տվյալների տեղեկատվության աղբյուրը հայտնի չլինելու պատճառաբանությամբ դրանք որպես ապացույց չհամարելու փոխարեն Վերաքննիչ դատարանը կարող էր դատական գործողությունների միջոցով ճշտել նշված փաստական հանգամանքների աղբյուրները:

11. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշումը և գործն ուղարկել համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

1. Արարքի քրեաիրավական որակումը և ապացուցումը.

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. ստորադաս դատարանների կողմից իրավաչափ է արդյոք Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասով վերաորակելը և արդյոք գործում առկա ապացույցները բավարար են Ս.Սաքանյանի արարքը վերաորակելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունը հիմնավորված համարելու համար:

13. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական դատավարությունը ճանաչողական գործունեություն է, որն ուղղված է նախկինում տեղի ունեցած դեպքի հանգամանքների հետազոտմանը և վերականգմանը: Քրեադատավարական ճանաչողության բովանդակության և կառուցվածքի բացահայտումը սերտորեն կապված է ապացուցում հասկացության հետ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 124-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Ապացուցումը՝ գործի օրինական, հիմնավորված և արդարացի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները բացահայտելու նպատակով ապացույցներ հավաքելը, ստուգելը և գնահատելն է»:

Ապացուցման նպատակը կազմող ապացուցման ենթակա հանգամանքների համակարգը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ միայն ապացույցների հիման վրա են հաստատվում՝

- 1) դեպքը և հանգամանքները (կատարման ժամանակը, տեղը, եղանակը և այլն).
- 2) կասկածյալի և մեղադրյալի առնչությունը դեպքին.
- 3) հանցագործության՝ քրեական օրենքով նախատեսված հատկանիշները.
- 4) անձի մեղավորությունը քրեական օրենքով չթույլատրված արարք կատարելու մեջ.
- 5) քրեական օրենքով նախատեսված պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ խստացնող հանգամանքները.

6) այն հանգամանքները, որոնցով դատավարության մասնակիցը կամ քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձը հիմնավորում է իր պահանջները, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով:

14. Նշված հանգամանքներն իրենց ամբողջության մեջ կազմում են ապացուցման առարկան, որն օրենքում ձևակերպված է ընդհանուր տեսքով և կիրառելի է բոլոր տեսակի հանցագործությունների համար: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, Վճռաբեկ դատա-

Դատական պրակտիկա

րանը հարկ է համարում ընդգծել, որ ապացուցման առարկայի՝ օրենքում ամրագրված տիպական թվարկումը յուրաքանչյուր գործով ճշգրտվում և լրացվում է հանցագործության քրեաիրավական որակմանը համապատասխան: Սա նշանակում է, որ կատարված իրադարձությունը (ինչպես ամբողջությամբ, այնպես էլ նրա յուրաքանչյուր հանգամանքը առանձին վերցված) յուրաքանչյուր դեպքում պետք է հետազոտել հաշվի առնելով քրեական օրենքով նախատեսված կոնկրետ հանցակազմի հատկանիշները:

15. Ապացուցման առարկա կամ ապացուցման ենթակա հանգամանքներ հասկացության հետ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը կապում է «ապացույցների բավարարություն» հասկացությունը:

Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ եթե ապացուցման առարկան ցույց է տալիս, թե ինչ է անհրաժեշտ պարզել յուրաքանչյուր քրեական գործով, ապա ապացույցների բավարարությունը կապված է այն ապացուցողական նյութի հետ, որը վերաբերում է ապացուցման առարկային և թույլ է տալիս այդ հանգամանքների մասին գալ արժանահավատ հետևության: Որոշելով ապացույցների բավարարությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմինները լուծում են քրեական գործի համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքների հետազոտման խորության աստիճանի հետ կապված հարցերը, մասնավորապես այն, թե ի՞նչ աստիճանի պետք է մանրացվի յուրաքանչյուր հանգամանքը, և ի՞նչ ծավալի ապացույցներ են անհրաժեշտ այդ հանգամանքները հավաստի պարզելու և դրա հիման վրա այս կամ այն դատավարական որոշումը կայացնելու համար:

Այսպիսով, ապացույցների բավարարությունը ենթադրում է կոնկրետ գործով ապացուցման շրջանակների այնպիսի որոշումը, որպեսզի հավաքված ապացույցները որակական կողմից ապահովեն ապացուցման առարկայի յուրաքանչյուր տարրի պարզումը, իսկ քանակական կողմից՝ այդ հանգամանքների բացահայտման արժանահավատությունը և դատավարական որոշումների հիմնավորվածությունն ու պատճառաբանվածությունը:

Ի տարբերություն ապացուցման առարկայի, ապացույցների բավարարություն հասկացության բովանդակությունը քրեական դատավարության օրենսդրությամբ բացահայտված չէ, այսինքն՝ օրենքում հստակ նշում չկա այն մասին, թե մինչև երբ պետք է հավաքվեն և հետազոտվեն ապացույցները, որպեսզի յուրաքանչյուր գործով պարզվի ապացուցման առարկան ամբողջությամբ կամ նրա տարրերն առանձին վերցրած: Բացի այդ, օրենքում սահմանված չէ միասնական չափանիշ առ այն, թե երբ են ի հայտ գալիս յուրաքանչյուր քրեական գործով ապացուցման առարկան բացահայտված համարելու հիմքերը:

Վճռաբեկ դատարանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համակարգային վերլուծության հիման վրա արձանագրում է ապացույցների բավարարությունը որոշելու հետևյալ ընդհանուր չափանիշները՝

- 1) վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզմունք,
- 2) դատավարական որոշումների հիմնավորվածություն և պատճառաբանվածություն,
- 3) անմեղության կանխավարկած:

16. Ապացույցների բավարարությունը որոշելու առաջին չափանիշը վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզմունքն է: Վերջինիս Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է *Մ.Հովհաննիսյանի* և *Ա.Մարտիրոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ և դիրքորոշում ձևավորել այն մասին, որ «(...) Ներքին համոզմունքը, որպես ապացույցների գնահատման արդյունք, բնութագրվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների անխազելի կապով. այն, մի կողմից, պետք է բխի հետազոտվող ապացույցներ

րի բավարար համակցությունից և հիմնվի դրանց վրա, իսկ մյուս կողմից, անկողմնակալ դիտորդի մոտ պետք է առաջացնի այն վստահությունը, որ ապացույցները հետագուովել են արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ:

Ապացույցները, որոնք հավաքվել և ստուգվել են օրենքին համապատասխան, կազմում են ներքին համոզմունքի այն օբյեկտիվ հիմքը, որն իր դրսևորումն է գտնում ընդունվող որոշումներում: Թեպետ ապացույցների գնահատումը կատարվում է ներքին համոզման հիման վրա, այն չի կարող լինել կամայական: Դրա հիմքում պետք է դրված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննությունը: (...)» (տե՛ս Մակար Հովհաննիսյանի և Աշոտ Մարտիրոսյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵՔԲԳ/0632/01/08 որոշման 14-րդ կետը):

Ջարգացնելով վկայակոչված որոշման մեջ ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ներքին համոզմունքը վարույթն իրականացնող մարմնի համոզմունքն է այն մասին, որ առկա ապացույցները բավարար են գործի ճիշտ լուծման համար անհրաժեշտ հանգամանքները բացահայտված դիտելու համար:

17. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է նաև, որ ապացույցների բավարարությունը չի կարող որոշվել թվաքանակական ցուցանիշով, այդ պատճառով ՀՀ քրեադատավարական օրենքն օգտագործում է «ապացույցների համակցություն» հասկացությունը: Ակնհայտ է, որ ապացույցները բավարար չեն, եթե՝

1) գործում բացակայում է որևէ ապացույց գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող որևէ հանգամանքի պարզման համար,

2) եղած ապացույցը թույլ չի տալիս պարզել այդ հանգամանքը անհրաժեշտ խտությամբ և լրիվությամբ,

3) այդ հանգամանքի ապացուցվածությունը կասկած է հարուցում:

18. Ապացույցների բավարարությունը որոշելու երկրորդ չափանիշը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված դատավարական որոշումների հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության պահանջն է:

Քրեական վարույթի ընթացքում ընդունվում են բազմաթիվ դատավարական որոշումներ, որոնցից յուրաքանչյուրը պահանջում է ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքների ապացուցվածության տարբեր աստիճաններ: Օրինակ՝ քրեական գործ հարուցելու կամ խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման համար բավարար է նաև այդ հանգամանքների ենթադրյալ ապացուցվածությունը, մինչդեռ մեղադրական դատավճռի դեպքում պահանջվում է այդ հանգամանքների հավաստի ապացուցվածություն:

Ապացույցների բավարարությունը այս տեսանկյունից ընդգծում է ապացուցողական գործունեության շրջանակները, որն ապահովում է այս կամ այն դատավարական որոշումը կայացնելու համար անհրաժեշտ հանգամանքների վերաբերյալ ապացուցման սուբյեկտի իմացության չափը:

19. Ապացույցների բավարարությունը որոշելու երրորդ չափանիշը անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն է (անմեղության կանխավարկածի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը տե՛ս Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի վերաբերյալ 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԳ/0044/01/11 որոշման 14-րդ կետում):

20. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 12-19-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ապացուցումը քրեադատավարական գործունեության միջուկն է, առանց որի հնարավոր չէ քրեական գործն ըստ էության լուծել և կայացնել այնպիսի դատական ակտ, որը կպարունակի ՀՀ քրեական դատա-

Դատական պրակտիկա

վարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատավճիռ կայացնելիս դատարանի լուծմանը ենթակա հարցերի պատասխանները:

21. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ ապացուցումը սերտորեն կապված է «հանցագործությունների որակում» հասկացության հետ. դրանք հարաբերակցվում են որպես գործունեություն և արդյունք: Հանցագործությունների որակումը ենթադրում է գործով բացահայտված հանգամանքների հետազոտություն, օրենքի իմաստի բացահայտում, կոնկրետ նորմի ընտրություն, այդ նորմում ամրագրված հատկանիշների հարադրում բացահայտված փաստերի հետ և որպես արդյունք համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում հետևության ձևավորում: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն որոշման 12-րդ կետում բարձրացված հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է պարզել սույն գործով ապացուցման առարկան, մասնավորապես տեղի ունեցած դեպքը և հանգամանքները, Ս.Սաքանյանի առնչությունը դեպքին և այդ պարզված հանգամանքներին համապատասխան քրեախրավական գնահատական տալ Ս.Սաքանյանի արարքին:

22. Հիմք ընդունելով սույն որոշման նախորդ կետում սահմանած արարքի քրեախրավական որակման ընդհանուր կանոնները, Վճռաբեկ դատարանը, մինչև ապացուցման առարկայի ապացուցվածության հարցին անդրադառնալը նպատակահարմար է գտնում վերլուծել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ և 120-րդ հոդվածներով սահմանված հանցակազմերը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում դիտավորությամբ մեկ ուրիշին մարմնական վնասվածք պատճառելու կամ առողջությանն այլ ծանր վնաս պատճառելու համար, որը վտանգավոր է կյանքի համար կամ առաջացրել է տեսողության, խոսքի, լսողության կամ որևէ օրգանի կամ օրգանի ֆունկցիայի կորուստ կամ արտահայտվել է դեմքի անջնջելի այլանդակմամբ, ինչպես նաև կյանքի համար վտանգավոր այլ վնաս է պատճառել առողջությանը կամ առաջացրել է դրա քայքայում՝ զուգորդված ընդհանուր աշխատունակության ոչ պակաս, քան մեկ երրորդի կայուն կորստով կամ հանցավորի համար ակնհայտ մասնագիտական աշխատունակության լրիվ կորստով կամ առաջացրել է հղիության ընդհատում, հոգեկան հիվանդություն, թմրամոլությամբ կամ թունամոլությամբ հիվանդացում:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասը քրեական պատասխանատվություն է սահմանում անգոչությամբ մեկ ուրիշի առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու համար:

Վերը նշված նորմերի վերլուծությունից երևում է, որ այս երկու հանցակազմերի տարբերությունը մեղքի ձևի մեջ է. եթե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը սուբյեկտիվ կողմից բնութագրվում է դիտավորությամբ, որը կարող է լինել ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի, ապա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը սուբյեկտիվ կողմից բնութագրվում է անգոչությամբ, որը կարող է դրսևորվել ինչպես ինքնավստահության, այնպես էլ անփութության ձևով:

23. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածից վերաորակել է 120-րդ հոդվածով՝ պատճառաբանելով, որ Ս.Սաքանյանի կողմից Հ.Նարզիզյանին մարմնական վնասվածքը դիտավորությամբ պատճառած լինելու հանգամանքը հիմնավորող որևէ ապացույց գործով ձեռք չի բերվել:

Առաջին ատյանի դատարանը, Ս.Սաքանյանի արարքը վերաորակելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասով, հիմք է ընդունել տուժող Հարություն

Նարգիզյանի, ամբաստանյալ Սիրակ Սաքանյանի, վկաներ Էդուարդ Չիրոյանի և Կարեն Կարապետյանի ցուցմունքներն այն մասին, որ էլեկտրական սալիկը կարճ միացում է տվել, Հ.Նարգիզյանը նստած տեղից փորձել է վազել էլեկտրական սալիկն անջատելու, այդ ժամանակ Ս.Սաքանյանը, որը նստած դանակով հաց կտրելուց է եղել, կտրուկ շրջվել է դեպի Հ.Նարգիզյանի կողմը, դրա հետևանքով նրանք բախվել են և Ս.Սաքանյանի ձեռքի դանակը վնասել է Հ.Նարգիզյանին (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշմամբ թողնվել է օրինական ուժի մեջ (տե՛ս սույն որոշման 4-րդ կետը):

24. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները վերլուծելով սույն որոշման 12-21-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Առաջին ատյանի դատարանը, պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտել է գործով ձեռք բերված ապացույցները և դրանք գնահատելով վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից, դրանց բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության վրա հիմնված իր ներքին համոզմամբ հանգել է ճիշտ հետևության, որ ձեռք բերված ապացույցներով Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով սխալ է որակված, քանի որ դրանցով չի հաստատվում մեղադրանքի կողմի ներկայացված դեպքի նկարագիրը և դրան համապատասխան մեղքի դիտավորյալ ձևը, այլ հաստատվում է սույն որոշման նախորդ կետում ներկայացված դեպքը և դրան համապատասխան մեղքի անգույշ ձևը, ուստի Ս.Սաքանյանի արարքը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասին:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին մասով վերաորակելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների դատական ակտերը հիմնավորված են:

25. Վերոգրյալը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս արձանագրելու, որ դատական սխալի առկայության մասին բողոքաբերի հետևությունը գործի նյութերից չի բխում և իրավաչափ չէ, ավելին, բողոքաբերն ընդամենը բողոքում որոշակի կասկածներ է արտահայտում Ս.Սաքանյանի արարքի որակման համար հիմք ծառայած փաստական հանգամանքների նկատմամբ, առանց որևէ ուղղակի ապացույց վկայակոչելու:

Անդրադառնալով ապացույցների բովանդակության, թույլատրելիության և վերաբերելիության հարցերին Վճռաբեկ դատարանը *Մ.Հովհաննիսյանի և Ա.Մարտիրոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) քրեադատավարական օրենքով ապացույցներին և ապացուցման գործընթացին ներկայացվող պահանջները հետևյալն են.

ա) ապացույցները պետք է պարունակեն ոչ թե գնահատողական դատողություններ, կարծիքներ, այլ կոնկրետ փաստական տվյալներ որոշակի գործողությունների, իրադարձությունների վերաբերյալ,

բ) այդ փաստական տվյալները պետք է ձեռք բերվեն օրենքով նշված աղբյուրներից և վերաբերեն կոնկրետ տվյալ գործին և ապացուցման առարկային,

գ) ապացույցները պետք է ձեռք բերվեն, ամրագրվեն և օգտագործվեն քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով: (...)» (տե՛ս Մակար Հովհաննիսյանի և Աշոտ Մարտիրոսյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվա-

Դատական պրակտիկա

րի 12-ի թիվ ԵՔԲԳ/0632/01/08 որոշման 13-րդ կետը):

26. Նախորդ կետում մեջբերված դիրքորոշումները կիրառելով սույն գործի նկատմամբ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ դատախազի կողմից վկայակոչված փաստական տվյալներն ընդամենը կարծիքներ են, գնահատողական դատողություններ և որևէ կոնկրետ փաստերի, գործողությունների վերաբերյալ ուղղակի վկայող փաստական տվյալներ չեն: Դրանք չեն վերաբերում ապացուցման առարկայի մեջ մտնող որևէ հանգամանքին. չեն հաստատում կամ հերքում որևէ հանգամանք: Դրանց որոշ մասը ձեռք չեն բերվել քրեադատավարական օրենքով սահմանված աղբյուրներից, չեն ամրագրված դատավարական օրենքով սահմանված կարգով, ուստիև չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց:

27. Հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ բերված դատողությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ անհիմն է բողոքաբերի փաստարկն այն մասին, որ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնի ձեռք բերած ապացույցները բավարար են եղել Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածով որակելու համար, և որ Ս.Սաքանյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածով վերաորակելով՝ ստարադաս դատարանները թույլ են տվել նյութական իրավունքի խախտում (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը):

II. Ապացուցման պարտականությունը.

28. Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. արդյո՞ք դատարանը պարտավոր էր սույն գործով քրեական հետապնդման մարմնի ներկայացրած տվյալների տեղեկատվության աղբյուրը հայտնի չլինելու պատճառաբանությամբ դրանք որպես ապացույց չհամարելու փոխարեն դատական գործողությունների միջոցով ճշտել նշված փաստական հանգամանքների աղբյուրները:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բարձրացված իրավական հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է վերլուծել քրեական դատավարությունում դատարանի կարգավիճակի և ապացուցման պարտականության հարցերը:

29. ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք (...):»:

Մասնավորեցնելով Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի պահանջները՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 23-րդ հոդվածը սահմանում է.

«1. Քրեական դատավարությունն իրականացվում է մրցակցության սկզբունքի հիման վրա:

2. Քրեական հետապնդումը, պաշտպանությունը և գործի լուծումը տարանջատված են. դրանք իրականացնում են տարբեր մարմիններ և անձինք:

3. Դատարանը հանդես չի գալիս մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և արտահայտում է միայն իրավունքի շահերը:

4. Քրեական գործը քննող դատարանը, պահպանելով օբյեկտիվությունը և անկողմնակալությունը, մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի համար ստեղծում է գործի հանգամանքների բազմակողմանի և լրիվ հետազոտման անհրաժեշտ պայմաններ:

Դատարանը կաշկանդված չէ կողմերի կարծիքներով և իրավունք ունի սեփական

նախաձեռնությամբ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել քրեական գործով ճշմարտությունը բացահայտելու համար:

5. Քրեական դատավարությանը մասնակցող կողմերը քրեական դատավարական օրենսդրությամբ օժտված են իրենց դիրքորոշումը պաշտպանելու հավասար հնարավորություններով (...):»:

30. Շարադրված դրույթների համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացություն անել այն մասին, որ արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքի ապահովման անկյունաքարը, ի թիվս քրեական դատավարության այլ կարևորագույն սկզբունքների, մրցակցության սկզբունքն է, որը կարող է երաշխավորվել երեք բաղադրարրերի միաժամանակյա պահպանման դեպքում: Դրանք են՝

ա) կողմերի դատավարական իրավահավասարություն՝ սեփական դիրքորոշումը հիմնավորելու և մյուս կողմի փաստարկները հերքելու համար,

բ) կողմերի միջև մեղադրանքի և պաշտպանության գործառույթների տարանջատում և դրանց սահմանազատում գործի լուծման գործառույթից,

գ) անկախ և անկողմնակալ դատարանի առկայություն:

Ա.Բարսյանի և Ս.Թումանյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) դատարանի կարգավիճակի բնութագրական կողմերից մեկն էլ այն է, որ որպես քրեական գործը քննող անկախ և անկողմնակալ մարմին, դատարանը չի կարող հանդես գալ մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և պետք է արտահայտի միայն իրավունքի շահերը: Քրեական գործը քննող դատարանը, պահպանելով օբյեկտիվությունը և անկողմնակալությունը, մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի համար պետք է ստեղծի գործի հանգամանքների բազմակողմանի և լրիվ հետազոտման անհրաժեշտ պայմաններ՝ դրանով իսկ ապահովելով մրցակցության սկզբունքի կենսագործումը և հասնելով քրեական դատավարության առջև դրված խնդիրների իրագործմանը» (տե՛ս Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի վերաբերյալ 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԴ/0044/01/11 որոշման 13-րդ կետը):

31. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գործող քրեադատավարական օրենսդրությունը դատական քննության փուլում ապացուցման գործունեության հիմքում դրել է ոչ թե յուրաքանչյուր քրեական գործով օբյեկտիվ ճշմարտությունը բացահայտելու պարտադիր պայմանը, այլ մրցակցության և կողմերի իրավահավասարության ապահովման պահանջը, որը համարվում է արդարացի դատական ակտ կայացնելու գլխավոր պայմանը: Միաժամանակ արձանագրում է, որ դատարանը հանդես չի գալիս մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և արտահայտում է միայն իրավունքի շահերը, ինչպես նաև այն, որ դատարանը կաշկանդված չէ կողմերի կարծիքներով և իրավունք ունի սեփական նախաձեռնությամբ անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել քրեական գործով ճշմարտությունը բացահայտելու համար:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մրցակցությունը և ապացուցման գործընթացում դատարանի ակտիվությունը չեն հակասում միմյանց, սակայն կարևոր է հստակ որոշել դատական ակտիվության սահմանները և նպատակը, որպեսզի թույլ չտրվի դատարանին ներքաշվելու մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմին օգնելու, մեղադրյալի մեղքի ապացուցման կամ հերքման գործին:

32. Սույն որոշման 30-31-րդ կետերում շարադրված վերլուծության ներքո Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ապացուցման գործունեության մեջ դատարանի ակտիվությունը նրա համար է, որպեսզի

ա) ապահովվի կողմերի իրական հավասարությունը և մրցակցությունը,

Դատական պրակտիկա

բ) կանխվեն անձի իրավունքների ու օրինական շահերի խախտումները կամ անհիմն սահմանափակումները,

գ) դատարանը կայացնի հիմնավորված, օրինական և արդարացի դատական ակտ:

Վերոնշյալից հետևում է, որ դատարանը չի կրում մեղադրանքը ապացուցելու կամ քրեական հետապնդման մարմնի թույլ տված թերացումները վերացնելու պարտականություն: Ապացուցմանը մասնակցելը դատարանի իրավունքն է, այլ ոչ թե պարտականությունը, ընդ որում, դատարանն ինքն է որոշում նոր ապացույց հավաքելու անհրաժեշտության հարցը, բնականաբար, նպատակ չհետապնդելով աջակցելու մեղադրանքը ապացուցելուն: Մեղադրանքը ապացուցելու պարտականությունը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ և 124-րդ հոդվածների ուժով կրում են քրեական հետապնդման մարմինները:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը նույնպես ելնում է այն գաղափարից, որ ապացուցման պարտականությունը դրված է մեղադրանքի կողմի վրա և ցանկացած կասկած պետք է մեկնաբանվի հօգուտ մեղադրյալի (տե՛ս Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain, 1988 թվականի դեկտեմբերի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 10590/83, կետ 77):

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանը պարտավոր է դատական ճշմարտությունը պարզելու նպատակով կողմերի համար ապահովել հավասար պայմաններ՝ միաժամանակ բացառելով անձի իրավունքների և օրինական շահերի խախտումները կամ անհիմն սահմանափակումները: Այս առումով դատարանը սեփական նախաձեռնությամբ նոր ապացույցներ հավաքելու իր իրավունքը կարող է իրացնել միայն այն ժամանակ, երբ դատաքննության ընթացքում հետազոտվել են բոլոր ապացույցները, և կողմերը նոր ապացույցներ ձեռք բերելու միջնորդություններ չեն ներկայացրել և այն պայմանով, որ հետագոտված ապացույցները դատարանին օբյեկտիվորեն հնարավորություն չեն տալիս կայացնել հիմնավորված, պատճառաբանված և արդարացի դատական ակտ:

33. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո վերլուծելով բողոքաբերի փաստարկն այն մասին, որ քրեական հետապնդման մարմնի ներկայացրած տվյալների տեղեկատվության աղբյուրը հայտնի չլինելու պատճառաբանությամբ դրանք որպես ապացույց չհամարելու փոխարեն դատարանը կարող էր դատական գործողությունների միջոցով ճշտել նշված փաստական հանգամանքների աղբյուրները (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը)՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ինչպես առաջին աստիճանի դատարանը, այնպես էլ Վերաքննիչ դատարանը պարտավոր չէին սույն գործով քրեական հետապնդման մարմնի ներկայացրած տվյալների տեղեկատվության աղբյուրը հայտնի չլինելու պատճառաբանությամբ դրանք որպես ապացույց չհամարելու փոխարեն դատական գործողությունների միջոցով ճշտել նշված փաստական հանգամանքների աղբյուրները: Հատկապես այն դեպքում, երբ գործում առկա ապացույցները բավարար են եղել, հիմնավորված, պատճառաբանված և օրինական դատական ակտ կայացնելու համար: Հետևաբար, բողոքաբերի փաստարկը հիմնավոր չէ:

34. Սույն որոշման 12-33-րդ կետերում շարադրված վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ներկայացված վճռաբեկ բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում ստորադաս դատարանների դատական ակտերը օրինական, հիմնավորված և պատճառաբանված են, նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումների վերաբերյալ բողոքաբերի փաստարկներն իրենց հաստատումը քրեական գործի նյութերում չեն գտնում, ուստի վճռաբեկ բողոքը պետք է թողնել

առանց բավարարման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Ամբաստանյալ Սիրակ Շավարշի Սաքանյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի սեպտեմբերի 19-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԻՆՎԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ամբաստանյալներ Արմեն Զիվանի Բաբայանի և Սուրեն Ռազմիկի Թումանյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշման դեմ մեղադրող Ա.Փանոսյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական մախապատմությունը

1. 2010 թվականի հոկտեմբերի 27-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Էրեբունու քննչական բաժնում հարուցվել է թիվ 12141610 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հատկանիշներով՝ Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի կողմից խուլիգանություն կատարելու փաստի առթիվ:

Նույն օրը Ա.Բաբայանը և Ս.Թումանյանը ձերբակալվել են:

Նախաքննության մարմնի 2010 թվականի հոկտեմբերի 29-ի որոշումներով Ս.Թումանյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով, իսկ Ա.Բաբայանին՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով:

Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշումներով Ս.Թումանյանի և Ա.Բաբայանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է կիրառվել կալանավորումը:

2010 թվականի դեկտեմբերի 16-ին որոշում է կայացվել Ա.Բաբայանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու, լրացնելու և նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին:

Նախաքննության մարմինը 2011 թվականի մարտի 10-ին որոշումներ է կայացրել առաջադրված մեղադրանքները լրացնելու մասին, և Ս.Թումանյանին նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով, իսկ Ա.Բաբայանին՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, 258-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով:

2011 թվականի մարտի 14-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 7-ի դատավճռով Ա.Բա-

ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 2012 3 – 4 (152 – 153)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

բայանի վերաբերյալ քրեական գործի վարույթը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, 258-րդ հոդվածի 1-ին մասով կարճվել է, և քրեական հետապնդումը դադարեցվել է «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետի կիրառմամբ:

Նույն դատավճռով Ա.Բաբայանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և դատապարտվել ազատազրկման 4 տարի ժամկետով: «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 8-րդ կետի 5-րդ ենթակետի կիրառմամբ Ա.Բաբայանի նկատմամբ նշանակված պատժի չկրած մասը կրճատվել է մեկ քառորդով:

Ս.Թումանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով և դատապարտվել ազատազրկման 3 տարի ժամկետով: «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 1-ին կետի 1-ին ենթակետի կիրառմամբ Ս.Թումանյանն ազատվել է պատժի կրումից: Ամբաստանյալ Ս.Թումանյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոց կալանավորումը վերացվել է, և նա ազատ է արձակվել դատական նիստերի դահլիճից:

3. Երևան քաղաքի դատախազ Հ.Բադալյանի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա քննության առնելով քրեական գործը՝ Վերաքննիչ դատարանը 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ին որոշում է կայացրել բողոքը մերժելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի հուլիսի 7-ի դատավճիռը՝ օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել մեղադրող Ա.Փանոսյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2011 թվականի նոյեմբերի 25-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Գործի փաստական հանգամանքները

5. Ամբաստանյալներ Ա.Բաբայանին և Ս.Թումանյանին մեղադրանք է առաջադրվել և նրանք դատապարտվել են հետևյալ արարքների համար:

Ա.Բաբայանը և Ս.Թումանյանը 2010 թվականի հոկտեմբերի 26-ին՝ ժամը 20:30-ի սահմաններում, գտնվելով ալկոհոլի ազդեցության տակ, մոտեցել են Երևանի Ազաթանգեղոս և Մովսես Խորենացի փողոցների հատման խաչմերուկի մոտ կանգնած մարմնավաճառ կանանց, որտեղ Ա.Բաբայանը Վարսիկ Բադոյանին գումարի դիմաց սեռական հարաբերություն ունենալու առաջարկություն է արել: Մերժում ստանալով՝ Ա.Բաբայանը, դիտավորությամբ կոպիտ կերպով խախտելով հասարակական կարգը, որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով, անհիմն վիճաբանության մեջ է մտել Վ.Բադոյանի հետ և այլ անձանց ներկայությամբ շուրջ 2-3 րոպե տևողությամբ սեռական բնույթի հայհոյանքներ է տվել վերջինիս հասցեին:

Դրանից հետո Ա.Բաբայանը և Ս.Թումանյանը գնացել են «Այրարատ» կինոթատրոնի մոտակայքում գտնվող հասարակական սննդի օբյեկտներից մեկը, որտեղ կրկին ոգելից խմիչք են օգտագործել և ժամը 23-ի սահմաններում, գտնվելով ալկոհոլային հարբածության վիճակում, մոտեցել են նույն մարմնավաճառներին: Վերջիններս,

Դատական պրակտիկա

տեսնելով հարբած վիճակում գտնվող Ա.Բաբայանին և Ս.Թումանյանին, ինչպես նաև ոստիկանների պահանջով փորձել են հեռանալ մայթեզրից: Նշված հանգամանքից վրդովված՝ ամբաստանյալները սկսել են հայիռյել, տարածքում հասարակական կարգի պահպանության պարտականություն իրականացնող՝ ՀՀ ոստիկանության պարեկապահակային ծառայության գնդի ոստիկաններ Հրաչյա Խաչատրյանը և Գագիկ Սարգսյանն Ա.Բաբայանից և Ս.Թումանյանից պահանջել են չխախտել հասարակական կարգը: Այդ պահին նրանց է մոտեցել պատահաբար դեպքի վայրով անցնող, նույն գնդի ոստիկան Արայիկ Խաչատրյանը՝ քաղաքացիական հագուստով: Տեսնելով իր գործընկերների հետ ագրեսիվ տոնով խոսող և նրանց օրինական պահանջը կատարել չցանկացող Ս.Թումանյանին՝ Ա.Խաչատրյանը, նպատակ ունենալով իր միջամտությամբ զսպել նրա հակահասարակական պահվածքը, Ս.Թումանյանին ցույց է տվել իր ծառայողական վկայականը և հայտնել, որ նույնպես ոստիկան է: Սակայն դրանից հետո Ս.Թումանյանը դարձել է ավելի ագրեսիվ և, կոպիտ կերպով խախտելով հասարակական կարգը և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելով հասարակության նկատմամբ, չարամտորեն չենթարկվելով հասարակական կարգի պահպանության պարտականություն իրականացնող ոստիկանների օրինական պահանջներին, խուլիգանական հայիռյանքներ տալով նրանց հասցեին, հարձակվել է Ա.Խաչատրյանի վրա և բռունցքով հարվածել նրա կրծքավանդակին: Գ.Սարգսյանը միջամտել է, ցանկանալով խափանել Ս.Թումանյանի գործողությունները, որի ընթացքում վերջինս, դիմադրություն ցույց տալով ոստիկանության աշխատակիցներին, բռնել է Գ.Սարգսյանի ծառայողական բաճկոնի օձիքից, քաշքշել ու պատռել է այն, ինչպես նաև բռունցքներով 3-4 անգամ հարվածել է Գ.Սարգսյանի գլխին ու մարմնի մյուս մասերին՝ պատճառելով առողջության թեթև վնասի հատկանիշներ չպարունակող մարմնական վնասվածքներ: Խուլիգանության կատարմանը ներգրավվել է նաև Ա.Բաբայանը, ով նույնպես կոպիտ կերպով խախտելով հասարակական կարգը և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք ցուցաբերելով հասարակության նկատմամբ, չարամտորեն չենթարկվելով հասարակական կարգի պահպանության պարտականություն իրականացնող ոստիկանների օրինական պահանջներին, դիմադրություն ցույց տալով նրանց՝ տվել է սեռական բնույթի հայիռյանքներ և գործադրելով սպորիմի կրած սառը զենք հանդիսացող որսորդական շեղբավոր ծալովի դանակը՝ դրանով դիտավորությամբ հարվածել է Գ.Սարգսյանի կրծքավանդակի ուղղությամբ և վնասել նրա համազգեստը:

Ա.Բաբայանի և Ս.Թումանյանի խուլիգանական գործողությունները տևել են շուրջ 20 րոպե, որից հետո նրանք փորձել են փախնել, սակայն փախուստը կանխվել է ոստիկանության աշխատակիցների կողմից, և Ա.Բաբայանն ու Ս.Թումանյանը բերման են ենթարկվել ոստիկանության Էրեբունու բաժին, որտեղ շուրջ 30 րոպե տևողությամբ շարունակել են ոստիկանության աշխատակիցների հասցեին տալ սեռական բնույթի հայիռյանքներ, ոտքերով հարվածել հերթապահ մասի ժամանակավոր պահման խցերի ճաղավանդակներին:

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

6. Բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանը, Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը բողոքելով օրինական ուժի մեջ, թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա:

Ի հիմնավորումն ասվածի՝ բողոքաբերը նշել է, որ սույն գործով նախաքննության

մարմինը և դատարանը, հաստատված համարելով Ա.Բաբայանին և Ս.Թումանյանին մեղսագրվող արարքները, դրանց տվել են քրեաիրավական սխալ որակում՝ անտեսելով հասարակական կարգի պահպանության պարտականություն իրականացնող իշխանության ներկայացուցիչ Գ.Սարգսյանի նկատմամբ ծառայողական պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ Ս.Թումանյանի կողմից՝ կյանքի և առողջության համար ոչ վտանգավոր, իսկ Ա.Բաբայանի կողմից՝ կյանքի և առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու հանգամանքը: Ըստ բողոքաբերի՝ դատարանի կողմից հաստատված փաստական հանգամանքների պայմաններում Ա.Բաբայանի արարքը պետք է լրացուցիչ որակվեր իշխանության ներկայացուցչի նկատմամբ կյանքի և առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, իսկ Ս.Թումանյանի արարքը՝ իշխանության ներկայացուցչի նկատմամբ կյանքի և առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Բողոքաբերը նշել է, որ հիմք ընդունելով վերոգրյալը և միևնույն ժամանակ նկատի ունենալով, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309-րդ հոդվածը լիազորում է մեղադրողին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխել և լրացնել բացառապես առաջին ատյանի դատարանում գործի դատական քննության ընթացքում, մեղադրող կողմը վերաքննիչ բողոք է բերել Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռի դեմ՝ խնդրելով բեկանել այն քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառման հիմքով և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը, անտեսելով թույլ տրված նյութական իրավունքի խախտումները, մերժել է բողոքը՝ դատավճիռը թողնելով օրինական ուժի մեջ:

7. Ըստ բողոքաբերի՝ Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նաև Առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ տրված քրեադատավարական օրենքի էական խախտումը, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ և 296-րդ հոդվածներից բխում է, որ քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում գործի նյութերի հետազոտման արդյունքում պարզելով, որ արարքի իրավաբանական որակումը չի համապատասխանում արարքի նկարագրությանը կամ չի բխում առկա ապացույցներից, դատարանը լիազորված է կայացնել գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշում՝ նշելով ժամկետը, որի ընթացքում դատախազը պետք է վերացնի առկա թերությունները:

Տվյալ դեպքում մեղադրական եզրակացությունում Ա.Բաբայանի և Ս.Թումանյանի կատարած արարքների նկարագրությունն ակնհայտորեն չի համապատասխանել դրանց տրված որակմանը, որպիսի պայմաններում գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում Առաջին ատյանի դատարանը պարտավոր էր գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշում կայացնել, սակայն նման որոշում չի կայացրել:

8. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշումը և գործն ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման սահմանադրական գործառույթի իրացումն է:

Դատական պրակտիկա

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը դատական քննության նախապատրաստելիս մեղադրողին վերադարձնելու իրավական ինստիտուտի մեկնաբանման և կիրառման կապակցությամբ, ինչպես նաև դատական քննության ընթացքում մեղադրանքը փոխելու՝ մեղադրողի իրավասության սահմանների առումով առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

1. Գործը դատական քննության նախապատրաստելիս մեղադրողին վերադարձնելը.

9. Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. գործը դատական քննության նախապատրաստելիս պարտավո՞ր է արդյոք դատարանը որոշում կայացնել գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին՝ առաջարկելով փոփոխել կամ լրացնել առաջադրված մեղադրանքը, եթե պարզում է, որ արարքի իրավաբանական որակումը չի համապատասխանում արարքի նկարագրությանը կամ չի բխում գործում առկա ապացույցներից:

10. Գործը դատական քննության նախապատրաստելիս այն մեղադրողին վերադարձնելու դատարանի լիազորությունը և դրա իրականացման կարգը սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ և 296-րդ հոդվածներում:

Այսպես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի համաձայն.

«Քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը հետագոտում է գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում հետևյալ որոշումներից մեկը՝

(...)

4) գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին.

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշում դատավորը կայացնում է այն դեպքում, երբ մեղադրական եզրակացությունը չի համապատասխանում սույն օրենսգրքի պահանջներին, կամ արարքի իրավաբանական որակումը չի համապատասխանում արարքի նկարագրությանը կամ չի բխում գործում առկա ապացույցներից:

2. Գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին որոշման մեջ, բացի նման որոշում կայացնելու հիմքերից, նշվում է այն ժամկետը, որի ընթացքում դատախազը պետք է վերացնի մեղադրական եզրակացությունում առկա թերությունները (...):»:

Այդուհանդերձ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն որոշման 9-րդ կետում բարձրացված իրավական հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է վերլուծել արդարադատության իրականացման ընթացքում դատարանի կարգավիճակը, ինչպես նաև քրեական դատավարության մի շարք կարևորագույն սկզբունքներ:

11. ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք (...):»:

ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի:»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք (...):

2. Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործության մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան:

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր շահերին առնչվող քրեական գործի քննության իրավունք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

(...)

4. Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր կասկածները, որոնք չեն կարող փարատվել սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի կամ կասկածյալի:

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Քրեական դատավարությունն իրականացվում է մրցակցության սկզբունքի հիման վրա:

2. Քրեական հետապնդումը, պաշտպանությունը և գործի լուծումը տարանջատված են. դրանց իրականացումն են տարբեր մարմիններ և անձինք:

3. Դատարանը հանդես չի գալիս մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և արտահայտում է միայն իրավունքի շահերը:

4. Քրեական գործը քննող դատարանը, պահպանելով օբյեկտիվությունը և անկողմնակալությունը, մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի համար ստեղծում է գործի հանգամանքների բազմակողմանի և լրիվ հետազոտման անհրաժեշտ պայմաններ (...):

5. Քրեական դատավարությանը մասնակցող կողմերը քրեական դատավարական օրենսդրությամբ օժտված են իրենց դիրքորոշումը պաշտպանելու հավասար հնարավորություններով (...):

6. Քրեական դատավարության ընթացքում կողմերն իրենց դիրքորոշումը, այն պաշտպանելու եղանակները և միջոցներն օրենքի շրջանակներում ընտրում են ինքնուրույն՝ անկախ դատարանից, այլ մարմիններից և անձանցից (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Քրեական դատավարությունում ոչ մի ապացույց նախապես հաստատված ապացույցի ուժ չունի: Դատավորը, (...) չպետք է կանխակալ մոտեցում ցուցաբեր[ի] ապացույցներին, չպետք է դրանց որոշ մասին մյուսների նկատմամբ առավել կամ նվազ նշանակություն [տա]՝ մինչև դրանց հետազոտումը պատշաճ իրավական ընթացա-

Դատական պրակտիկա

կարգի շրջանակներում»:

12. Շարադրված դրույթների համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացություն անել այն մասին, որ քրեական դատավարության փուլային համակարգում հիմնական և վճռորոշ փուլը դատական քննությունն է: Դատական քննության փուլում են հետազոտվում մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները և ըստ էության այդ փուլում են պատասխան տրվում քրեական գործի հիմնական՝ ամբաստանյալի մեղավորության կամ անմեղության հարցին:

Դատական քննությունը՝ որպես քրեական դատավարության կենտրոնական փուլ, իրենից ներկայացնում է դատավարական (դատական) գործողությունների կատարման և որոշումների կայացման բարդ համակարգ, որոնք իրականացվում են քրեադատավարական օրենքով ամրագրված իրավական կանոններին համապատասխան: Նշված կանոններն իրենց ամբողջության մեջ կազմում են դատական քննության ընդհանուր պայմանները և պարտադիր են դատական քննության ողջ ընթացքում: Վերոնշյալ պայմանների նախատեսումը նպատակ է հետապնդում ապահովել քրեական դատավարության բոլոր սկզբունքների կենսագործումը՝ դրանով իսկ հասնելով արդար դատական քննության հիմնարար արժեքի անխափան իրագործմանը:

13. Սույն որոշման 11-րդ կետում շարադրված իրավանորմների վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքի ապահովման անկյունաքարը, ի թիվս քրեական դատավարության այլ կարևորագույն սկզբունքների, մրցակցության սկզբունքն է:

Մրցակցության սկզբունքը կարող է երաշխավորվել երեք բաղադրատարրերի միաժամանակյա պահպանման դեպքում: Դրանք են՝

ա) կողմերի դատավարական իրավահավասարություն՝ սեփական դիրքորոշումը հիմնավորելու և մյուս կողմի փաստարկները հերքելու համար,

բ) կողմերի միջև մեղադրանքի և պաշտպանության գործառույթների տարանջատում և դրանց սահմանազատում գործի լուծման գործառույթից,

գ) անկախ և անկողմնակալ դատարանի առկայություն:

Մրցակցային դատավարության ընթացքում դատարանի կարգավիճակի բնութագրական կողմերից մեկն էլ այն է, որ որպես քրեական գործը քննող անկախ և անկողմնակալ մարմին, դատարանը չի կարող հանդես գալ մեղադրանքի կամ պաշտպանության կողմում և պետք է արտահայտի միայն իրավունքի շահերը: Քրեական գործը քննող դատարանը, պահպանելով օբյեկտիվությունը և անկողմնակալությունը, մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերի համար պետք է ստեղծի գործի հանգամանքների բազմակողմանի և լրիվ հետազոտման անհրաժեշտ պայմաններ՝ դրանով իսկ ապահովելով մրցակցության սկզբունքի կենսագործումը և հասնելով քրեական դատավարության առջև դրված խնդիրների իրագործմանը:

Անդրադառնալով դատարանի անաչառության կարևորությանը՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ ժողովրդավարական հասարակությունում հիմնարար նշանակություն ունի այն հանգամանքը, որ դատարանները վստահություն ներշնչեն հասարակությանը, իսկ քրեական վարույթի պարագայում՝ առաջին հերթին վստահություն ներշնչեն մեղադրյալին (տե՛ս *Sander v. The United Kingdom*, 2000 թվականի մայիսի 9-ի վճիռը, գանգատ թիվ 34129/96, կետ 22): Դատարանի անաչառության պահանջն ունի երկու կողմ, նախ՝ դատարանը պետք է զերծ լինի անձնական նախապաշարումներից կամ կողմնապահությունից: Երկրորդ՝ այն պետք է անաչառ լինի նաև օբյեկտիվ տեսանկյունից. այսինքն՝ պետք է բավարար երաշխիքներ ապահովի այս կապակցությամբ առաջացող որևէ օրինական կասկած բացառելու նպատակով (տե՛ս *Findlay v. The United Kingdom*, 1997 թվականի փետրվարի

25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 22107/93, կետ 73):

14. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ արդար դատական քննության հիմնարար իրավունքի ապահովումն առանց անմեղության կանխավարկածի պահպանման հնարավոր չէ: Նշված սկզբունքը ենթադրում է, որ հանցագործություն կատարած յուրաքանչյուր ոք համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղքը չի ապացուցվել օրենքով նախատեսված կարգով: Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը կանխորոշում է քրեական գործի դատաքննության ողջ բովանդակությունը և էությունը՝ անկախ քրեական հետապնդման իրավական ելքից:

Անմեղության կանխավարկածի բովանդակությունն արտացոլված է միջազգային իրավունքում համընդհանուր ճանաչում ստացած «կասկածը մեկնաբանվում է հոգուտ մեղադրյալի» (in dubio pro reo) կանոնի մեջ: Այս կանոնն իր ամրագրումն է ստացել ինչպես մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային իրավական փաստաթղթերում, այնպես էլ ՀՀ Սահմանադրության, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի մեջ և հանդիսանում է մեղադրյալի անմեղության կանխավարկածի իրավունքի գործնական երաշխիք քրեական դատավարության և մասնավորապես՝ դատական քննության ընթացքում:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կարծիքով, անմեղության կանխավարկածը, *inter alia* պահանջում է, որ իրենց պարտականությունները կատարելիս դատարանի անդամները չունենան կանխակալ կարծիք առ այն, որ մեղադրյալը կատարել է մեղսագրվող արարքը, իսկ ապացուցման պարտականությունը պետք է կրի մեղադրանքի կողմը, և ցանկացած կասկած պետք է մեկնաբանվի հոգուտ մեղադրյալի: Այս առումով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտում է համարել այն իրավիճակը, երբ մեղադրյալը դեռևս օրենքին համապատասխան մեղավոր չի ճանաչվել, սակայն նրա վերաբերյալ ընդունված դատական որոշումից կարելի է կարծիք կազմել, որ նա մեղավոր է (տե՛ս *Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain*, 1988 թվականի դեկտեմբերի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 10590/83, կետեր 77, 91):

Ինչպես երևում է վերոգրյալից, անմեղության կանխավարկածի նկատմամբ հարգանքի պահանջն առաջին հերթին վերաբերում է դատարանին՝ որպես գործն ըստ էության լուծող անկողմնակալ մարմնի: Ուստիև դատարանը, մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի կայացման պահը, իր գործողություններով, այդ թվում՝ որոշումներով որևէ կերպ չպետք է սուբյեկտիվ դիրքորոշում հայտնի ամբաստանյալին ներկայացված քրեական մեղադրանքի հիմնավորվածության կամ անհիմն լինելու մասին:

15. Սույն որոշման նախորդ կետերում շարադրված իրավական վերլուծության լույսի ներքո գնահատելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ և 296-րդ հոդվածները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը դատական քննության նախապատրաստելիս դատարանը, պարզելով, որ արարքի իրավաբանական որակումը չի համապատասխանում արարքի նկարագրությանը կամ չի բխում գործում առկա ապացույցներից, իրավասու չէ որոշում կայացնել գործը մեղադրողին վերադարձնելու մասին՝ առաջարկելով վերջինիս փոփոխել կամ լրացնել առաջադրված մեղադրանքը: Վճռաբեկ դատարանի կարծիքով, գործը դատական քննության նախապատրաստելիս առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու կամ լրացնելու առաջարկով գործը մեղադրողին վերադարձնելը ոչ այլ ինչ է, քան մինչև գործի ըստ էության լուծումը տվյալ վարույթի հանգուցային հարցերի վերաբերյալ դատարանի սուբյեկտիվ դիրքորոշման արտահայտում: Ուստի, եթե առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվի այս ինստիտուտի կիրարկմամբ և արարքին դատարանի նախաձեռնությամբ տրված նոր

Դատական պրակտիկա

որակմամբ մեղադրական դատավճիռ կայացվի, ապա դատապարտյալն օբյեկտիվ հիմքեր կունենա պնդելու, որ գործը մեղադրողին վերադարձնելու պահից (նախքան դատավճռի կայացումը) դատարանն իր նկատմամբ որոշակի նախատրամադրվածություն է ունեցել:

Այս դեպքում ստացվում է այնպես, որ դատարանն առանց պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում ապացույցների հետազոտման դրանց նախապես տալիս է հաստատված ապացույցի ուժ: Մինչդեռ մինչդատական վարույթի ընթացքում ձեռք բերված ապացույցները դատարանի համար ունեն նախնական և օժանդակ նշանակություն, ուստի առանց պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտման՝ դրանց չի կարող հաստատված ապացույցի ուժ տրվել:

Հետևաբար մեղադրողին առաջարկելով փոփոխել կամ լրացնել առաջադրված մեղադրանքը՝ դատարանը դուրս է գալիս անկողմնակալության սկզբունքի շրջանակներից և ուղղորդում է մեղադրողին՝ իրականացնելով արդարադատության գործառույթի հետ անհամատեղելի գործողություններ: Դատարանը խախտում է նաև կողմերի միջև հավասարության սկզբունքն ի շահ մեղադրող կողմի, արդյունքում տեղի է ունենում քրեական դատավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկի՝ ՀՀ Սահմանադրության մասին՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով երաշխավորված մրցակցության սկզբունքի խախտում: Դատարանի կողմից նման որոշման կայացումն անհամատեղելի է նաև նշված իրավական ակտերով ամրագրված անմեղության կանխավարկածի հետ: Նման դատական ակտի կայացմամբ, ըստ էության, շրջանցվում է միջազգային իրավունքում համընդհանուր ճանաչում ստացած՝ «կասկածը մեկնաբանվում է իսկապես մեղադրյալի» (in dubio pro reo) կանոնը:

16. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ վերոգրյալին համահունչ իրավական դիրքորոշում է հայտնել ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր 2010 թվականի ապրիլի 2-ի ՍԳՈ-872 որոշման մեջ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասը ճանաչելով ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում էր, որ «եթե դատաքննության ընթացքում պարզվում է, որ ամբաստանյալի արարքի իրավաբանական որակումը ճիշտ չէ, իսկ մեղադրողը խստացնելու առումով արարքը վերադրակելու որոշում չի կայացնում կամ վերադրակելու համար դատական նիստը հետաձգելու միջոցառություն չի ներկայացնում, ապա դատարանն իր նախաձեռնությամբ մինչև 10 օր ժամկետով հետաձգում է դատական նիստը՝ առաջարկելով գլխավոր դատախազին կամ տեղակալին վերահաստատելու մեղադրական եզրակացությունը (...):»:

Այդ կապակցությամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն ընդգծել է. «(...) Դատական իշխանության անկախությունը չի կարող դիտարկվել միայն զուտ իշխանությունների տարանջատման տեսանկյունից: Այդ անկախությունն առաջին հերթին միջոց ու հնարավորություն է մարդու իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորման համար, որը և հանդիսանում է դատական իշխանության հիմնական առաքելությունը: Այս տրամաբանությանն ամենևին համահունչ չէ օրենսդրական այն դրույթը, համաձայն որի՝ դատավորը մեղադրողի վերադասի կարծիքը լրացուցիչ ճշտելուց հետո միայն կարող է իրավունքի պաշտպանություն երաշխավորել (...):»:

17. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանն ընդհանրապես, այդ թվում՝ դատական քննության նախապատրաստության փուլում, իրավասու չէ հանդես գալ առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու կամ լրացնելու նախաձեռնությամբ: Նման նախաձեռնությունը կհանգեցնի մրցակցության և անմե-

ղության կանխավարկածի սկզբունքների խախտման, ինչն էլ իր հերթին կրեթի արդար դատական քննության հիմնարար արժեքի առարկայագրկման:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ և 296-րդ հոդվածներով սահմանված դատական քննության նախապատրաստության փուլում գործը մեղադրողին վերադարձնելու իրավական ինստիտուտին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատարանի կողմից նման որոշման կայացումն արդարացված կլինի միայն մեկ դեպքում, երբ մեղադրական եզրակացությունը կազմված է քրեադատավարական օրենքի պահանջների խախտումներով, օրինակ՝ դատախազը չի հաստատել մեղադրական եզրակացությունը, այն ստորագրված չէ քննիչի կողմից, չունի նկարագրական-պատճառաբանական մաս, օրենքով սահմանված անհրաժեշտ հավելվածներ և այլն:

II. Դատարանում մեղադրանքը փոփոխելու մեղադրողի իրավասության սահմանները

18. Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. Առաջին ատյանի դատարանը, ամբաստանյալներ Ա.Բաբայանի և Ս.Թումանյանի նկատմամբ առաջադրված մեղադրանքների սահմաններում կայացնելով մեղադրական դատավճիռ, թո՞ւյլ է տվել արդյոք քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում:

19. ՀՀ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածի համաձայն. «Դատախազությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով՝

(...)

3) դատարանում պաշտպանում է մեղադրանքը.

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Դատախազն օրենքով սահմանված կարգով նշանակված պետական պաշտոնատար անձ է, որն իր իրավասության սահմաններում իրականացնում է քրեական հետապնդում, հսկողություն է իրականացնում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ, դատարանում պաշտպանում է մեղադրանքը (...): Դատարանում մեղադրանքը պաշտպանող դատախազը կոչվում է մեղադրող:

(...)

3. Քրեական գործի վարույթով իր լիազորություններն իրականացնելիս դատախազն ինքնուրույն է որոշումներ ընդունում՝ հիմնվելով օրենքների և ներքին համոզմունքի վրա, և պատասխանատու է իր ընդունած որոշումների համար:

(...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Գործի քննությունը դատարանում կատարվում է միայն ամբաստանյալի նկատմամբ և միայն այն մեղադրանքի սահմաններում, որով նրան մեղադրանք է առաջադրվել:

2. Դատական քննության ընթացքում մեղադրանքի փոփոխություն թույլատրվում է, եթե դրանով չի վատթարանում ամբաստանյալի վիճակը, և չի խախտվում ամբաստանյալի պաշտպանության իրավունքը: Մեղադրանքը խստացման առումով փոխելը թույլատրվում է միայն սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով և դեպքերում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Եթե առաջին ատյանի դատարանում դատական քննության ընթացքում մեղադրողը գտնում է, որ առաջադրված մեղադրանքը խստացման կամ մեղմացման առումով ենթակա է լրացման կամ փոփոխման, քանի որ ի հայտ են եկել այնպիսի

Դատական պրակտիկա

հանգամանքներ, որոնք հայտնի չեն եղել և չէին կարող հայտնի լինել մինչդատական վարույթում, և եթե գործի փաստական հանգամանքները հնարավորություն չեն տալիս մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու առանց դատական քննությունը հետաձգելու, ապա դատարանին ներկայացնում է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար դատական քննությունը հետաձգելու վերաբերյալ միջնորդություն: Մեղադրողը նման միջնորդությամբ կարող է հանդես գալ մինչև դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը:

2. Սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում դատարանը դատախազի միջնորդությամբ հետաձգում է նիստը՝ անհրաժեշտ քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար: Նիստը կարող է հետաձգվել ոչ ավելի, քան մեկ ամսով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ անհրաժեշտ քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու համար ողջամտորեն պահանջվում է ավելի երկար ժամկետ:

Առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու դեպքում մեղադրողը կազմում է առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին որոշում, որը ձեռք բերված նյութերի հետ ներկայացնում է դատարան:

3. Մեղադրողը կարող է մինչև դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը փոխել մեղադրանքը, այդ թվում նաև խստացման առումով, եթե դատական քննության ընթացքում հետազոտված ապացույցները անհերքելիորեն վկայում են, որ ամբաստանյալը կատարել է այլ հանցանք, քան այն, որը նրան մեղաազրվում է:

(...):»:

20. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական դատավարությունը ճանաչողական գործունեություն է, որն ուղղված է նախկինում տեղի ունեցած դեպքի հանգամանքների հետազոտմանը և վերականգմանը, ինչը ենթադրում է, որ քրեական դատավարության՝ իրար հաջորդող յուրաքանչյուր փուլում ձեռք են բերվում լրացուցիչ տվյալներ, ինչը հնարավորություն է տալիս առավել ամբողջական պատկերացում կազմել դեպքի վերաբերյալ: Այլ կերպ ասած՝ քրեական գործի հարուցումից մինչև քրեական գործի լուծումը գործի քննությունը գտնվում է զարգացման վիճակում, իսկ դատավարական ճանապարհով ձեռք բերված նոր տվյալներով պայմանավորված՝ կարող են փոփոխվել գործի հանգամանքները և մեղադրյալին մեղաազրվող արարքի իրավաբանական որակումը:

Ուստի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածը նախատեսում է առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու կարգ նաև առաջին ատյանի դատարանում՝ մինչև դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը: Նշված հոդվածի հիման վրա մեղադրանքը փոփոխելու իրավական ընթացակարգերը Վճռաբեկ դատարանի կողմից մանրամասն վերլուծության են ենթարկվել *Ս. Նալբանդյանի* վերաբերյալ գործով կայացված որոշման մեջ (տե՛ս Սուրեն Կարոյի Նալբանդյանի վերաբերյալ 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ՀՅԲԲԴ/0144/01/09 որոշման 19-25-րդ կետերը):

21. Միևնույն ժամանակ, ինչպես երևում է սույն որոշման 19-րդ կետում շարադրված իրավանորմերի վերլուծությունից, դատախազը պետության քրեական քաղաքականությունն իրականացնող և դրա համար պատասխանատու պաշտոնատար անձ է, որին վերապահված է դատարանում քրեական մեղադրանքը պաշտպանելու, ինչպես նաև այն փոփոխելու իրավասություն: Ընդ որում, դատարանում մեղադրանքը փոփոխելու իր իրավասությունը դատախազը կարող է իրագործել միայն առաջին ատյանի դատարանում՝ մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելու նպա-

տակով դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ թեև մինչդատական վարույթի ընթացքում ձեռք բերված ապացույցները և կայացված որոշումները դատարանի համար ունեն նախնական և օժանդակ նշանակություն, այդուհանդերձ, մինչդատական վարույթի արդյունքները կանխորոշում են դատական քննության սահմանները, այսինքն՝ գործի քննությունը դատարանում կատարվում է միայն ամբաստանյալի նկատմամբ և միայն նրան առաջադրված մեղադրանքի սահմաններում:

22. Ա.Սերոբյանի վերաբերյալ որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ «(...) Թե՛ առաջին ատյանի դատարանը, թե՛ վերաքննիչ դատարանը և թե՛ վճռաբեկ դատարանն ամբաստանյալի կամ դատապարտյալի նկատմամբ գործը քննելիս և լուծելիս չեն կարող դուրս գալ նրան առաջադրված մեղադրանքի սահմաններից: Հակառակ դեպքում կխախտվի Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածով նախատեսված սկզբունքը՝ «Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը»: Մասնավորապես՝ կխախտվեն այն հիմնարար իրավադրույթները, որ «Կասկածյալը և մեղադրյալն ունեն պաշտպանության իրավունք», և որ «Քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է կասկածյալին և մեղադրյալին բացատրել նրանց իրավունքները և ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրանց պաշտպանվելու փաստացի հնարավորությունը» (Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր): Եթե Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածում օգտագործված «մեղադրանք» եզրույթը հասկացվի սուկ «քրեաիրավական որակում» իմաստով, և այն իր մեջ չներառի արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստական հանգամանքները, ապա կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը չի լինի կոնկրետ և իրական, այլ կլինի վերացական և պատրանքային, քանի որ առանց փաստական հիմքի՝ քրեաիրավական որակումից պաշտպանվելու իրավունքը առարկայազուրկ է:

Մինչդեռ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»: Իսկ անմիջականորեն գործող իրավունքը չի կարող վերացական լինել:

Այս հարցում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս արտահայտել է համանման դիրքորոշում: Մասնավորապես՝ Արտիկոյի գործով Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական և պատրանքային, այլ գործնականում և արդյունավետ իրականացվող իրավունքներ: Դա հատկապես վերաբերում է պաշտպանության իրավունքին (Artico v. Italy, 13.05.1980թ., կետ 33) (...)» (տե՛ս Արթուր Խաչատուրի Սերոբյանի վերաբերյալ 2007 մարտի 30-ի թիվ ՎԲ-46/07 որոշումը):

23. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ մեղադրողն օբյեկտիվորեն կրում է դատարան ներկայացրած մեղադրանքի, այդ թվում՝ մեղսագրվող արարքին տրված քրեաիրավական որակման հիմնավորվածության ռիսկը և օրենսդրական կարգավորման մակարդակով ստանում է առաջին ատյանի դատարանում այն փոփոխելու իրավական հնարավորություն: Դատախազի կողմից վերոնշյալ հնարավորությունը չօգտագործելու դեպքում դատարանն իրավասու չէ իր վրա վերցնել մեղադրողի գործառույթները և դուրս գալ ամբաստանյալին նախաքննության ընթացքում առաջադրված մեղադրանքի սահմաններից: Դատական քննության փուլում դատարանի խնդիրն է ստուգել ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունն

Դատական պրակտիկա

ու ապացուցվածությունը, և եթե ապացույցների հետազոտման արդյունքում մեղազրկող արարքը կհաստատվի, դատարանը պարտավոր է կայացնել համապատասխան դատական ակտ այն քրեաիրավական որակման սահմաններում, որը նշված հանցավոր արարքին տրվել է մեղադրական եզրակացությամբ՝ անկախ այն հանգամանքից, թե հաստատված փաստական հանգամանքների պայմաններում ամբաստանյալի արարքը պետք է լրացուցիչ որակվեր նաև այլ հոդվածներով, թե ոչ:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել նաև, որ առաջին ատյանի դատարանում մեղադրանքը փոփոխելու իր իրավունքը չիրացնելով՝ մեղադրողը քրեական գործի հետագա քննությունների ընթացքում գրկվում է նման նախաձեռնությամբ հանդես գալու հնարավորությունից: Այս համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն անթույլատրելի է համարում նաև այն իրավիճակը, երբ վերադաս դատարանի կողմից կարող է բեկանվել գործով կայացված դատավճիռը և գործն ուղարկվել առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, որպեսզի նոր քննության ընթացքում մեղադրողը հնարավորություն ստանա շտկելու նախորդ դատական քննության ընթացքում թույլ տրված բացթողումը և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309¹-րդ հոդվածի գործադրմամբ փոփոխի առաջադրված մեղադրանքը: Նման մոտեցման դեպքում ուղղակիորեն կիմաստագրվի ամբաստանյալի պաշտպանության իրավունքը:

24. Անդրադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը, հաստատված համարելով, որ ամբաստանյալները կատարել են սույն որոշման 5-րդ կետում շարադրված արարքները, Ս.Թումանյանին մեղադրանք է առաջադրել միայն խուլիգանության, իսկ Ա.Բաբայանին՝ խուլիգանության և սառը զենք կրելու համար պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներով:

Նույն փաստական հանգամանքների պայմաններում, միևնույն իրավաբանական որակմամբ կազմվել է նաև մեղադրական եզրակացություն, որը հաստատվել է դատախազի կողմից, և գործն ուղարկվել է Առաջին ատյանի դատարան՝ ըստ էության քննելու (տե՛ս սույն որոշման 1-ին կետը):

Առաջին ատյանի դատարանում մեղադրողն ամբաստանյալներ Ս.Թումանյանին և Ա.Բաբայանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու կամ լրացնելու միջնորդությամբ հանդես չի եկել, որպիսի պայմաններում դատարանը, ապացույցների հետազոտման արդյունքում հաստատված համարելով մեղազրկող արարքները, մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից դրանց տրված քրեաիրավական որակման սահմաններում կայացրել է մեղադրական դատավճիռ (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ կետը):

25. Սույն որոշման 20-23-րդ կետերում շարադրված իրավական հիմնավորումների լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 24-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, ամբաստանյալներ Ա.Բաբայանի և Ս.Թումանյանի նկատմամբ առաջադրված մեղադրանքների սահմաններում կայացնելով մեղադրական դատավճիռ, թույլ չի տվել քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում, որի պայմաններում նշված դատական ակտը բեկանելու օրենսդրական հիմքեր Վերաքննիչ դատարանը չի ունեցել:

26. Հիմք ընդունելով վերոգրյալ հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ներկայացված վճռաբեկ բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում Վերաքննիչ դատարանի որոշումն օրինական և հիմնավորված է, նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումների վերաբերյալ բողոքաբերի փաստարկներն իրենց հաստատումը քրեական գործի նյութերում չեն գտնում, ուստի վճռաբեկ բողոքը պետք

է թողնել առանց բավարարման:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Ամբաստանյալ Արմեն Ջիվանի Բաբայանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 1-ին, 4-րդ մասերով, 235-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և ամբաստանյալ Մուրեն Ռազմիկի Թումանյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի մարտի 23-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Երևանի քաղաքապետի (այսուհետ՝ Քաղաքապետ) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 09.09.2011 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Քաղաքապետի ընդդեմ «Թրու Ֆրենդս» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն)՝ տարածքի վարձակալության պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու, վարձավճարը բռնագանձելու պահանջների մասին, և հակընդդեմ հայցի՝ պայմանագրային պարտավորությունը կատարելուն՝ վարձակալած տարածքն իր փաստաթղթերով, ներառյալ՝ շինարարության թույլտվությամբ տրամադրելուն պարտավորեցնելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական մախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Քաղաքապետը պահանջել է վաղաժամկետ լուծել 05.05.2003 թվականի վարձակալության պայմանագիրը, ինչպես նաև բռնագանձել Ընկերությունից 10.614.671 ՀՀ դրամ՝ որպես չվճարված վարձավճարի և գոյացած տույժի գումար:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է պարտավորեցնել Երևանի քաղաքապետարանին կատարելու վարձակալության պայմանագրով սահմանված պարտավորությունը՝ տրամադրել վարձակալած տարածքն իր փաստաթղթերով, ներառյալ՝ շինարարության թույլտվությամբ:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (մախագահող դատավոր՝ Ա. Սուքոյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 26.04.2011 թվականի վճռով հայցը և հակընդդեմ հայցը մերժվել են:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 09.09.2011 թվականի որոշմամբ Քաղաքապետի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 26.04.2011 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Քաղաքապետը:
Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Ընկերությունը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ, 123-րդ, 130-րդ, 131-րդ, 132-րդ հոդվածները, սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 606-րդ, 613-րդ հոդվածները, չի կիրառել նույն օրենսգրքի 345-րդ, 448-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառեր:

ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 2012 3 – 4 (152 – 153)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.
Վերաքննիչ դատարանի այն հետևությունը, որ վարձակալությամբ տրված տա-
րածքն օդային տարածություն է, չի համապատասխանում գործով ձեռք բերված
ապացույցներին, քանի որ գործում առկա է անշարժ գույքի վարձակալության իրա-
վունքի գրանցման վկայական, որն անվավեր կամ առոչինչ չի ճանաչվել, իսկ «Գույ-
քի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝
գրանցման են ենթակա միայն անշարժ գույքի նկատմամբ գույքային իրավունքները,
այսինքն՝ տվյալ դեպքում վարձակալի իրավունքը գրանցված է անշարժ գույքի
նկատմամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ
դատարանի 09.09.2011 թվականի որոշման՝ հայցը մերժելու մասը և այդ մասով այն
փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Բողոք բերած անձը բողոքում նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ
քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ, 123-րդ, 130-132-րդ հոդվածնե-
րը, սակայն չի բերել այդ խախտումների վերաբերյալ հիմնավորումներ:

Անհիմն է բողոք բերած անձի այն պատճառաբանությունը, որ Ընկերության իրա-
վունքը գրանցված լինելու պայմաններում գույքը համարվում է վարձակալին հանձն-
ված, քանի որ վարձակալության առարկան օդային տարածություն է, որտեղ Ընկերու-
թյունը պետք է կառուցեր հարթակներ, իսկ դրանց վրա՝ առևտրի սրահներ, սակայն
այդ հարթակները կառուցելու հնարավորություն չի ունեցել շինարարական թույլտվու-
թյուն չստանալու պատճառով:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաս-
տերը՝

1) Քաղաքապետի 21.02.2002 թվականի «Երևան քաղաքի ստորգետնյա անցում-
ների վերակառուցման և վերին հարթակում առևտրի սրահների շինարարության
թույլտվություն տալու մասին» թիվ 268 որոշմամբ Ընկերությանը թույլատրվել է սեփա-
կան միջոցների հաշվին Աբովյան և Իսահակյան փողոցների հատման մասում գտն-
վող չորս ստորգետնյա անցումների մուտքի և ելքի աստիճանների վրա, ծածկի նիշի
մակարդակում կառուցել հարթակներ՝ առևտրի սրահների տեղադրման նպատակով
(հատոր 1-ին, գ.թ. 7-8):

2) Երևանի քաղաքապետարանի (վարձատու) և Ընկերության (վարձակալ) միջև
05.05.2003 թվականին կնքված թիվ 139 վարձակալության պայմանագրի համաձայն՝
վարձատուն պարտավորվել է վճարի դիմաց վարձակալի ժամանակավոր տիրապետ-
մանը և օգտագործմանը հանձնել Երևան քաղաքի Աբովյան և Մոսկովյան փողոցնե-
րի հատման մասում ստորգետնյա անցման երկու մուտքերի և ելքերի աստիճանա-
հարթակների վերնամասում 90 քմ մակերեսով տարածք՝ առևտրի և սպասարկման
սրահների տեղադրման նպատակով: Պայմանագրի գործողության ժամկետը սահ-
մանվել է 25 տարի՝ մինչև 05.05.2028 թվականը (հատոր 1-ին, գ.թ. 13-17):

3) 14.05.2003 թվականի անշարժ գույքի վարձակալության իրավունքի գրանցման
թիվ 0035575 և 0035576 վկայականների համաձայն՝ նշված վարձակալության պայ-
մանագրից ծագած իրավունքները ենթարկվել են պետական գրանցման (հատոր 1-ին,
գ.թ. 11-12):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Դատական պրակտիկա

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտ է գույքը, ներառյալ՝ դրամական միջոցները, արժեթղթերը և գույքային իրավունքները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ անշարժ գույք են համարվում հողամասերը, ընդերքի մասերը, մեկուսի ջրային օբյեկտները, անտառները, բազմամյա տնկիները, ստորգետնյա և վերգետնյա շենքերը, շինությունները և հողին ամրակցված այլ գույքը, այսինքն՝ այն օբյեկտները, որոնք անհնար է հողից անջատել՝ առանց այդ գույքին կամ հողամասին վնաս պատճառելու կամ դրանց նշանակության փոփոխման, դադարման կամ նպատակային նշանակությամբ հետագա օգտագործման անհնարիության:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 202-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը տարածվում է դրա սահմաններում գտնվող վերգետնյա և ստորգետնյա տարածքի վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Նշված հոդվածների վերլուծությունից հետևում է, որ ի թիվս այլոց քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտ է նաև հողամասի սահմաններում գտնվող վերգետնյա տարածքը, որի նկատմամբ, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի, հնարավոր է ազատորեն գործարք կնքել:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 606-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարձակալության պայմանագրով վարձատուն պարտավորվում է վճարի դիմաց վարձակալի ժամանակավոր տիրապետմանը և (կամ) օգտագործմանը հանձնել գույք:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 608-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ վարձակալության կարող են հանձնվել հողամասեր և մեկուսի բնական այլ օբյեկտներ, շենքեր, շինություններ, սարքավորումներ, տրանսպորտային միջոցներ և այլ գույք, որոնք օգտագործման ընթացքում չեն կորցնում իրենց բնական հատկությունները (չսպառվող գույք): Օրենքով կարող են սահմանվել գույքի տեսակներ, որոնց վարձակալության հանձնելը չի թույլատրվում կամ սահմանափակված է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 613-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ վարձատուն պարտավոր է գույքը վարձակալին տրամադրել վարձակալության պայմանագրի պայմաններին և գույքի նշանակությանը համապատասխանող վիճակում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ անշարժ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը և այլ գույքային իրավունքները, այդ իրավունքների սահմանափակումները, դրանց ծագումը, փոխանցումն ու դադարումը ենթակա են պետական գրանցման:

Գրանցման ենթակա են անշարժ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը, օգտագործման իրավունքը, հիփոթեքը, սերվիտուտները, ինչպես նաև նույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով նախատեսված դեպքերում՝ այլ իրավունքները:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 220-րդ հոդվածի 2-րդ կետի 5-րդ ենթակետի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ պետք է նշվեն գործով պարզված և վերաքննիչ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը, ինչպես նաև այն օրենքը, Հայաստանի Հանրապետության միջազգա-

Դատական պրակտիկա

յին պայմանագրերը և այլ իրավական ակտերը, որոնցով ղեկավարվել է վերաքննիչ դատարանը որոշում կայացնելիս:

Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում բազմիցս անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին:

Մասնավորապես՝ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ որոշման իրավական հիմնավորումը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրությունն ու կիրառումն է, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանը եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին:

Որոշման մեջ ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլև պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը բնութագրում է ինչպես դատարանի, այնպես էլ նրա որոշման իրավակիրառ գործառույթը, ընդգծում դատական գործունեության և դատական որոշման օրինականությունը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ դատարանը ոչ միայն պետք է նշի այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է վիճելի փաստերը հաստատելիս և արդյունքում որոշում կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին (տես ըստ հայցի Ռազմիկ Մարությանի ընդդեմ Ստեփան և Անահիտ Մարությանների, ՀՀ Կենտրոն նոտարական գրասենյակի՝ ժառանգական գույքի ընդունման փաստի ճանաչման և ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը մասնակի անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին, Ստեփան և Անահիտ Մարությանների հակընդդեմ հայցի՝ սեփականության իրավունքով պատկանող բնակելի տան և հողամասի բաժանման պահանջի մասին քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.03.2008 թվականի թիվ 3-54 (ՎԳ) որոշումը):

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը, օրինական ուժի մեջ թողնելով Դատարանի դատական ակտը, պատճառաբանել է, որ 05.05.2003 թվականի վարձակալության պայմանագրով Երևանի քաղաքապետարանն Ընկերությանը վարձակալության է հանձնել Երևան քաղաքի Աբովյան և Մոսկովյան փողոցների հատման մասում ստորգետնյա անցման երկու մուտքերի և ելքերի աստիճանահարթակների վերնամասում 90 քմ մակերեսով տարածք, որն օդային տարածություն է և անհատականորեն որոշվող գույք հանդիսանալ չի կարող: Ավելին, այն չի համարվում անշարժ գույք, որից ելնելով վարձակալության պայմանագրից ծագած իրավունքները ենթակա չեն պետական գրանցման: Նշված տարածությունը կարող էր դառնալ օգտագործման համար պիտանի, վարձակալության օբյեկտ միայն Քաղաքապետի 21.02.2002 թվականի թիվ 268 որոշման 1-ին կետով արձանագրված ծածկի միջի մակարդակում հարթակները կառուցելուց հետո:

Մինչդեռ սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Քաղաքապետի 21.02.2002 թվականի «Երևան քաղաքի ստորգետնյա անցումների վերակառուցման և վերին հարթակում սրահների շինարարության թույլտվություն տալու մասին» թիվ 268 որոշմամբ Ընկերությանը թույլատրվել է սեփական միջոցների հաշվին Աբովյան և Իսահակյան փողոցների հատման մասում գտնվող չորս ստորգետնյա անցումների մուտքի և ելքի աստիճանների վրա, ծածկի միջի մակարդակում կառուցել հարթակներ՝ առևտրի սրահ-

Դատական պրակտիկա

ների տեղադրման նպատակով: 05.05.2003 թվականի թիվ 139 վարձակալության պայմանագրով Երևանի քաղաքապետարանը պարտավորվել է վճարի դիմաց Ընկերության ժամանակավոր տիրապետմանը և օգտագործմանը հանձնել Երևան քաղաքի Աբովյան և Մոսկովյան փողոցների հատման մասում ստորգետնյա անցման երկու մուտքերի և ելքերի աստիճանահարթակների վերնամասում 90 քմ մակերեսով տարածք՝ առևտրի և սպասարկման սրահների տեղադրման նպատակով, ընդ որում, նշված վարձակալության պայմանագրից ծագած իրավունքները ենթարկվել են պետական գրանցման:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ 05.05.2003 թվականի վարձակալության պայմանագրի առարկա է հանդիսացել Երևան քաղաքի Աբովյան և Մոսկովյան փողոցների հատման մասում ստորգետնյա անցման երկու մուտքերի և ելքերի աստիճանահարթակների վերնամասում 90 քմ մակերեսով տարածքը, այսինքն՝ Երևանի քաղաքապետարանին պատկանող հողամասի սահմաններում գտնվող վերգետնյա տարածքը, որի նկատմամբ վարձակալության իրավունքը ստացել է պետական գրանցում: Հետևաբար, անկախ Քաղաքապետի 21.02.2002 թվականի թիվ 268 որոշմամբ նշված հարթակները կառուցելու հանգամանքից, նշված տարածքը կարող էր դառնալ վարձակալության առարկա:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը չի հիմնավորել իր եզրահանգումները և պատշաճ իրավական գնահատական չի տվել գործում առկա ապացույցներին, մասնավորապես՝ 05.05.2003 թվականին կնքված թիվ 139 վարձակալության պայմանագրին և դրա հիման վրա 14.05.2003 թվականին տրված անշարժ գույքի վարձակալության իրավունքի գրանցման թիվ 0035575 և 0035576 վկայականներին:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանների կողմից անտեսվել է նաև այն հանգամանքը, որ Քաղաքապետարանի հայցապահանջը հիմնված է Ընկերության հետ կնքված անշարժ գույքի վարձակալության պայմանագրի վրա, որից ծագած իրավունքները ենթարկվել են պետական գրանցման, իսկ վերոնշյալ պայմանագիրը և դրանից ծագող իրավունքի պետական գրանցումը վիճարկված չլինելու պայմաններում ստորադաս դատարանների կողմից վարձակալության պայմանագրի վավերականության հարցին անդրադառնալու օրինաչափ չէ:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում նշված փաստարկները հերքվում են վերոնշյալ պատճառաբանություններով:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 09.09.2011 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի մարտի 23-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի ներկայացուցիչ Կիմա Սարյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի ընդդեմ Գ-այան և Ռ-ուբեն Չուլումյանների՝ 28.12.2006 թվականին կնքված անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրով Երևանի Մաշտոցի պողոտայի 18-րդ շենքի թիվ 9 հասցեում գտնվող բնակարանը սնանկ ճանաչված Հարություն Չուլումյանին վերադարձնելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանը պահանջել է պատասխանողներ Գ-այան և Ռ-ուբեն Չուլումյաններից սնանկ ճանաչված Հարություն Չուլումյանին հետ վերադարձնել 28.12.2006 թվականին կնքված անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրով Հարություն Չուլումյանի կողմից Գ-այան և Ռ-ուբեն Չուլումյաններին նվեր տրված (անհատույց փոխանցված) Երևանի Մաշտոցի պողոտայի 18-րդ շենքի թիվ 9 հասցեում գտնվող բնակարանը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ս. Թադևոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 11.07.2011 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 13.10.2011 թվականի որոշմամբ Գ-այան և Ռ-ուբեն Չուլումյանների վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 11.07.2011 թվականի վճիռը բեկանվել և փոփոխվել է՝ Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի հայցը մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Գ-այան և Ռ-ուբեն Չուլումյանների ներկայացուցիչ Նարինե Սարգսյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2012 3 - 4 (152 - 153)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, 176-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, 279-րդ հոդվածը, որոնք չպետք է կիրառեր, չի կիրառել «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ, 29-րդ և 54-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառեր, խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ ընդհանրապես չի անդրադարձել սույն գործով «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի կիրառելիությանը, սնանկության գործերով կառավարչի լիազորությունների իրականացման հարցին: Վերաքննիչ դատարանը չի կատարել ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտություն, այլապես կնկատեր, որ կատարված անհատույց գործարքն է Հարություն Չուլումյանի սնանկության պատճառ հանդիսացել:

Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ հայցի բավարարման առումով Դատարանի դիրքորոշումն իրավաչափ համարվել չի կարող, քանի որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված անհատույց փոխանցումների վերադարձման լիազորությունը չի կարող վերաբերել անշարժ գույքին: Այնինչ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվում է, որ կառավարիչը կարող է սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում դիմել դատական կարգով հետ ստանալու պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները (այդ թվում՝ ոչ դրամային) պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց, որոնք կատարվել են պարտապանին սնանկ ճանաչելու նախորդող հինգ տարվա ընթացքում: Այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանը հանգել է սխալ եզրահանգման այն մասին, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված անհատույց փոխանցումների վերադարձման լիազորությունը չի կարող վերաբերել անշարժ գույքին: Բացի այդ, նվիրատվության պայմանագիրն ինքնին անհատույց գործարք է, գույքի անհատույց փոխանցում, ուստի սնանկության գործերով կառավարիչը, «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի համաձայն, կարող է դատական կարգով հետ ստանալ անհատույց փոխանցված գույքը, տվյալ դեպքում անշարժ գույքը:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ պարտապանին գրկել է սնանկ վիճակից դուրս բերելու՝ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով երաշխավորված միակ հնարավորությունից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Վերաքննիչ դատարանը ճիշտ որոշում է կայացրել, և վճռաբեկ բողոքը չի պարունակում այնպիսի դատական սխալների մասին հիմնավորված փաստարկներ, որոնք կարող են հիմք ծառայել որոշումը բեկանելու համար: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 176-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 279-րդ հոդվածի, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջները Վերաքննիչ դատարանի կողմից խախտված լինելու մասին բողոքում բերված փաստարկները հիմնավորված չեն, իսկ գործում առկա բոլոր ապացույցները հետազոտվել ու գնահատվել են բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ: Այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանը որոշում կայացնելիս հանգել է ճիշտ եզրակացության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 04.10.2006 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով վճռվել է Հարություն Չուլումյանից հօգուտ Վահե Սիմոնյանի բռնագանձել 400.000 ԱԴ՝ ռուբլուն բռնագանձման պահին համարժեք ՀՀ դրամ (հատոր 1, գ. թ. 9):

2) 28.12.2006 թվականի անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրի համաձայն՝ Հարություն Չուլումյանը իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող Երևանի Մաշտոցի պողոտա 18-րդ շենքի թիվ 9 բնակարանը նվիրել է իր երեխաներին՝ Գայանե և Ռուբեն Չուլումյաններին (հատոր 1, գ.թ. 10, 59):

3) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 23.08.2010 թվականի վճռով Հարություն Չուլումյանը ճանաչվել է սնանկ, իսկ նույն դատարանի 22.09.2010 թվականի որոշմամբ Ադասի Արսենյանը նշանակվել է Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ (հատոր 1, գ. թ. 11):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի համաձայն՝ կառավարիչը կարող է սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում դիմել դատական կարգով հետ ստանալու պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները (այդ թվում՝ ոչ դրամային) պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց, որոնք կատարվել են պարտապանին սնանկ ճանաչելուն նախորդող հինգ տարվա ընթացքում:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ֆիզիկական անձ պարտապանի հետ փոխկապակցված են համարվում նրա ամուսինը, նրանց հետ երկու աստիճան ուղիղ վերընթաց և վայրընթաց ազգակցական կապերի մեջ գտնվող անձինք, եղբայրը, քույրը և նրանց հետ ուղիղ վայրընթաց ազգակցական կապերի մեջ գտնվող անձինք, ամուսնու եղբայրը, քույրը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ: Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին:

Մասնավորապես՝ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ որոշման իրավական հիմնավորումը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրությունն ու կիրառումն է, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանը եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին:

Որոշման մեջ ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլ պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը բնութագրում է ինչպես դատարանի, այնպես էլ նրա որոշման իրավակիրառ գործառույթը, ընդգծում դատական գործունեու-

Դատական պրակտիկա

թյան և դատական որոշման օրինականությունը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանը պետք է նշի ոչ միայն այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է որոշում կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին (տես Ալվարդ Խաչատրյանի օրինական ներկայացուցիչ Թեհմինե Խաչատրյանն ընդդեմ Արմեն, Անահիտ Խաչատրյանների, Քանաքեռավանի գյուղապետարանի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Եղվարդի տարածքային ստորաբաժանման՝ Քանաքեռավանի շրջխորհրդի գործկոմի 31.01.1995 թվականի թիվ 1 որոշումը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, գրանցման վկայականը մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու և համասեփականատեր ճանաչելու պահանջների մասին, և Արմեն Խաչատրյանի հակընդդեմ հայցն ընդդեմ Թեհմինե Խաչատրյանի՝ բնակության իրավունքը դադարեցնելու և բնակելի տարածությունից վտարելու պահանջների մասին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.12.2008 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ ԿԴ-3/0026/02/08):

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի՝ 04.10.2006 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով վճռվել է Հարություն Չուլումյանից հօգուտ Վահե Սիմոնյանի բռնագանձել 400.000 ԱԴ ռուբլուն բռնագանձման պահին համարժեք ՀՀ դրամ:

Հարություն Չուլումյանը, հանդիսանալով Երևանի Մաշտոցի պողոտայի 18-րդ շենքի թիվ 9 բնակարանի սեփականատեր, 28.12.2006 թվականին կնքված անշարժ գույքի նվիրատվության պայմանագրով նշված բնակարանը նվիրել է իր երեխաներ Գայանե և Ռուբեն Չուլումյաններին:

Հարություն Չուլումյանը Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 23.08.2010 թվականի վճռով ճանաչվել է սնանկ, իսկ նույն դատարանի 22.09.2010 թվականի որոշմամբ Աղասի Արսենյանը նշանակվել է Հարություն Չուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ:

Դատարանը հայցի բավարարման հիմքում դրել է «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ, 29-րդ և 54-րդ հոդվածները՝ հաստատված համարելով, որ կառավարիչն իրավունք ունի դիմելու դատարան՝ պարտապանի կողմից իրեն փոխկապակցված անձանց կատարված փոխանցումները հետ ստանալու պահանջով:

Վերաքննիչ դատարանը վճիռը բեկանելիս և հայցը մերժելիս պատճառաբանել է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի մեկնաբանության համաձայն՝ օրենսդիրը տվյալ նորմով սնանկության գործով կառավարչին իրավունք է վերապահել որոշակի ժամանակահատվածում (սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում) հետ ստանալ պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները: Սակայն նշված նորմով օրենսդիրը չի մանրամասնել, թե ինչպիսի գույքի մասին է խոսքը՝ շարժական, թե անշարժ: Եվ եկել է այն եզրահանգման, որ հայցի բավարարման առումով Դատարանի դիրքորոշումն իրավաչափ համարվել չի կարող, քանի որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված անհատույց փոխանցումների վերադարձման լիազորությունը չի կարող վերաբերել անշարժ գույքին, իսկ տվյալ պարագայում հայցվորի կողմից պահանջվող անհատույց փոխանցումը 28.12.2006 թվականին կնքված նվիրատվության պայմանագրի հիման վրա Գայանե և Ռուբեն Չուլումյանների անվամբ սեփականության իրավունքով գրանցված անշարժ գույքն է: ՀՀ քաղաքացի-

ական օրենսգրքի 279-րդ հոդվածով սահմանված են սեփականության իրավունքի դադարման հիմքերը: Տվյալ նորմի համաձայն՝ սեփականության իրավունքը դադարում է սեփականատիրոջ կողմից իր գույքն օտարելու, սեփականության իրավունքից հրաժարվելու, գույքը ոչնչացնելու և գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի կորստի՝ օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում:

Սույն պարագայում հայցի բավարարման հիմքում դրված «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածը սեփականության իրավունքի դադարման հիմք չի սահմանում, այլ պարզապես սնանկության գործով կառավարչին տվյալ նորմով իրավունք է վերապահում հետ ստանալ սնանկ ճանաչված անձի կողմից կատարված անհատույց փոխանցումները, որոնք կատարվել են սնանկության մասին դիմումը ներկայացնելուց մեկ տարվա ընթացքում, իսկ պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց պարագայում 5 տարվա ընթացքում կատարված անհատույց փոխանցումներն են ենթակա հետ վերադարձման:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետը նախատեսում է սնանկության վերաբերյալ գործով կառավարչի դատարան դիմելու իրավունքը՝ պարտապանի կողմից իրեն փոխկապակցված անձանց կատարված փոխանցումները հետ ստանալու պահանջով: Ընդ որում, կատարված փոխանցումները հետ ստանալու հիմքում դրված է այն հանգամանքը, որ դրանք պետք է փոխանցված լինեն պարտապանին սնանկ ճանաչելուն նախորդող հինգ տարվա ընթացքում և անհատույց: Այդ փոխանցումները կարող են լինել նաև ոչ դրամային, այսինքն՝ այլ գույքային փոխանցումներ, այդ թվում՝ ապրանքներ, արժեթղթեր, շարժական և անշարժ գույք: Կառավարչին այդ իրավունքը դատական կարգով կարող է իրականացնել պարտապանին սնանկ ճանաչելուց հետո, բայց ոչ ուշ քան մեկ տարվա ընթացքում, ինչն էլ սույն գործով արել է Հարություն Զուլումյանի սնանկության գործով կառավարիչ Ադասի Արսենյանը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետով չի սահմանափակվում այն գույքի շրջանակը, որի վերաբերյալ կատարված փոխանցումները կառավարչի հայցով կարող են հետ ստացվել, հետևաբար անհիմն է Վերաքննիչ դատարանի պնդումն այն մասին, որ վերոնշյալ հոդվածը չի կարող կիրառվել անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխանցումների դեպքի համար:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի այն փաստարկին, համաձայն որի՝ հայցի բավարարման հիմքում դրված «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածը սեփականության իրավունքի դադարման հիմք չի սահմանում, ապա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 279-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ սեփականության իրավունքը դադարում է սեփականատիրոջ կողմից իր գույքն օտարելու, սեփականության իրավունքից հրաժարվելու, գույքը ոչնչացնելու և գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի կորստի՝ օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում:

Նույն օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացուն դատարանով սնանկ ճանաչելու դեպքում պարտատերերի պահանջների բավարարման կարգը և դադարման հիմքերը, ինչպես նաև պարտատերերի պահանջների բավարարման առանձնահատկությունները սահմանվում են սնանկության հարաբերությունները կարգավորող օրենքով:

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի համա-

Դատական պրակտիկա

ձայն՝ կառավարիչը կարող է սնանկության վերաբերյալ դիմում ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան մեկ տարվա ընթացքում դիմել դատական կարգով հետ ստանալու պարտապանի կատարած անհատույց փոխանցումները (այդ թվում՝ ոչ դրամային) պարտապանի հետ փոխկապակցված անձանց, որոնք կատարվել են պարտապանին սնանկ ճանաչելու նախորդող հինգ տարվա ընթացքում:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետը նախատեսում է սնանկության վերաբերյալ գործով կառավարչի դատարան դիմելու իրավունքը՝ պարտապանի կողմից իրեն փոխկապակցված անձանց կատարված փոխանցումները հետ ստանալու պահանջով, որի նպատակը պարտապանի գույքի հավաքագրումն է՝ սնանկության վարույթի ընթացքում պարտատերերի պահանջների բավարարման նպատակով: Այսինքն՝ նշված նորմը սահմանում է սեփականության իրավունքի դադարման ինքնուրույն հիմք:

Փաստորեն, Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ, 29-րդ և 54-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառեր, և որոնց կիրառման դեպքում կառավարչի պահանջը պետք է բավարարվեր, որն իրավացիորեն իրականացրել էր Դատարանը:

Այսպիսով, վերը նշված հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին առյառի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի մույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին առյառի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով՝ Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.10.2011 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 11.07.2011 թվականի վճռին:

2. Գայանե և Ռուբեն Զուլումյաններից հոգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար վճարման ենթակա պետական տուրքի գումար:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 2012 3 – 4 (152 – 153)

RESUME

THE FEATURE OF THE INSTITUTION OF RECONCILIATION WITH VICTIM IN FOREIGN COUNTRIES

ALBERT ABRAHAMYAN

*POST-GRADUATES STUDENT OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY,
SOCIOLOGY AND LAW OF NAS OF THE RA*

The scientific article of A. Abrahamyan is dedicated to the analysis of criminal law issues of the institution of reconciliation with victim. In addition, the author in the article makes analysis of characteristics of that institution on the base of leading experience of foreign countries. In this sense, it is analyzed two basic legal systems: "Continental" and "Case-law", and then, in result of comparison, the specifics of discussed institution is revealed.

In the article also presented characteristics of perception of institution of reconciliation with victim, particularly in different countries of continental legal systems, republics of former USSR.

With the examples of USA, Switzerland, France and other countries as well as the author discusses also the concept of a "victim", characteristics of its status.

With the presentation of the features of that institution in different countries, the author also referred to issues of mediation, particularly by an example of England "judicial" and "police" types of mediation are analyzed.

Finally, the author comes to the conclusion on the basis of the analysis, that application of mediation gives an opportunity to ensure the effectiveness of "rehabilitation" justice: comprehensively protecting the victim, as well as providing resocialation of a perpetrator. On the basis of the above mentioned advantages, the author offers to apply the institution also in the Republic of Armenia.

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2012 3 - 4 (152 - 153)

RESUME

THE ANALYSIS OF ARTICLE 215(2) OF THE CRIMINAL CODE OF REPUBLIC OF ARMENIA IN THE CONTEXT OF OBJECT OF SMUGGLING

ANGIN ISAKHANYAN
*THE HEAD OF STAFF MANAGEMENT DIVISION
OF JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

In her article the author analyzed the object of smuggling and concluded that in case, when the subject is smuggling the goods, which circulation is not restricted, the act should be qualified as smuggling (article 215(2) of the Criminal Code of Armenia). In case, when the subject is smuggling the goods, which circulation is restricted, the act should be qualified by another article of the Criminal Code of Armenia, which should prohibit circulation of the restricted good.

The author suggested amend the Criminal Code of the RA, composing certain article, which will prohibit circulation of the restricted goods and put the mentioned article in the chapter, which is related to the crimes against public safety.

ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 2012 թ - 4 (152 – 153)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

115

RESUME

THE REGULATORY AND SUPERVISORY BODIES OF ARMENIAN TV AND RADIO SECTOR

KARLEN ASLANYAN

The main regulatory and supervisory bodies of Armenian TV and Radio sector is the National Commission of Radio and Television which should carry out regular monitoring in this area. The regulatory institute of Public TV and Radio is the Board of Public Radio and Television companies. This article analyzes what guarantees have these committees to act in a fair and objective. How is the government improve the legislation of this area.

GATHERING AND ADMISSIBILITY OF CROSS-BORDER EVIDENCE IN THE EUROPEAN UNION

LYUDVIK DAVTYAN

PhD IN LAW,

INTERNATIONAL VISITING RESEARCHER

FORENSIC SCIENCE INSTITUTE OF THE FACULTY OF LAW

AND CRIMINAL SCIENCES OF LAUSANNE UNIVERSITY

LAUSANNE, SWITZERLAND

The key subject of the article is the international co-operation in the EU addressed at gathering of cross-border evidence in criminal matters and its admissibility. The author discusses the current procedures of evidence gathering such as the procedure of mutual legal assistance in criminal matters and the mechanism of judicial co-operation based on mutual recognition regime. It is indicated that the most recent developments of the EU obviously show its intention to replace the traditional instruments of mutual legal assistance by the modern mutual recognition regime of judicial co-operation in criminal matters.

The author argues that the concept of free movement of evidence is not compatible for criminal proceedings from the perspective of defence rights and the principle of fair trial, because the application of mutual recognition should lead to per se acceptance of issued evidence and mandatory recognition their admissibility without certain preconditions. The principle of mutual recognition only provides the geographical-territorial movement of evidence without taking into account the admissibility issues.

The author concludes that the evidence gathering regime based on the mutual recognition principle can serve as an effective means of judicial co-operation and should provide guarantees for defence rights and fair trial, if the EU Member States share common minimum rules of admissibility for each type of evidence.

RESUME

GUARANTEES OF THE INDEPENDENCE OF ADVOCACY AS THE NECESSARY PREREQUISITE OF THE REALIZATION OF ADVOCACY

DAVIT SARGSYAN
*POST-GRADUATES STUDENT
OF THE EUROPEAN REGIONAL ACADEMY,
LAWYER OF THE “K-Telecom” CJSC*

Advocacy is the most essential element for realization of the constitutional guarantee aimed at securing each person's right to receive quality legal assistance. Therefore advocacy, being independent, self-regulatory and not incorporated in the government system, acts as the civil society legal assistance institute. The main principles of advocacy are independence, self-regulation, volunteer membership at the chamber of advocates, legitimacy of activities, humanism and maintenance of professional moral principles.

ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 2012 թ - 4 (152 - 153)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

117

Թեւավոր խոսքեր

Ներելն առավել արիություն է, քան պատժելը: Թույլը չի կարող ներել: Ներելը ուժեղի հատկանիշ է:

Մ. ԳԱՆԴԻ

Նա, ով ծառայություն է մատուցում սրիկային, կատարում է կրկնակի սխալ նախ՝ օգնում է նրան, ով արժանի չէ օգնության, և երկրորդ՝ վտանգի է ենթարկում ինքն իրեն:

ՖԵՂԲ

Պետք է գիտելիքների ձգտել ոչ թե հանուն վեճերի, ոչ թե ուրիշներից արհամարհելու համար, ոչ թե հանուն օգուտի, փառքի, իշխանության կամ այլ նպատակների, այլ հանուն այն բանի, որպեսզի օգտակար լինել կյանքում:

Ֆ. ԲԵԿՈՆ

Մի բուռ բարի գործերն ավելի շատ արժեն մի տակառ գիտելիքներից:

Ջ. ՀԵՐԲԵՐՏ

Գիտական և գեղարվեստական գործունեությունը նրա իսկական իմաստով միայն այն ժամանակ է բեղմնավոր, երբ նա չգիտի իրավունքներ, այլ գիտի միայն պարտականություններ:

Լ.Ն. ՏՈԼՍՏՈՅ

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2012 3 - 4 (152 - 153)

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արսլյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն